

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av strafflagen och till vissa lagar som har samband med den

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås det att straffbestämmelserna om människohandel och koppleri i strafflagen ska ändras så att kriminaliseringen av människohandel bättre motsvarar kriminaliseringsförpliktelserna i de internationella dokument som är bindande för Finland och så att gränsdragningen mellan människohandelsbrott och koppleribrott blir tydligare.

Det föreslås att straffbestämmelsen om koppleri ändras så att gärningssättet ”genom påtryckning förmår” stryks och att ett motsvarande gärningssätt, ”genom att utöva påtryckning”, i stället fogas som ett medel till straffbestämmelsen om människohandel. I straffbestämmelsen om grovt koppleri stryks den punkt enligt vilken koppleriet kan vara grovt om någon vid gärningen uppsåtligen eller genom grov oaktsamhet tillfogas svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, försätts i livshotande läge eller utsätts för därmed jämförbart synnerligen kännbart lidande. En motsvarande punkt finns redan i straffbestämmelsen om grov människohandel.

Straffbestämmelsen om människohandel föreslås bli ändrad också så att gärningssättet ”tar kontroll över någon” ersätts med gärningssättet ”utövar makt över någon”. När det gäller avlägsnande av organ och vävnader

är det inte längre ett krav att avlägsnandet sker i ekonomiskt vinningssyfte.

Ställningen i straffprocessen för den som har varit föremål för koppleri förbättras genom en ändring av lagen om rättegång i brottmål. Enligt förslaget ska den som har varit föremål för koppleri kunna få ett biträde under förundersökningen, oberoende av om han eller hon betraktas som målsägande eller har framställt anspråk i målet. Enligt förslaget kan den som har varit föremål för koppleri också kunna få en stödperson under straffprocessen.

Till följd av de ändringar som nämns ovan föreslås också en del mindre ändringar i lagen om näringsförbud, tvångsmedelslagen och förundersökningslagen.

Lagstiftningsförslagen i propositionen kommer om de genomförs att utvidga det straffrättsliga ansvaret för ockerliknande diskriminering i arbetslivet genom att straffansvaret för juridiska personer utsträcks till detta brott. Dessutom ska den som gjort sig skyldig till ockerliknande diskriminering i arbetslivet vid drivandet av rörelse kunna meddelas näringsförbud.

Lagarna avses träda i kraft så snart som möjligt.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLL	2
ALLMÅN MOTIVERING	4
1 INLEDNING	4
2 NULÄGE	5
2.1 Lagstiftning	5
2.1.1 Straffbestämmelserna om människohandel	5
2.1.2 Straffbestämmelserna om koppleri	11
2.1.3 Ockerliknande diskriminering i arbetslivet	13
2.1.4 Målsäganden	14
2.1.5 Samtycke av den som är föremål för brott	15
2.1.6 Juridiska personers straffansvar och näringsförbud	16
2.2 Sifferuppgifter och rättspraxis om koppleribrott, människohandelsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet	17
2.3 Lagstiftningen i utlandet	22
2.4 Bedömning av nuläget	23
2.4.1 Förhållandet mellan straffbestämmelsen om människohandel och kriminaliseringsförpliktelse i direktivet	23
2.4.2 Gränsdragningen mellan människohandel och koppleri	26
2.4.3 Gränsdragningen mellan människohandel och ockerliknande diskriminering i arbetslivet samt begreppet tvångsarbete vid arbetsrelaterad människohandel	33
2.4.4 Betydelsen av offrets samtycke vid människohandel	38
2.4.5 Ställningen i straffprocessen för den som är föremål för koppleri	40
2.4.6 Juridiska personers straffansvar och näringsförbud i samband med människohandelsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet	43
3 MÅLSÄTTNING OCH DE VIKTIGASTE FÖRSLAGEN	47
3.1 Målsättning	47
3.2 De viktigaste förslagen	47
4 PROPOSITIONENS KONSEKVENSER	48
4.1 Ekonomiska konsekvenser	48
4.2 Konsekvenser för myndigheterna	49
4.3 Samhälleliga konsekvenser	49
5 BEREDNINGEN AV PROPOSITIONEN	49
DETALJMOTIVERING	50
1 LAGFÖRSLAG	50
1.1 Strafflagen	50
20 kap. Om sexualbrott	50
25 kap. Om brott mot friheten	51
47 kap. Om arbetsbrott	53
1.2 Lagen om rättegång i brottmål	53
2 kap. Om biträdande av part	53
1.3 Lagen om näringsförbud	54
1.4 Tvångsmedelslagen	54
10 kap. Hemliga tvångsmedel	54
1.5 Förundersökningslagen	54
2 kap. Vilka som deltar i förundersökning	54
2 IKRAFTTRÄDANDE	55

3	FÖRHÅLLANDE TILL GRUNDLAGEN SAMT LAGSTIFTNINGSORDNING	55
	LAGFÖRSLAG	57
	1. Lag om ändring av strafflagen.....	57
	2. Lag om ändring av 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål.....	59
	3. Lag om ändring av 3 § i lagen om näringsförbud.....	60
	4. Lag om ändring av 10 kap. 3 § i tvångsmedelslagen.....	61
	5. Lag om ändring av 2 kap. 6 § i förundersökningslagen	62
	BILAGA	63
	PARALLELTEXT	63
	1. Lag om ändring av strafflagen.....	63
	2. Lag om ändring av 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål.....	66
	3. Lag om ändring av 3 § i lagen om näringsförbud.....	67
	4. Lag om ändring av 10 kap. 3 § i tvångsmedelslagen.....	68
	5. Lag om ändring av 2 kap. 6 § i förundersökningslagen	69

ALLMÄN MOTIVERING

1 Inledning

Människohandel och grov människohandel kriminaliseras i 25 kap. 3 och 3 a § i strafflagen (39/1889). Dessa straffbestämmelser grundar sig på Europeiska unionens råds rambeslut om bekämpande av människohandel (2002/629/RIF, EGT nr L 203, 1.8.2002, s. 1; nedan ”rambeslutet”) och på tilläggsprotokollet om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn, till Förenta Nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet (FördrS 70–71/2006; nedan ”tilläggsprotokollet”). Vid beredningen av kriminaliseringarna (RP 34/2004 rd) beaktade man även utkastet till den Europarådskonvention som då höll på att beredas. Den konventionen, Europarådets konvention om bekämpande av människohandel (FördrS 44/2012; nedan ”konventionen”) har satts i kraft i Finland, vilket inte förutsatte några ändringar i straffbestämmelserna om människohandel.

I Finland ansågs det länge att människohandel framför allt har ett samband med sexuellt utnyttjande. I detta avseende har människohandelsbrotten en anknytning till koppleribrotten, som kriminaliseras i 20 kap. 9 och 9 a § i strafflagen. Att gärningssätten vid människohandels- och koppleribrott delvis överlappat varandra har lett till gränsdragningsproblem i fråga om dessa brott. Det har påpekats att eventuella människohandelsbrott på grund av detta och även av orsaker som hänför sig till bevisningen i brottmål har kunnat komma att handläggas i straffprocessen som koppleribrott. Behovet av att klarlägga gränsdragningen mellan människohandels- och koppleribrott har påtalats i riksdagens skrivelse RSk 43/2010 rd, som hänför sig till den berättelse som minoritetsombudsmannen lämnade 2010 i egenskap av nationell människohandelsrapportör (minoritetsombudsmannens publikationsserie 7), och i slutrapporten av den arbetsgrupp vid inrikesministeriet som hade i uppdrag att följa upp verkställandet och samordningen av den preciserade handlingsplanen mot människo-

handel (inrikesministeriets publikationer 17/2011; nedan ”styrgruppens slutrapport”).

Enligt 25 kap. 3 § 1 mom. i strafflagen kan ett syfte med människohandeln också vara tvångsarbete. Den arbetsrelaterade människohandeln har fått allt större uppmärksamhet under den senaste tiden. Särskilt oklarheten i begreppet ”tvångsarbete” har aktualiserats till dessa delar. Det har också ansetts befogat att klarlägga gränsen mellan människohandel och ockerliknande diskriminering i arbetslivet, som kriminaliseras i 47 kap. 3 a § i strafflagen. I styrgruppens slutrapport finns det rekommendationer som gäller arbetsrelaterad människohandel. I början av 2011 publicerades dessutom en undersökning av HEUNI (European Institute for Crime Prevention and Control, Affiliated with the United Nations) som gällde arbetsrelaterad människohandel ”Ehdoilla millä hyvänsä. Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa” (Anniina Jokinen, Natalia Ollus och Minna Viuhko; Publication Series No. 67; nedan ”HEUNI:s undersökning från 2011”).

Enligt styrgruppens slutrapport ska behoven av att ändra lagstiftningen utredas också för tilläggsparagrafernas del när det gäller människohandel och ockerliknande diskriminering i arbetslivet. På basis av motiveringen till rekommendationen i slutrapporten gäller detta i synnerhet straffansvaret för juridiska personer. Till dessa delar hänvisas det i slutrapporten till ett uttalande i riksdagens skrivelse RSk 42/2010 rd om insatser mot den svarta ekonomin, enligt vilket riksdagen förutsätter att regeringen tar upp juridiska personers straffansvar till granskning. I dag har straffansvar för juridiska personer redan knutits till människohandelsbrott (strafflagens 25 kap. 10 §) men inte till ockerliknande diskriminering i arbetslivet (47 kap. 9 §). Trots att näringsförbudet inte nämns i riksdagens uttalande och inte heller nämns särskilt i rekommendationen i fråga i styrgruppens slutrapport, har även förbudet betydelse vid bekämpandet av människohandelsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet. Å andra sidan påpekar styrgruppen i sin rapport

att man vid utredningen av ockerliknande diskriminering i arbetslivet regelbundet bör utreda möjligheten att använda näringsförbud.

I avvikelse från de internationella kriminaliseringsförpliktelserna föreskrivs det inte i strafflagens 25 kap. 3 § om vilken rättslig betydelse ett människohandelsoffers samtycke ska tillmätas vid bedömningen av utnyttjande som utgör människohandelsbrott. Även behovet av att bedöma de juridiska frågor och eventuella lagstiftningsbehov som hänger samman med ett samtycke har lyfts fram (riksdagens arbetslivs- och jämställdhetsutskotts betänkande AjUB 13/2010 rd om den nationella människohandelsrapportörens rapport 2010 samt styrgruppens slutrapport).

En person som har varit föremål för ett koppleribrott har ofta inte ställning som målsägande i straffprocessen. Det har ansetts att dessa personers ställning skulle förbättras om de i högre grad än i dag skulle få status som målsägande. Riksdagen har också förutsett (RSk 43/2010 rd) att statsrådet vidtar åtgärder för att bevilja en person som är föremål för koppleri målsägandestatus i straffprocessen för att stärka personens rättsliga ställning. Också styrgruppen fäster i rekommendationen i sin slutrapport uppmärksamhet vid möjligheten att genom lagstiftning klarlägga den problematik som hänför sig till frågan om målsägandestatus för den som har varit föremål för koppleri. Begreppet målsägande bestäms i regel utifrån rättspraxis och rättsvetenskapen.

I programmet för statsminister Jyrki Katainens regering konstateras det i fråga om människohandel bl.a. att lagstiftningen utvecklas i syfte att bekämpa alla former av människohandel samt för att skydda dem som fallit offer för människohandel och förbättra rättssäkerheten. Dessutom nämns i regeringsprogrammet för människohandelns del att myndigheterna, åklagarna och domarna ska ges utbildning i frågor som gäller människohandel och att frivilligorganisationernas, minoritetsombudsmannens och arbetarskyddsmyndighetens roll ska stärkas när det gäller att identifiera och bekämpa människohandel.

Den 5 april 2011 utfärdades Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU om förebyggande och bekämpande av männi-

skohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF (nedan ”direktivet”). Enligt artikel 22.1 i direktivet skulle medlemsstaterna sätta i kraft de lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa direktivet senast den 6 april 2013. Enligt artikel 24 trädde direktivet i kraft samma dag som det offentliggjordes i Europeiska unionens officiella tidning, dvs. den 15 april 2011.

Vid bedömningen av direktivet har det visat sig finnas anledning att granska vilka av människohandelsbrotten i artikel 2 i direktivet som motsvarar människohandelsbestämmelserna i strafflagen. En del av artiklarna i direktivet gäller hjälp och stöd till människohandelsoffer. Frågan om hur hjälp och stöd till offren ska kunna ordnas bedöms just nu inom ramen för ett lagberedningsprojekt vid inrikesministeriet. Genomförandet av direktivet har dock inte direkt ansetts medföra några tvingande ändringsbehov i den finska lagstiftningen. Kraven i direktivet ska dock givetvis beaktas både när man bedömer bestämmelserna i strafflagen och när man utvecklar lagstiftning om hjälp till offer för människohandel.

Tills vidare har rätt få människohandelsbrott behandlats i straffprocessen. Detta har ansetts bero på svårigheterna att hitta offren och identifiera fallen av människohandel. Under de två senaste åren har antalet fall visserligen börjat öka.

2 Nuläge

2.1 Lagstiftning

2.1.1 Straffbestämmelserna om människohandel

Bestämmelserna om människohandel och grov människohandel fogades till lagen genom en lag om ändring av strafflagen (650/2004), som trädde i kraft vid ingången av augusti 2004. I det följande behandlas innehållet i bestämmelserna på basis av regeringens proposition RP 34/2004 rd. Eftersom bestämmelserna om människohandel i hög grad grundar sig på internationella förpliktelser, behandlas i detta sammanhang också innehållet i dessa när det gäller vissa frågor,

utöver motiveringen till regeringens proposition.

Människohandel

Enligt 25 kap. 3 § 1 mom. i strafflagen ska den dömas för människohandel till fängelse i minst fyra månader och högst sex år som genom att

1. utnyttja någon annans beroende ställning eller skyddslösa läge,
2. vilseleda någon annan eller genom att utnyttja att någon vilseletts,
3. betala ersättning till en person som har kontroll över en annan person, eller
4. ta emot en sådan ersättning tar kontroll över någon eller rekryterar, överlåter, transporterar, tar emot eller inhyser någon i syfte att göra honom eller henne till föremål för sexuellt utnyttjande enligt 20 kap. 9 § 1 mom. 1 punkten eller därmed jämförbart sexuellt utnyttjande, tvångsarbete eller andra förhållanden som kränker människovärdet eller i syfte att avlägsna organ eller vävnader i ekonomiskt vinningssyfte. I den punkt som det hänvisas till i momentet kriminaliseras koppleribrott.

Enligt 25 kap. 3 § 2 mom. i strafflagen döms också den för människohandel som tar kontroll över en person som är yngre än 18 år, rekryterar, överlåter, transporterar, tar emot eller inhyser en sådan person i sådant syfte som anges i 1 mom., även om inget av de medel som nämns i 1 mom. 1—4 punkten har använts. Enligt paragrafens 3 mom. är försök straffbart.

I enlighet med de internationella förpliktelser som paragrafen grundar sig på består rekvisitet för människohandelsbrott av tre delar. I de numererade punkterna i 1 mom. anges de alternativa *medel* som kan användas vid brottet. Dessutom nämns i rekvisitet alternativa *gärningssätt* (t.ex. att ta kontroll över någon) och *syften* med brottet (t.ex. sexuellt utnyttjande). För att det ska vara fråga om människohandel enligt paragrafen ska alla dessa tre element vara uppfyllda.

Gärningen är straffbar om den begås uppsåtligt. Uppsåtet ska utsträcka sig till alla elementen. De gärningssätt som anges i momentet används mot en person ”i syfte att göra honom eller henne till föremål för sexuellt utnyttjande”. Enligt rekvisitet krävs det

således inte att en person t.ex. redan har utnyttjats sexuellt eller för tvångsarbete. Det räcker att gärningsmannens syfte var att göra personen till föremål för sådant utnyttjande. Gärningsmannen bestraffas således särskilt för exempelvis sexuellt utnyttjande, om rekvisitet för sexualbrott uppfylls.

Detaljmotiveringen till paragrafen är grundlig (RP 34/2004 rd, s. 89/I–97/II). I det följande behandlas de omständigheter i motiveringen som är centrala med tanke på tolkningen av paragrafen och främst dess 1 mom.:

Medel

Inom människohandel kan en *beroende ställning* följa t.ex. av familje-, släkt-, arbets-, hyres- eller skuldförhållanden eller av vistelse på anstalt. Det kan även avse en drogmissbrukares beroende av den som levererar narkotikan. En person kan hamna i beroende ställning även genom hotelser om att man för myndigheterna kommer att avslöja brott som han eller hon har begått eller att han eller hon vistas illegalt i landet. Ett beroendeförhållande till en annan person uppkommer också om den som är föremål för människohandel har varit tvungen att överlämna sitt pass eller något annat viktigt dokument till någon annan.

Ett *skyddslöst läge* kan följa t.ex. av en persons ekonomiska situation, bostadslöshet, allvarliga sjukdom, rusmedelsmissbruk, unga ålder eller flyktingskap. Skyddslöst läge kan också följa av en nära anhörigs sjukdom eller rusmedelsmissbruk. Skyddslöst läge kan dessutom följa av en persons svåra sociala ställning till följd av tidigare prostitution eller annan orsak. Utsattheten kan öka av olika erfarenheter som påverkat personens psykiska tillstånd, t.ex. sexuellt våld eller annat våld. När det gäller en ung person kan skyddslösheten påverkas av sexuellt utnyttjande som barn eller av att personen försumats som barn.

Man kan komplettera den tidigare motiveringen till paragrafen genom att på en mer allmän nivå konstatera att med beroende ställning eller skyddslöst läge avses en obalans mellan gärningsmannen och offret på grund av gärningsmannens dominerande ställning över offret och missbruk av offrets

sårbarhet. Begreppet beroende ställning hänför sig till förhållandet mellan gärningsmannen och offret. Det handlar om maktmissbruk, där gärningsmannen genom att missbruka sin ställning skapar ett beroendeförhållande hos offret som gör det svårt för offret att skydda sig mot utnyttjande och hindrar offret från att ta sig ur en verksamhet som utgör människohandel. I de internationella förpliktelserna används t.ex. ett uttryck som "the abuse of power" (direktivet och tilläggsprotokollet). Ett skyddslöst läge har ofta att göra med offrets person. Någon omständighet eller egenskap i offrets liv gör honom eller henne sårbar och mer utsatt för utnyttjande än normalt. Gärningsmannen utnyttjar denna sårbara ställning hos offret. I de internationella förpliktelserna används också till dessa delar uttrycket "sårbarhet" ("vulnerability").

Utöver att *vilseleda någon* kan det således också handla om att *utnyttja misstag*, som t.ex. i strafflagens 36 kap. 1 §, som gäller bedrägeri, jämfälls med vilseledande. Det kan också vara fråga om vilseledande när en person i sig är medveten om att han eller hon t.ex. reser för att arbeta med pornografiska föreställningar eller som prostituerad men har fått osanna uppgifter om omständigheterna kring arbetet eller verksamheten eller om ersättningen för dem. Vilseledandet ska dock ha samband med omständigheter som är väsentliga med tanke på helheten: t.ex. en liten avvikelse från den utlovade lönen för arbetet betyder i sig inte att personen skulle ha vilsetlets så att rekvisitet för människohandel skulle uppfyllas.

Att *betala ersättning till en person som har kontroll över en annan person* är ett slags handel i syfte att utnyttja en annan person. Den som har kontroll över någon överlämnar mot ersättning denna person till en "köpare" eller någon mellanhand som denne använder. Det är fråga om sådan ersättning som avses här också när den överläts till någon annan person än den som har kontroll över någon som är föremål för människohandel, så länge ersättningen har den effekten att denna person ger sitt samtycke. Det är en förutsättning för straffbarhet att betalningen av ersättning har lett till att personen överlämnas. Redan det att ersättning har betalats kan emellertid

leda till att gärningen bedöms som straffbart försök.

Att *ta emot ersättning* kan för sin del karaktäriseras som att sälja en annan person. Det som sägs ovan om att köpa en person gäller i tillämpliga delar också att sälja en person.

Gärningsätt

Att *ta kontroll över en annan person* (i motiveringen till propositionen 34/2004 rd används det tidigare uttrycket *bemäktiga sig en annan person*, som senare ändrades i paragrafen) innebär att denna person förlorar sin frihet och dessutom kontrolleras av den person som bemäktigat sig honom eller henne. Det kan sägas att den som bemäktigat sig en person får rätten att råda över honom eller henne. Det är alltså fråga om en handling som går längre än ett vanligt frihetsberövande.

Rekrytering innebär att någon lockas eller ombeds bli föremål för människohandel. Rekryteringen genomförs först när personen i fråga ger sitt samtycke till det. Det kan anses att en person samtycker till att bli föremål för människohandel först när han eller hon vidtar åtgärder som avser människohandel, t.ex. beger sig på en resa vars syfte är att transportera honom eller henne till utlandet för att utnyttjas sexuellt. Före det är det fråga om straffbart försök.

En person kan *överlåtas* till människohandel av den som har kontrollen över honom eller henne eller av en tredje person. Överlåtelserna kan ske mot betalning eller utan betalning. *Transportering* betyder alla slag av överförande av en person från en plats till en annan under samtliga skeden av resan och således också t.ex. överföring från utgångsstället till någon mellanetapp. Att *ta emot* en person gäller på samma sätt mottagande under mellanetapperna och på den slutliga destinationsorten.

Att *inhysa* en person kommer i fråga under resan och vid slutpunkten. Den som inhyser en annan person har inte nödvändigtvis bemäktigat sig denna, och därför måste detta tillvägagångssätt nämnas särskilt i paragrafen. Enligt motiveringen till regeringens proposition betyder att inhysa någon inte bara att man ordnar ett mera permanent ställe att vistas på, utan också hysande enligt tilläggspro-

tokollet till Palermokonventionen och Europeiska unionens rambeslut. Också med utgångspunkt i de internationella förpliktelser som gäller kriminalisering av människohandel kan kravet på att det ställe personen visas på ska vara "mera permanent" anses vara alltför långtgående. Typiskt för människohandeln är också att den riktar sig mot människor som befinner sig i rörelse och att vistelseorten för den som är föremål för brottet kan bytas med korta mellanrum för att utföra brottet och undgå straffansvar. Trots att inhysandet inte behöver vara långvarigt måste det dock vara så länge att inhysandet har betydelse med tanke på genomförandet av människohandelsbrottet.

Gärningens syfte

Begreppet *sexuellt utnyttjande* är enligt de internationella förpliktelserna vidare än begreppet sexualbrott i strafflagens 20 kap. Det innefattar även sådana gärningar som i sig inte bestraffas som sexualbrott, bl.a. att utnyttja någon för framställning av pornografi eller i pornografiska föreställningar. Med sexuellt utnyttjande avses i detta sammanhang dock vanligtvis att utnyttja någon för prostitution. Med prostitution avses detsamma som i bestämmelsen om koppleri i 20 kap. 9 § 1 mom. 1 punkten, dvs. samlag eller en därmed jämförlig sexuell handling som utförs av någon mot ersättning eller en sedlighetssårande handling som mot ersättning utförs av en person under 18 år.

Om man inte haft för avsikt att betala ersättning kan det bli fråga om sexuellt utnyttjande som ska jämföras med prostitution, om t.ex. den planerade upprepningen av samlagen eller den omständigheten att samlagen sker mot personens vilja pekar i denna riktning. Till den del det handlar om framställning av pornografi eller pornografiska föreställningar, behöver det inte nödvändigtvis vara fråga om pornografi som kriminaliseras i strafflagen. Vid sidan av straffbestämmelserna om människohandel kan straffbestämmelserna om sexualbrott och pornografibrott bli tillämpliga.

Som alternativ två när det gäller syftet med gärningen nämns i strafflagens 25 kap. 3 § 1 mom. syftet att tvinga någon till *tvångsarbete*. Med slaveri jämförbara bruk och sedvän-

lor sorterar under det som i momentet kallas förhållanden som kränker människovärdet. Om det är fråga om regelrätt slaveri betraktas brottet som grov människohandel.

Enligt konventionen angående tvångs- eller obligatoriskt arbete (FördrS 44/1935), som antagits av Internationella arbetsorganisationen (ILO) år 1932, betyder påtvingat arbete alla slags arbeten eller tjänster som med hot om straff krävs av en person och som denna person inte frivilligt erbjudit sig att utföra. Enligt ILO-konventionen från 1957 angående avskaffande av tvångsarbete (FördrS 17/1960) förbinder sig konventionsstaterna att avskaffa tvångsarbete och att inte i någon form anlita tvångsarbete bl.a. som medel för politisk påtryckning eller skolning, som en form för mobilisering och användning av arbetskraft i syfte att främja den ekonomiska utvecklingen, som arbetsdisciplinär åtgärd, som straff för deltagande i strejk eller i diskriminerande syfte, d.v.s. av raskäl samt av sociala, nationella eller religiösa grunder. I 1930 års ILO-konvention har vissa verksamheter undantagits från begreppet "påtvingat arbete". Motsvarande avgränsningar finns i de artiklar som förbjuder slaveri och tvångsarbete i de internationella konventionerna om de mänskliga rättigheterna (artikel 8 i internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, artikel 4 i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna). Sålunda betraktas t.ex. inte arbete som krävs i samband med avtjänande av ett fängelsestraff eller värnplikt som tvångsarbete. Den internationella utvecklingen när det gäller begreppet tvångsarbete behandlas närmare i det avsnitt som gäller nuläget, dvs. 2.4.3. (Gränsdragningen mellan människohandel och ockerliknande diskriminering i arbetslivet samt begreppet tvångsarbete vid arbetsrelaterad människohandel).

Som tredje syfte nämns i strafflagens 25 kap. 3 § 1 mom. att en människa utsätts för *förhållanden som kränker människovärdet*. Begreppet "förhållanden som kränker människovärdet" kan anses vara beroende av tiden och kulturen. Som sådana förhållanden kan man åtminstone betrakta med slaveri jämförbara system och förfaranden som omnämns i Förenta nationernas år 1956 antagna tilläggskonvention om undertryckande av slaveri, slavhandel samt med slaveri jämförbara insti-

tutioner och sedvänjor (FördrS 17/1959). Enligt artikel 1 i denna konvention förbinder sig medlemsstaterna att avskaffa gäldslaveri (punkt a) och livegenskap (punkt b). Med gäldslaveri avses att gäldenären har förbundit sig till att som säkerhet för gälden utföra personliga tjänster, om det skäligen värdet av dessa tjänster inte inverkar på avvecklingen av gälden eller om tiden för dessa tjänster inte har begränsats eller deras art inte har fastställts. I denna tilläggskonvention jämföras med slaveri också de former av tvångs- äktenskap som beskrivs närmare i konventionen (punkt c) och där 1) en kvinna, utan att hon har rätt att vägra, bortlovas eller ges till äkta mot penning- eller naturaprestation, som ska erläggas åt hennes föräldrar, förmyndare, familj eller vilken annan person eller persongrupp som helst, eller 2) en kvinnas make, dennes familj eller släkt är berättigad att mot vederlag eller på annat sätt överlåta henne åt tredje man, eller 3) en kvinna, då hennes make avlidit, får överlåtas som arv åt en annan person.

Vidare nämns i tilläggskonventionen att vårdnadshavaren överlåter ett barn under 18 år, mot betalning eller utan, i avsikt att utnyttja barnet eller barnets arbete (punkt d). Det sistnämnda är sannolikt i regel sådant överlåtande för sexuellt utnyttjande eller tvångsarbete som omnämns särskilt i paragrafen.

I tolkningskommentaren (punkt 66) till tilläggsprotokollet påpekas det att då en illegal adoption motsvarar förfarandet enligt artikel 1 d i tilläggsprotokollet ska även detta betraktas som människohandel. Utöver dessa förfaranden som kan jämföras med slaveri kan som förhållanden som kränker människovärdet räknas åtminstone det att syftet med en handling är att personen i fråga ska bli tvungen att försörja sig genom tiggeri eller brottsliga metoder. Den internationella utvecklingen när det gäller dessa former av människohandel behandlas i det avsnitt som gäller nuläget, dvs. 2.4.1 Förhållandet mellan straffbestämmelsen om människohandel och kriminaliseringsförpliktelserna i direktivet.

Det fjärde syftet som nämns i strafflagens 25 kap. 3 § 1 mom. är att den som är föremål för människohandel utsätts för *avlägsnande av organ eller vävnader* i ekonomiskt vinningsyfte. I motiveringen till paragrafen (RP

34/2004 rd, s. 94/II) konstateras att det är uppenbart att de internationella förpliktelserna om människohandel bara gäller avlägsnande av organ eller vävnader som sker i ekonomiskt vinningsyfte. De gäller inte heller handel med organ eller vävnader som redan lösgjorts eller avlägsnande av organ eller vävnader från en död donator, utan människohandel i syfte att avlägsna organ eller vävnader. En allmänt erkänd utgångspunkt är att mänskliga organ inte får bjudas ut i förtjänstsyfte. Det ekonomiska vinningssyftet som avses i momentet föreligger också om det är fråga om ett fall där det var tänkt att donatorn skulle få ersättningen i sin helhet.

Förhållandet mellan människohandel och koppleri

I regeringens proposition RP 34/2004 rd behandlas också förhållandet mellan människohandel och koppleri (s. 97/I–II). I motiveringen konstateras det att i bestämmelsen om koppleri anges som ett tillvägagångssätt bl.a. att någon ordnar ett rum för prostitution, att någon utnyttjar en annans prostitution och att någon förleder eller genom påtryckning förmår en annan person till prostitution. Ett villkor för straffbarheten är att syftet är att skaffa ekonomisk vinning. Gärningssätten överlappar till en del bestämmelsen om människohandel, dvs. när människohandeln gäller prostitution.

I motiveringen till regeringens proposition sägs det att när det är fråga om människohandel är föremålet mer beroende av en annan persons kontroll än vid koppleri. Vid människohandel kan gärningsmannen t.ex. genom att utnyttja en annan persons skyddslösa läge bemäktiga sig denna person för att förmå honom eller henne till prostitution. Bestämmelsen ska inte tolkas så att det alltid är en gärning som föregår koppleri. Gärningsmannen kan anses agera i syfte att förmå en person till t.ex. prostitution också i sådana fall där han eller hon vidtar åtgärder för att den uppkomna situationen ska fortsätta, dvs. hindrar att personen i fråga upphör med prostitution. Om det i en situation av typen koppleri förekommer övriga rekvisit som gäller människohandel (använda medel och gärningssätt) kommer bestämmelsen om människohandel på första plats i förhållande

till bestämmelserna om koppleri, också i förhållande till bestämmelsen om grovt koppleri. Dessutom kan koppleri bli människohandel om man genom att använda de medel som anges i människohandelsbestämmelserna förmår en prostituerad att fortsätta sin verksamhet.

Riksdagens lagutskott (LaUB 4/2004 rd) konstaterade att den som utsätts för människohandel är kuvad på ett annat sätt, mer intensivt och mer övergripande, än vid koppleri. Utskottet underströk dessutom att med hänsyn till den höga straffskalan vid människohandel och de ospecifika begreppen i rekvisitet (till exempel "beroende ställning" och "skyddslöst läge") att de öppna begreppen i rekvisitet för människohandel bör tolkas snävt i relation till koppleribestämmelserna. Därmed kan enligt utskottet rekvisitet för brottet människohandel begränsas till att gälla de allvarliga handlingar där den straffrättsliga bedömningen klart och tydligt kräver att bestämmelsen tillämpas.

Grov människohandel

Grov människohandel kriminaliseras i strafflagens 25 kap. 3 a §. Enligt paragrafens 1 mom. gör sig gärningsmannen skyldig till detta brott, om vid människohandel

1. våld, hot eller list används i stället för eller utöver de medel som avses i 3 §,

2. någon uppsåtligt eller genom grov oaktsamhet tillfogas svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, försätts i livshotande läge eller utsätts för därmed jämförbart synnerligen kännbart lidande,

3. brottet riktar sig mot ett barn under 18 år eller mot en person som har en väsentligt nedsatt förmåga att försvara sig, eller

4. brottet har begåtts som ett led i en i 17 kap. 1 a § 4 mom. avsedd organiserad kriminell sammanslutnings verksamhet.

För att människohandeln ska betraktas som grov krävs det dessutom att gärningen även bedömd som en helhet är grov. För grov människohandel döms till fängelse i minst två och högst tio år.

Enligt paragrafens 2 mom. döms också den för grov människohandel som utsätter någon annan för slaveri eller håller någon annan i slaveri, transporterar slavar eller handlar med slavar, om gärningen bedömd som en helhet

är grov. Enligt paragrafens 3 mom. är försök straffbart. Här kan man också ta upp en del omständigheter som nämns i motiveringen till strafflagens 25 kap. 3 a § (RP 34/2004 rd, s. 97/II—101/II).

Kvalificeringsgrunderna i 25 kap. 3 a § 1 mom. i strafflagen

Som den första grunden som gör gärningen grov anges i strafflagens 25 kap. 3 a § 1 mom. att våld, hot eller list används i stället för eller utöver de medel som avses i 3 §. Tolkningen av våld och hot är relativt vedertagen. Med list avses att man vilseleder någon på ett sätt som är av allvarligare karaktär än vanligt vilseledande. Vilseledande kan betraktas som list när det är fråga om en alldeles väsentlig sak. Det kan t.ex. vara fråga om list när gärningsmannen genom att vilseleda föräldrarna får dem att överlämna barnet till honom eller henne för att utbildas utomlands, men där barnet de facto kommer att användas för människohandel. Det kan också vara fråga om list då en person vilseleds att resa utomlands för att arbeta som t.ex. hembiträde men hamnar i prostitution vid framkomsten.

Eftersom våld, hot och list anges som medel kan gärningen också uppfylla rekvisitet för något annat brott, t.ex. misshandel. Om ett sådant brott har haft ett direkt samband med människohandeln, tillämpas endast bestämmelsen om grov människohandel. Om däremot våld eller hotelser har använts under en längre tid än bara för att direkt genomföra brottet människohandel, eller om våldet eller hotelserna varit allvarligare än vad som direkt behövts för att genomföra människohandeln, kan det bli fråga om att också tillämpa en straffbestämmelse som gäller ett sådant brott.

Som en annan omständighet som kan göra människohandeln grov omnämns i strafflagens 25 kap. 3 a § 1 mom. att någon genom handling enligt 3 § uppsåtligt eller genom grov oaktsamhet tillfogas svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, försätts i livshotande läge eller utsätts för därmed jämförbart synnerligen kännbart lidande. En person kan försättas i livshotande läge genom misshandel. Om det livshotande läget däremot har åstadkommits genom oaktsamhet eller på ett sätt som motsvarar vållande av skada enligt

21 kap. 11 §, är det inte fråga om våld enligt punkt 1, utan brottet ska bedömas enligt punkt 2. Punkten kan tillämpas om offret har tillfogats svår kroppsskada, allvarlig fysisk eller psykisk sjukdom eller livsfara. För tillämpningen är det inte tillräckligt att handlingen har utförts t.ex. på ett livsfarligt sätt, om inte livsfara eller andra avsedda påföljder följt av handlingen. Vid tillämpningen av denna punkt kan man stödja sig på den praxis som uppkommit vid tolkningen av motsvarande bestämmelser om när en gärning ska betraktas som grov. Sådana finns om grov våldtäkt (20 kap. 2 §) och grov misshandel (21 kap. 6 §). Synnerligen kännbart fysiskt eller psykiskt lidande kan t.ex. orsakas av att offret för människohandel blivit föremål för exceptionellt omfattande sexuellt utnyttjande, särskilt ansträngande tvångsarbete eller exceptionellt dåliga boendeförhållanden.

Också i detta fall kan en gärning som leder till svår kroppsskada eller andra följder som anges i punkten i princip bedömas också som ett särskilt brott. Men eftersom t.ex. grovt vållande av personskada utgör en väsentlig del av rekvisitet grov människohandel bör grovt vållande av personskada inte straffas särskilt. Vid straffutmätningen kunde hänsyn tas till den gärning som förorsakat skadan.

En tredje omständighet som gör brottet grovt är enligt strafflagens 25 kap. 3 a § 1 mom. att brottet riktar sig mot ett barn under 18 år eller mot en person som har en väsentligt nedsatt förmåga att försvara sig. Försvarslös person fogades till momentets 3 punkt vid riksdagsbehandlingen. Lagutskottet (LaUB 4/2004 rd) hänvisade till dessa delar till Europeiska unionens rambeslut, enligt vilket som särskilt utsatta personer ska betraktas "åtminstone" offer som enligt nationell lagstiftning inte har uppnått sexuell myndighetsålder. Utskottet menar att det finns andra utsatta grupper vid sidan av minderåriga och att handlingar mot dem som utgångspunkt bör betraktas som grova. Exempel på sådana grupper är människor med väsentligt nedsatt förmåga att försvara sig på grund av ett handikapp.

Enligt strafflagens 25 kap. 3 a § 1 mom. 4 punkt kan människohandeln betraktas som grov, om brottet har begåtts som ett led i en i 17 kap. 1 a § 4 mom. avsedd organiserad kriminell sammanslutnings verksamhet.

Punkten betyder inte att den som gjort sig skyldig till människohandel i detta fall straffas för deltagande i en organiserade kriminell sammanslutnings verksamhet, utan gärningsmannen ska straffas för grov människohandel.

Det gärningssätt enligt strafflagens 25 kap. 3 a § 2 mom. som hänför sig till slaveri

Momentet innehåller en självständig gärningsform, som är oberoende av de förutsättningar för straffbarhet som anges i 3 §. Också i fråga om detta brott förutsätts det för att rekvisitet ska uppfyllas att gärningen bedömd som en helhet är grov. Helhetsbedömningen bidrar till en fortsatt strikt tolkning av begreppet slaveri.

Den gärning som avses i momentet motsvarar den gärning som tidigare utgjorde människorov enligt 25 kap. 3 § 1 mom. 3 punkten (578/1995) i strafflagen. Enligt motiveringen till den paragrafen (RP 94/1993 rd, s. 109) har begreppet slaveri fått en snäv betydelse. Enligt den propositionen avses med slaveri sådant faktiskt slaveri där en persons ställning kan jämföras med traditionellt slaveri. Däremot avses inte sådana förfaranden som kan jämföras med slaveri enligt internationella instrument. Enligt motiveringen till 25 kap. 3 a § i strafflagen är det skäl att behålla denna gränsdragning eftersom en utvidgning av begreppet slaveri lätt kunde leda till en reglering som blir beroende av tolkning.

2.1.2 Straffbestämmelserna om koppleri

Koppleri och grovt koppleri kriminaliseras i 20 kap. 9 och 9 a § i strafflagen. Paragrafen om koppleri har i huvudsak haft sin nuvarande form sedan den tredje fasen av totalreformen av strafflagen (lagen om ändring av strafflagen 563/1998). Paragrafen om grovt koppleri fogades på grund av såväl till internationella förpliktelser som nationella behov till lagen i samma sammanhang som människohandelsbrotten kriminaliserades.

Enligt 20 kap. 9 § 1 mom. i strafflagen ska den dömas för koppleri till böter eller fängelse.

se i högst tre år som för att skaffa sig eller någon annan ekonomisk vinning

1. ordnar ett rum eller något annat ställe för samlag eller en därmed jämförlig sexuell handling som utförs av någon mot ersättning eller för en uppenbart sedlighetssårande handling som mot ersättning utförs av ett barn under 18 år,

2. väsentligt främjar en sådan handling genom att som en etablerad del av sin affärsverksamhet inkvartera någon som utför handlingen,

3. genom förmedling av kontaktuppgifter eller på annat sätt marknadsför att någon annan utför sådana handlingar, medveten om att detta handlande väsentligt främjar gärningens fullbordan,

4. på annat sätt utnyttjar att någon utför sådana handlingar, eller

5. förleder eller genom påtryckning förmår någon till sådana handlingar.

Enligt paragrafens 2 mom. är försök straffbart.

Enligt strafflagens 20 kap. 9 a § 1 mom. är det fråga om grovt koppleri, om vid koppleri

1. avsevärd ekonomisk vinning eftersträvas,

2. brottet utförs särskilt planmässigt,

3. någon uppsåtligen eller genom grov oaktsamhet tillfogas svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, försätts i livshotande läge eller utsätts för därmed jämförbart synnerligen kännbart lidande, eller

4. föremålet för brottet är ett barn under 18 år.

För att koppleriet ska betraktas som grovt krävs det dessutom att gärningen även bedömd som en helhet är grov. För grovt koppleri döms till fängelse i minst fyra månader och högst sex år. Enligt paragrafens 2 mom. är försök till grovt koppleri straffbart.

Koppleribrott innefattar således att gärningsmannen skaffar sig själv eller någon annan ekonomisk vinning. Såsom det konstaterades tidigare, förutsätts det i straffbestämmelserna om människohandel ett ekonomiskt vinningssyfte endast om brottet begås för att avlägsna organ eller vävnader.

Koppleri kan enligt 20 kap. 9 § 1 mom. 5 punkten i strafflagen begås genom att man förleder eller genom påtryckning förmår någon till en handling. Punkten behandlas närmare i motiveringen till den (RP 6/1997 rd, s.

186). Enligt motiveringen sker förledandet i det mest typiska fallet så att gärningsmannen lockar en annan person till att prostituera sig genom att erbjuda denne ekonomiska förmåner. Förledandet kan också bestå i ett mera förtäckt erbjudande av förmåner, t.ex. ett löfte om att ordna ett lämpligt rum eller skaffa kunder. Enligt motiveringen kan en påtryckning t.ex. bestå i ett framhållande av att en sexuell förbindelse skulle gagna gärningsmannen eller den som lockas att prostituera sig, t.ex. i form av ett förmånligt köpekontrakt, en rabatt eller något annat liknande. I motiveringen konstateras det att det är skäl att beakta den för handen varande situationen och förhållandet mellan parterna som helhet.

När strafflagens 20 kap. 9 § ändrades i samband med att straffbestämmelserna om människohandel stiftades, konstaterades det i regeringens proposition (RP 34/2004 rd, s. 86/I och II) när det gäller gärningssättet enligt paragrafens 1 mom. 5 punkt att punkten gäller situationer där gärningsmannens agerande inte uppfyller det föreslagna rekvisitet människohandel eftersom han eller hon inte utnyttjar en annan persons beroende ställning eller skyddslösa läge, inte vilseleder någon annan, inte köper eller säljer någon annan och inte heller förmår någon annan till prostitution genom att använda våld, hot eller list. Förhållandet mellan gärningsmannen och den som förletts eller förmåtts till handlingen är alltså mer jämlikt än vid människohandel. Enligt motiveringen kan man göra den bedömningen att påtryckningar ofta innebär åtminstone att den andras ställning utnyttjas, varvid bestämmelsen om människohandel blir tillämplig.

I motiveringen till bestämmelsen om grovt koppleri i 20 kap. 9 a § i strafflagen (RP 34/2004 rd, s. 87/I) konstateras det i fråga om den kvalificeringsgrund som gäller svår kroppsskada, allvarlig sjukdom, livshotande läge och lidande att dessa skador är mer typiska för människohandel än för koppleri-verksamhet. Enligt motiveringen har det varit behövligt att ta in en sådan kvalificeringsgrund i bestämmelsen om grovt koppleri för att bestämmelserna om koppleri och människohandel ska vara enhetliga och heltäckande.

2.1.3 Ockerliknande diskriminering i arbetslivet

I strafflagens 47 kap. 3 a § (302/2004), som trädde i kraft vid ingången av maj 2004, kriminaliseras ockerliknande diskriminering i arbetslivet. Bakgrunden var de fall som uppdragats i och med den ökade användningen av utländsk arbetskraft. Syftet med strafflagens 47 kap. 3 a § är också att skydda utländska arbetstagare och arbetstagare som annars befinner sig i en sämre ställning.

Ockerliknande diskriminering i arbetslivet definieras utifrån diskriminering i arbetslivet. För diskriminering i arbetslivet döms enligt strafflagens 47 kap. 3 § (885/2009) en arbetsgivare eller en företrädare för denne som vid annonsering om en arbetsplats, vid valet av arbetstagare eller under ett anställningsförhållande utan vägande och godtagbart skäl försätter en arbetssökande eller arbetstagare i ofördelaktig ställning

1. på grund av ras, nationellt eller etniskt ursprung, medborgarskap, hudfärg, språk, kön, ålder, familjeförhållanden, sexuell inriktning, genetiskt arv, funktionsnedsättning eller hälsotillstånd eller

2. på grund av religion, samhälleliga åsikter, politisk eller facklig verksamhet eller någon annan därmed jämförbar omständighet.

I strafflagens 47 kap. 3 a § sägs det att om en arbetssökande eller arbetstagare vid diskriminering i arbetslivet försätts i märkbart ofördelaktig ställning genom att arbetssökandens eller arbetstagarens ekonomiska trångmål eller annars trängda läge, beroende ställning, oförstånd, lättsinne eller okunnighet utnyttjas, ska gärningsmannen, om inte strängare straff för gärningen föreskrivs på något annat ställe i lag, för ockerliknande diskriminering i arbetslivet dömas till böter eller fängelse i högst två år.

Vid ockerliknande diskriminering i arbetslivet är det således fråga om ett särfall av diskriminering i arbetslivet. Ockerliknande diskriminering i arbetslivet är dock inte en grov gärningsform av diskriminering i arbetslivet, vilket framgår av att det inte förutsätts att gärningen även bedöms som en helhet ska anses vara grov för att straff ska kunna dömas ut för ockerliknande diskriminering i arbetslivet. Tröskeln för tillämpningen av 47 kap. 3 a § i strafflagen är dock högre

än för 3 §, eftersom det förutsätts inte bara att vissa omständigheter utnyttjas utan också att en arbetssökande eller arbetstagare försätts i märkbart ofördelaktig ställning. Strafflagens 47 kap. 3 a § åsidosätter i egenskap av särskild bestämmelse strafflagens 36 kap. 6 § 1 mom., som gäller ocker, men bestämmelsen om ockerliknande diskriminering i arbetslivet åsidosätts i sin tur om strafflagens 36 kap. 7 §, som gäller grovt ocker som bestraffas strängare, blir tillämplig på gärningen.

I motiveringen till 47 kap. 3 a § i strafflagen (RP 151/2003 rd, s. 18) behandlas paragrafens tillämpningsområde i viss mån. Frågan behandlas grundligare i rättslitteraturen (Ari-Matti Nuutila och Sakari Melander i publikationen ”Rikosoikeus”, 2009, s. 1277–1280). Ofördelaktig ställning kan t.ex. innebära betydligt lägre lön jämfört med de andra arbetstagarna eller omotiverade arbetstider.

Det är fråga om *ekonomiskt trångmål* t.ex. när en arbetstagare inte har någon möjlighet till utkomst om han eller hon inte utför det krävda arbetet. Att utnyttja ett *annars trängt läge* kan det vara fråga om när man utnyttjar att en arbetstagare har en sjukdom och är i behov av mediciner eller en arbetstagares bostadslöshet. Det ekonomiska trångmål eller annars trängda läge som avses i strafflagens 47 kap. 3 a § har anknytning till det skyddslösa läge som nämns i bestämmelsen om människohandel, men i det senare fallet verkar det dock vara fråga om ett allvarigare trångmål än det som avses vid ockerliknande diskriminering i arbetslivet.

En *beroende ställning* kan följa t.ex. av släkt- eller familjeförhållanden, skuldförhållanden eller av vistelse på anstalt. Det kan även avse en drogmissbrukares beroende av den som levererar narkotikan. En arbetssökande eller arbetstagare kan hamna i beroende ställning även genom hotellser om att man för myndigheterna kommer att avslöja brott som han eller hon har begått eller att han eller hon vistas illegalt i landet. En beroende ställning kan dessutom uppkomma t.ex. genom att man överlämnar en persons resedokument till en annan person. Strafflagens 47 kap. 3 a § förutsätter inte att en arbetssökande eller arbetstagare står i ett beroendeförhållande till arbetsgivaren, utan det kan också handla om ett beroendeförhållande till någon annan person.

Oförstånd hänför sig framför allt till en utländsk arbetstagares anställningsvillkor och arbetsförhållanden samt till okunskap om och bristande erfarenhet av den finska arbetslagstiftningen. Oförstånd kan också följa av att en person t.ex. på grund av bristfälliga språkkunskaper är oförmögen att bedöma innehållet i och betydelsen av ett arbetsavtal som han eller hon har ingått.

Lättsinne i samband med strafflagens 47 kap. 3 a § betyder främst att en arbetssökande eller arbetstagare inte ens kommer att tänka på de närmare anställningsvillkoren eller arbetsförhållandena, eftersom han eller hon är glad över att ha fått ett arbete och de eventuella möjligheter till en bättre utkomst som följer av detta. Med *okunnighet* hänvisas direkt till okunskap om arbetsförhållandena eller arbetsvillkoren.

2.1.4 Målsäganden

I lagstiftningen finns det inte någon allmän definition av målsägande. Begreppet målsägande har följaktligen definierats genom rättspraxis och -litteraturen. Som målsägande anses en person vars rättsligt skyddade intresse brottet omedelbart kränker eller äventyrar. Målsäganden är innehavaren av det intresse (t.ex. liv, hälsa eller sexuell självbestämmanderätt) som kriminaliseringen av gärningen är tänkt att skydda och den som i första hand också har kränkts genom brottet. Utifrån definitionen av målsägande anses som målsägande i allmänhet en person som har orsakats skada genom brottet och som således vid sidan av att yrka på straff har rätt att kräva att gärningsmannen åläggs att betala skadestånd. Det blir då fråga om ersättning för personskada, sakskada, ekonomisk skada eller själsligt lidande enligt vad som bestäms närmare i skadeståndslagen (412/1974). En målsägande kan också få ersättning för en skada med stöd av brottsskadelagen (1204/2005).

Många olika slags rättigheter och skyldigheter hänför sig till ställningen som målsägande i straffprocessen. Situationen är således en annan än för ett vittne, som hörs för att utreda omständigheter som är av betydelse för avgörandet av saken. Centrala bestämmelser om målsägandens ställning finns särskilt i förundersökningslagen (805/2011),

lagen om rättegång i brottmål (689/1997) och rättegångsbalken.

En målsägande har rätt att få ett biträde vid förundersökningen. Om målsägandens förmögenhetsförhållanden förutsätter det, kan rättshjälp ges antingen helt eller delvis gratis. Domstolen kan förordna ett rättegångsbiträde för att bistå målsäganden under förundersökningen och, om målsäganden har anspråk i ett mål som drivs av allmänna åklagaren, under rättegången, bl.a. när målet gäller sexualbrott som avses i 20 kap. i strafflagen, om inte ett förordnande av särskilda skäl anses onödigt, samt när målet gäller ett brott som riktar sig mot friheten (t.ex. ett människohandelsbrott), om ett förordnande ska anses befogat med hänsyn till hur allvarligt brottet är, målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter. Dessutom kan för en målsägande som kan förordnas ett biträde av domstolen och som blir hörd personligen för utredning av saken och anses behöva stöd vid förundersökningen och i rättegången, förordnas en stödperson på motsvarande villkor som gäller förordnandet av ett biträde.

I fråga om vissa brott har det ansetts befogat att föreskriva om vem som är målsägande eller vem som har rätt att föra målsägandens talan vid handläggningen av brottet. T.ex. i 39 kap. 9 § 2 mom. i strafflagen föreskrivs det om vilka borgenärer som är målsägande vid de gäldenärsbrott som kriminaliseras i kapitlet. I 45 § 1 mom. i varumärkeslagen (7/1964) sägs det att om ensamrätt att här i landet använda registrerat varumärke har upplåtits till någon och om en sådan licens har blivit antecknad i varumärkesregistret, ska i mål om intrång i varumärkesrätt både märkets innehavare och licenstagaren anses som målsägande. Motsvarande bestämmelser finns också i t.ex. lagen om kollektivmärken (795/1980) och miljöskyddslagen (86/2000).

En person som har varit föremål för människohandel är målsägande i människohandelsbrottet, och en arbetssökande eller arbetstagare som har varit föremål för ockerliknande diskriminering i arbetslivet är målsägande i det brottet. När det gäller koppleribrott verkar det däremot även på basis av rättspraxis vara av betydelse hur brottet har begåtts. I rekvisitet för koppleri och grovt koppleri finns det gärningssätt utifrån vilka den som varit föremål för koppleri kan få ställning

som målsägande. Huruvida personen får denna ställning påverkas av om brottet kan anses ha orsakat honom eller henne skada. Enligt 5 kap. 2 § i skadeståndslagen kan som personskada ersättas inte bara sveda och värk och andra men som beror på fysiska skador utan också psykiska symptom såsom ångest och depression. Frågan om rätt för den som varit föremål för koppleri att få ersättning för lidande med stöd av skadeståndslagens 5 kap. 6 § behandlas i regeringens proposition om ändring av skadeståndslagen RP 167/2003 rd (s. 53/I). Enligt motiveringen till propositionen kan koppleri i enskilda fall innebära en så väsentlig kränkning av den sexuella självbestämmanderätten att en rätt till ersättning för lidande uppstår med stöd av bestämmelsen. Omständigheterna ska dock i så fall vara sådana att kränkningen av den sexuella självbestämmanderätten är uppenbar. Även om den som varit föremål för koppleri inte har orsakats sådan skada som ersätts med stöd av skadeståndslagen genom koppleriet, kan det ha begåtts något annat brott i samband med koppleriet som inte ingår i detta brott men genom vilket skada har orsakats, och personen i fråga kan få ställning som målsägande för detta brotts del.

2.1.5 Samtycke av den som är föremål för brott

Vanligtvis talar man om brottsoffrets samtycke när man behandlar frågan om offrets samtycke utesluter rättsstridighet i fråga om en gärning som annars utgör brott. I Finland regleras denna fråga inte genom lagstiftning utan genom den samtyckeslära som utvecklats i rättslitteraturen. Samtyckesläran anses bli tillämplig på relativt få brott. Samtyckesläran har fått betydelse i synnerhet i samband med misshandelsbrotten. Det har t.ex. ansetts att det inte är möjligt att genom att ge samtycke till grov misshandel eliminera rättsstridigheten för gärningen.

Den rättsliga betydelsen av ett samtycke har även en annan sida, dvs. att en del brott är straffbara om de har begåtts utan offrets samtycke. I dessa fall har samtycket betydelse för om rekvisitet för ett brott uppfylls, dvs. för bedömningen av om en person har gjort sig skyldig till en gärning som kriminaliseras i en straffbestämmelse. Dessa fall kan delas

in i två olika grupper. För det första kan man kriminalisera ett brott om det har begåtts utan offrets samtycke, och ordet "samtycke" nämns då i rekvisitet. I strafflagen finns det en del sådana bestämmelser (t.ex. 17 kap. 20 § 1 mom. 3 punkten, som gäller sedlighetssårande marknadsföring, och 22 kap. 3 § 1 mom. 1 punkten, som gäller olagligt ingrepp i embryo). Å andra sidan kan det annars framgå av skrivningen i en straffbestämmelse, eller åtminstone av tolkningen av bestämmelsen, att avsaknad av samtycke är en förutsättning för straffbarhet. Om ordet "samtycke" inte används i straffbestämmelsen, kan det att bestämmelsen grundar sig på avsaknad av samtycke uttryckas t.ex. genom att man använder uttrycken "olovligen" (t.ex. strafflagens 28 kap. 7 § 1 mom., som gäller olovligt brukande) eller "obehörigen" (t.ex. strafflagens 24 kap. 1 § 1 mom., som gäller hemfridsbrott). Det finns också brott där det inte på basis av något enskilt ord i rekvisitet går att dra slutsatser om huruvida det krävs avsaknad av samtycke, men där man utifrån tolkningen av bestämmelsen har ansett att så är fallet.

När det gäller människohandelsbrotten är den förstnämnda dimensionen av samtycke av betydelse, dvs. hur samtycket påverkar rättsstridigheten hos en gärning. Detta beror på att man i de internationella dokument som förpliktar till kriminalisering av människohandel utgår från att offrets samtycke till utnyttjandet saknar betydelse vid människohandel, om något av de medel som avses i den artikel som gäller kriminaliseringen har använts för att skaffa samtycket. Utgångspunkten är att offrets samtycke inte ska ha någon betydelse, oavsett om samtycket har getts före utnyttjandet, när utnyttjandet inleddes eller medan utnyttjandet pågick. Med medel avses i detta sammanhang de medel som nämns i de numrerade punkterna i bestämmelsen om människohandel i 25 kap. 3 § 1 mom. i strafflagen (t.ex. att utnyttja någons beroende ställning eller vilseleda någon) och i bestämmelsen om grov människohandel i det kapitlets 3 a § 1 mom. 1 punkt (våld, hot eller list).

När straffbestämmelserna om människohandel stiftades behandlades även frågan om betydelsen av ett samtycke i ljuset av tilläggsprotokollet och rambeslutet (RP

34/2004 rd, s. 96/I–97/I). Resultatet blev att man inte tog in någon reglering om saken i lagen. Till dessa delar konstaterades det först och främst att det i strafflagen i allmänhet inte ingår sådana bestämmelser om ett samtyckes betydelse som skulle gälla enskilda brottstyper. Det som i tilläggsprotokollet och rambeslutet fastställts om samtyckets betydelse motsvarar enligt propositionen dessutom det som hos oss ska anses utgöra en utgångspunkt.

I regeringens proposition sades det att i fråga om samtycke av personer under 18 år är regleringen i tilläggsprotokollet och rambeslutet inte helt vattentät. Enligt dessa instrument är ett samtycke betydelselöst endast i de fall att bestämda medel har använts vid utförandet av brottet, medan sådana medel inte alls behöver användas när det är fråga om barn. I motiveringen till regeringens proposition går man igenom olika gärnings sätt vid människohandel med tanke på offer som är barn och kommer till den slutsatsen att ett samtycke inte eliminerar straffbarheten i de fall när gärningen har riktat sig mot en person under 18 år.

2.1.6 Juridiska personers straffansvar och näringsförbud

Juridiska personers straffansvar

Bestämmelser om straffansvar för juridiska personer finns i strafflagens 9 kap. Enligt kapitlets 1 § ska för brott som har begåtts i ett samfunds, en stiftelses eller någon annan juridisk persons verksamhet på yrkande av åklagaren dömas till samfundsbot, om en sådan påföljd föreskrivs för brottet i strafflagen.

I regeringens proposition med förslag till lagstiftning om straffansvar för juridiska personer (RP 95/1993 rd) behandlas brott på vilka straffansvaret för juridiska personer är tillämpligt. Enligt den propositionen ska samfundsbot användas endast som en påföljd för ett fåtal relativt allvarliga brottstyper. Detta hänför sig till att det vore resursmissbruk att inleda en samfundsbötesprocess vid obetydliga brott. Samfundsbot är ett särskilt motiverat straff vid sådan verksamhet som planeras relativt omsorgsfullt, eftersom sanktionens brottsförebyggande effekt då är som

störst. Enligt regeringens proposition om straffansvar för juridiska personer är behovet av ansvarsformen mest uppenbart med tanke på en ekonomisk brottslighet i vid bemärkelse, även om det inte är skäl att ovillkorligen utesluta den heller vid andra slag av brott.

I samband med att man lagstiftade om straffansvar för juridiska personer tog man med vissa brott som ingick i den första fasen av totalreformen av strafflagen och som det enligt riktlinjerna i regeringens proposition var naturligt att skulle omfattas av straffansvaret. Straffansvaret för juridiska personer utsträcktes då till att gälla vissa mut-, subventions-, närings- och regleringsbrott. Efter 1995 har kretsen av brott som omfattas av juridiska personers straffansvar i nya straffbestämmelser utvidgats främst på basis av arten och allvarligheten hos den verksamhet som bestämmelserna gäller. Även internationella förpliktelser har utökat antalet brott som omfattas av straffansvaret för juridiska personer.

För människohandelsbrottens del har man föreskrivit om juridiska personers straffansvar i samband med kriminaliseringen av brotten. Enligt 25 kap. 10 § i strafflagen tillämpas på människohandel och grov människohandel vad som bestäms om juridiska personers straffansvar. När det gäller arbetsbrotten tillämpas på basis av strafflagens 47 kap. 9 § (61/2003) vad som bestäms om straffansvar för juridiska personer endast på arbetarskyddsbrott, vilket betyder att t.ex. ockerliknande diskriminering i arbetslivet inte omfattas av ansvaret.

Näringsförbud

Bestämmelser om syftet med näringsförbudet finns i 1 § i lagen om näringsförbud (1059/1985). I paragrafen sägs det att i syfte att förhindra att otillbörlig och skadlig rörelse drivs samt för att bevara förtroendet för näringsverksamheten kan näringsförbud meddelas enligt lagen i fråga.

Enligt lagens 2 § får näringsförbud meddelas 1) en enskild näringsidkare som driver rörelse för vilken bokföringsskyldighet bestäms i bokföringslagen (655/1973), 2) en bolagsman i ett öppet bolag, en ansvarig bolagsman i ett kommanditbolag och en personmedlem i en europeisk ekonomisk intressegruppering, samt 3) den som är styrelsemedlem eller

verkställande direktör i ett samfund eller i annan därmed jämförbar ställning samt den som faktiskt leder ett samfund eller en stiftelse eller en utländsk filial eller sköter dess förvaltning.

Enligt 3 § 1 mom. i lagen om näringsförbud kan näringsförbud meddelas den som avses i 2 §, 1) om han vid drivandet av rörelse väsentligen har åsidosatt de lagstadgade skyldigheter som hänför sig därtill, eller 2) om han vid drivandet av rörelse har gjort sig skyldig till brottsligt förfarande som inte kan anses ringa. En ytterligare förutsättning är att personens verksamhet som helhet bedömd ska anses skadlig för borgenärer, avtalsparter, den offentliga ekonomin eller en sund och fungerande ekonomisk konkurrens.

Trots att de centrala syftena med lagen om näringsförbud är att ingripa i och förhindra ekonomiskt missbruk och ekonomiska brott (t.ex. gäldenärsbrott), kan lagen på basis av dess 3 § 1 mom. 2 punkt tillämpas i fall där någon vid drivandet av rörelse gör sig skyldig till också andra brott som är allvarligare än ringa. Som exempel nämns i förarbetena till lagen (RP 198/1996 rd) brott mot liv och hälsa, arbetsbrott och miljöbrott. Också i dessa fall är det en förutsättning för att lagen ska kunna tillämpas att det uppstår sådana skadliga verkningar som avses i slutet av 3 § 1 mom. När denna förutsättning föreligger kan näringsförbud meddelas t.ex. för ockerliknande diskriminering i arbetslivet som begåtts vid drivandet av rörelse.

Länge förutsattes det alltid för att näringsförbud skulle kunna meddelas att det brottsliga förfarandet i anslutning till drivandet av rörelse har orsakat sådan skada som avses i 3 § 1 mom. i lagen om näringsförbud. Finlands tillträde till två Europarådskonventioner, dvs.

konventionen om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (FördrS 87—88/2011) och konventionen om bekämpande av människohandel (FördrS 44/2012) har medfört ett krav på att näringsförbud ska kunna meddelas för vissa brott som har begåtts vid drivandet av rörelse, oberoende av om de har varit skadliga på det sätt som avses i 3 § 1 mom. Exempel på sådana brott är koppleribrott och pornografiska brott som hänför sig till minderåriga samt människohandelsbrott.

2.2 Sifferuppgifter och rättspraxis om koppleribrott, människohandelsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet

Antalet brott

Straffbestämmelsen om ockerliknande diskriminering i arbetslivet trädde i kraft vid ingången av maj 2004 och straffbestämmelserna om människohandelsbrotten och grovt koppleri vid ingången av augusti 2004. Dessa straffbestämmelser tillämpas på gärningar som har begåtts efter att bestämmelserna trätt i kraft. När man utreder antalet brott och rättspraxis får man, med beaktande av den fördröjning som normalt förekommer innan brotten uppdagas, en tillräcklig bild av situationen och dess utveckling om man begränsar granskningen till den tidsperiod som börjar 2006. Bestämmelsen om koppleri i 20 kap. 9 § i strafflagen har varit i kraft sedan ingången av 1999 i stort sett oförändrad. Antalet kopplerimål sjönk kraftigt i mitten av 2000-talets första årtionde. T.ex. 2000–2004 var antalet misstänkta koppleribrott som kom till polisens kännedom 41, 64, 63, 35 och 22.

Antalet registrerade anmälningar om koppleribrott, människohandelsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet hos polisen och gränsbevakningsväsendet 2006–2013:

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Koppleri	9	6	5	13	3	20	39	9
Grovt koppleri	5	1	10	9	-	2	15	9
Människohandel	2	1	6	4	7	28	21	18
Grov människohandel	4	1	2	3	3	7	4	3
Ockerliknande diskriminering i arbetslivet	11	13	16	25	42	37	42	28

Källa: Polisstyrelsen

Antalet hos åklagarna inkomna mål och väckta åtal för koppleribrott, människohandelsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet 2006–2013 (brott under samtliga dessa rubriceringar har inte förekommit varje år):

		Inkomna mål	Väckta åtal
2006	Koppleri	5	5
	Grovt koppleri	1	1
	Grov människohandel	1	1
	Ockerliknande diskriminering i arbetslivet	5	2
2007	Koppleri	2	1
	Grovt koppleri	2	3
	Grov människohandel	3	1
	Ockerliknande diskriminering i arbetslivet	10	–
2008	Koppleri	1	2
	Grovt koppleri	3	1
	Människohandel	5	1
	Grov människohandel	–	1
	Ockerliknande diskriminering i arbetslivet	13	9
2009	Koppleri	2	3
	Grovt koppleri	7	4
	Människohandel	1	2
	Grov människohandel	1	1
	Ockerliknande diskriminering i arbetslivet	8	4
2010	Koppleri	3	1
	Grovt koppleri	5	7
	Människohandel	5	–
	Grov människohandel	3	1
	Ockerliknande diskriminering i arbetslivet	13	3

2011	Koppleri	5	3
	Grovt koppleri	3	2
	Människohandel	8	4
	Grov människohandel	1	1
	Ockerliknande diskriminering i arbetslivet	21	8
2012	Koppleri	8	2
	Grovt koppleri	3	3
	Människohandel	12	4
	Grov människohandel	8	7
	Ockerliknande diskriminering i arbetslivet	22	10
2013	Koppleri	8	5
	Grovt koppleri	6	4
	Människohandel	6	5
	Grov människohandel	2	4
	Ockerliknande diskriminering i arbetslivet	22	6

Källa: Riksåklagarämbetet

Antalet straff som dömdes ut i tingsrätterna för koppleribrott, människohandelsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet 2006–2012 (antalet dömda personer):

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Koppleri	12	8	3	12	21	5	4
Försök till koppleri	1	-	-	-	-	-	1
Grovt koppleri	-	4	-	2	6	-	2
Människohandel	-	-	-	-	-	-	6
Grov människohandel	7	-	5	-	-	1	1
Ockerliknande diskriminering i arbetslivet	4	-	3	12	4	3	8

Källa: Statistikcentralen

Antalet domar i tingsrätterna 2006–2013 (antalet fall):

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Koppleri	4	3	1	4	1	1	4	1
Grovt koppleri	-	3	-	3	4	1	2	1
Människohandel	-	-	-	-	-	-	3	2
Grov människohandel	1	-	1	-	-	1	-	-
Ockerliknande diskriminering i arbetslivet	1	-	1	7	2	4	6	1

Källa: Justitieministeriets justitieförvaltningsavdelning

Antalet människohandelsbrott har ökat något under de senaste åren i polisens, åklagarnas och domstolarnas statistik. De första domarna för arbetsrelaterad människohandel gavs 2012. De människohandelsdomar som meddelades före det hänförde sig till sexuellt utnyttjande. De fall av människohandel som behandlades i domstolarna före utgången av 2011 beskrivs närmare i människohandelsarbetsgruppens betänkande (Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 63/2012).

Iakttagelser om rättspraxis

I ljuset av praxis finns det iakttagelser och bedömningar om människohandel som har samband med sexuellt utnyttjande och arbetsrelaterad människohandel i den nationella människohandelsrapportörens berättelse av 2010 och om arbetsrelaterad människohandel i HEUNI:s undersökning från 2011. Dessutom behandlas människohandel som har samband med sexuellt utnyttjande i en undersökning av HEUNI som blev klar 2009, "Human trafficking and organised crime. Trafficking for sexual exploitation and organised procuring in Finland" (Minna Viuhko och Anniina Jokinen; Publication Series No. 62; nedan "HEUNI:s undersökning från 2009"). I undersökningarna granskas också koppleribrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet. I den nationella människohandelsrapportörens berättelse av 2012 behandlas två människohandelsdomar som meddelades det året.

Brott som har samband med sexuellt utnyttjande

På sidorna 118—122 i den nationella människohandelsrapportörens berättelse av 2010 behandlas drag av människohandel i material som gäller kopplerimål. Rapportören ansåg det nödvändigt att utreda om drag av människohandel har förekommit i kopplerimål som gått vidare till förundersökning. I berättelsen konstateras det att i de fall som granskats har kontroll av de prostituerade med hjälp av hot om fysiskt eller sexuellt våld varit mycket vanligt. Förutom att hota med våld kan man t.ex. hota med att meddela polisen om att den prostituerade vistas olagligt i landet. Kopplarna kan också lägga beslag på de prostituerades resedokument. Man kan också begränsa självbestämmanderätten hos dem som är föremål för koppleri t.ex. genom att försätta de prostituerade i betydande skuldförhållanden och kontrollera deras rörelser.

I den nationella människohandelsrapportörens berättelse konstateras det att många som är föremål för koppleri och som är kända av polisen inte verkar ha någon verklig möjlighet att frigöra sig från verksamheten eller att resa från Finland om de vill. Det är inte säkert att hot om fysiskt eller sexuellt våld som kommit till polisens kännedom under förundersökningen kommer fram i domstolsförhandlingen. Det är inte heller säkert att diskretare sätt att kontrollera en prostituerad än tvingande till prostitution och fysiska begränsningar av rörelsefriheten får uppmärks-

samhet vid förundersökningen. Enligt berättelsen fästs uppmärksamhet vanligen vid att föremålen för koppleri ursprungligen har prostituerat sig frivilligt. Frivilligheten verkar dessutom ofta tolkas som att föremålet för koppleri säljer sex helt frivilligt om han eller hon inte har tvingats in i prostitutionen. Enligt den nationella rapportörens analys verkar det inom koppleri anses normalt att maktförhållandet mellan föremålen för koppleri och kopplarna är i obalans, och att den prostituerade har gett sitt samtycke till att vara med i verksamheten på de villkor som kopplaren ensidigt ställer. Enligt rapportörens iakttagelser är det så att eftersom lindrigare påtrycknings- och tvångsmetoder anses ingå i kopplirerekvisitet, utreds vanligen inte utpressning, tvång eller andra brott mot person separat, trots att dessa brott skulle ge föremålen för koppleri ställning som målsägande i straffprocessen. Enligt rapportörens iakttagelser upplever förundersökningsmyndigheterna att bestämmelserna om koppleri är lättare att tillämpa än bestämmelserna om människohandel.

Materialet i HEUNI:s undersökning från 2009 grundar sig för det första på intervjuer med forskare, företrädare för polisen, gränsbevakningsväsendet och andra relevanta myndighetsorganisationer samt för frivilligorganisationer. Av domstolsavgörandena granskades ett tjugotal domar av olika rättsinstanser från 2001—2009 som gällde koppleribrott och människohandelsbrott samt utnyttjande av person som är föremål för sexhandel.

Av det avsnitt i undersökningen som gäller lagstiftningen om människohandel framgår det att lagstiftningen och det sätt på vilket den tolkas anses problematiska enligt de personintervjuer som gjordes. Rekviriten för koppleri och människohandel överlappar delvis varandra, och polisen anser att koppleri lättare kan bevisas. Enligt undersökningen betraktas påtryckning och maktutövning som element för grovt koppleri. Från myndigheternas synpunkt är det centrala problemet att få tillräcklig bevisning om människohandel. Dessutom har man fäst uppmärksamhet vid att domstolarna endast har betraktat de mest uppenbara handlingarna som människohandel (två domar vid den tidpunkten). Det anses inte nödvändigtvis ha någon betydelse om

gärningsmannen döms för (grovt) koppleri eller människohandel.

Brott som har samband med arbetsrelaterat utnyttjande

Den nationella människohandelsrapportören strävade under sitt första verksamhetsår också efter att utreda eventuella problem i anslutning till användningen av utländsk arbetskraft. Detta gjordes genom att granska sådana domstolsavgöranden om diskriminering i arbetslivet och ockerliknande diskriminering i arbetslivet där målsäganden var en person med utländsk bakgrund eller där omständigheter som tyder på människohandel har kunnat iakttas. Avgöranden om ocker och utpressning har också begärts då fallet gällt utlänningar, eller då man har upptäckt omständigheter som kan tyda på människohandel.

I den nationella människohandelsrapportörens berättelse av 2010 konstateras att det utifrån granskningen verkar som om det finns drag som tyder på arbetsrelaterad människohandel och relaterat utnyttjande av arbetskraft i anslutning till användning av utländsk arbetskraft i Finland. Utifrån det material som granskats gäller de största problemen vid användningen av utländsk arbetskraft underbetalning och overtidsarbete utan skild ersättning. Utländska arbetstagare kan arbeta i Finland utan arbetsavtal eller så att arbetsavtalen ingås på ett språk som arbetstagaren inte förstår. Enligt den nationella människohandelsrapportörens material kan arbetstagare också inkvarteras under inhumana förhållanden, eller åtminstone förhållanden som är klart sämre än vad som är brukligt i Finland, men de kan ändå få betala ansemliga summor för boendet. Dessutom kan arbetstagare förbjudas att tala med finländare eller att studera finska språket. Även kontakttagande till fackförbund kan begränsas. Det finns också fall där arbetstagarnas resedokument eller annan egendom har tagits i beslag. Det verkar som om skuldsättning i samband med rekryteringen ofta ligger bakom människohandeln. Utifrån domstolsavgörandena förekommer ockerliknande diskriminering i arbetslivet främst inom restaurang- och byggbranschen, men det verkar också finnas problem inom

städ- och trädgårdsbranschen samt bland utländska bärplockare.

Av HEUNI:s undersökning från 2011 framgår det att användningen av fysiskt våld i samband med utnyttjande av arbetskraft är relativt sällsynt i Finland, även om det är möjligt att det finns fall som inte kommer till myndigheternas kännedom. Enligt undersökningen är det vanligare att man påverkar och kontrollerar arbetstagarna och offren genom att hota och skrämma dem än att man tar till egentligt fysisk våld. Hotelserna kan t.ex. gälla personens familj som finns i hemlandet eller att man avslutar arbetsförhållandet genom att säga upp arbetstagaren. I Finland verkar användningen av sexuellt våld vara mycket sällsynt vid utnyttjandet av utländsk arbetskraft. Å andra sidan framkom det också ett antal sådana fall av undersökningsmaterialet, och dessutom är det möjligt att sexuellt våld eller sexuella trakasserier eftersom de är så känsliga frågor inte alltid kommer fram.

2.3 Lagstiftningen i utlandet

Människohandel

I *Sverige* har rekvisitet människorov relevans med tanke på rekvisitet för människohandelsbrottet. Människorov kriminaliseras i brottsbalkens 4 kap. 1 §. För det brottet döms den som bemäktigar sig och för bort eller spärrar in ett barn eller någon annan med uppsåt att skada honom eller henne till liv eller hälsa eller att tvinga honom eller henne till tjänst eller att utöva utpressning. För människorov döms till fängelse i lägst fyra och högst 18 år, eller på livstid. Om brottet är mindre grovt, döms gärningsmannen till fängelse i högst sex år.

I 4 kap. 1 a § 1 mom. i den svenska brottsbalken konstateras det att den som, i annat fall än som avses i 1 §, genom olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med annat sådant otillbörligt medel rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en person i syfte att han eller hon ska exploateras för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte,

döms för människohandel till fängelse i lägst två och högst tio år. I 2 mom. sägs det att den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som inte har fyllt 18 år döms för människohandel även om inte något sådant otillbörligt medel som anges där har använts. Är ett brott som avses i första eller andra stycket mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år.

I *Norge* finns människohandelsbestämmelserna i strafflagens (straffelov) 224 §. Enligt paragrafens 1 mom. straffas för människohandel den som genom våld, hot, missbruk av en sårbar situation eller annat otillbörligt handlande utnyttjar en person för a) prostitution eller andra sexuella ändamål, b) tvångsarbete eller tvångstjänstgöring, inbegripet tiggeri, c) krigstjänst i ett främmande land eller d) avlägsnande av organ, eller som förleder en person till att låta sig användas för ett sådant ändamål. Straffet är fängelse i högst fem år. På samma sätt straffas enligt paragrafens 2 mom. den som a) ordnar förhållanden för sådant utnyttjande eller förledande som nämns i 1 mom. genom att anskaffa, transportera eller ta emot personen, b) på något annat sätt medverkar till utnyttjandet eller förledandet, eller c) ger betalning eller någon annan fördel för att få samtycke till utnyttjandet av en person som har myndighet över offret, eller som tar emot en sådan betalning eller annan fördel. Enligt paragrafens 4 mom. är maximistraffet för grov människohandel fängelse i tio år. Vid avgörandet av om gärningen ska betraktas som grov människohandel, ska det läggas särskild vikt vid om den som blev utsatt för handlingen var under 18 år, om det brukades grovt våld eller tvång eller om handlingen gav betydligt utbyte.

I *Danmark* kriminaliseras människohandel i strafflagens (straffelov) 262 a §. Enligt dess 1 mom. bestraffas för människohandel den, som rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en person, mot vilken används eller har använts 1) olovligt tvång enligt 260 §, 2) frihetsberövande enligt 261 §, 3) hot enligt 266 §, 4) rättsstridigt framkallande, bestyrkande eller utnyttjande av en villfarelse eller 5) annat otillbörligt förfarande i syfte att utnyttja personen i fråga för osedlig verksamhet, tvångsarbete, slaveri eller slaverilikhande förhållanden, straffbara

handlingar eller avlägsnande av organ. Straffet är fängelse i högst tio år. I paragrafens 2 mom. sägs det att på samma sätt straffas den som i det syfte som anges ovan 1) rekryterar, transporterar, överför, inhysar eller tar emot en person under 18 år eller 2) ger betalning eller någon annan fördel för att få samtycke till utnyttjandet av en person, som har myndighet över offret, och den, som tar emot en sådan betalning eller annan fördel.

Koppleri

I *Sverige* kriminaliseras koppleri i brottsbalkens 6 kap. 12 §. Enligt paragrafens 1 mom. döms den till fängelse i högst fyra år för detta brott som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. I 2 mom. sägs det att om en person som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, ska han eller hon, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket. Är ett brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms gärningsmannen enligt 3 stycket för grovt koppleri till fängelse i lägst två och högst åtta år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av annan.

I *Norge* kriminaliseras koppleri i strafflagens 202 §. För brottet döms enligt paragrafens 1 mom. den som a) främjar andras prostitution eller b) hyr ut lokaler och förstår att lokalerna ska användas till prostitution eller visar grov oaktsamhet i det avseendet. Straffet är böter eller fängelse i högst fem år. Enligt paragrafens 2 mom. straffas den som offentligt erbjuder, förmedlar eller gör förfrågningar om prostitution med böter eller fängelse i högst 6 månader. Med prostitution avses enligt paragrafens 3 mom. i detta sammanhang att en person har sexuellt umgänge

eller utför sexuella handlingar med en annan mot ersättning.

I *Danmark* kriminaliseras koppleri i strafflagens 228 §. Enligt paragrafens 1 mom. döms den till fängelse i högst fyra år för koppleri som 1) förleder någon att skaffa inkomster genom osedlig verksamhet med någon annan, 2) i syfte att få vinning förleder någon till osedlig verksamhet med någon annan eller hindrar någon som bedriver yrkesmässig osedlig verksamhet från att upphöra med verksamheten eller 3) har en bordell. Enligt paragrafens 2 mom. bestraffas på samma sätt den som uppmanar eller hjälper en person under 21 år att bedriva yrkesmässig osedlig verksamhet, samt den som medverkar till att någon transporteras ut ur landet för att utomlands bedriva yrkesmässig osedlig verksamhet eller användas i sådan osedlig verksamhet, om personen i fråga är under 21 år eller omedveten om ett sådant syfte.

I människohandelsarbetsgruppens betänkande (Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 63/2012) beskrivs dessutom koppleri- och människohandelsbestämmelserna i en del andra länder.

2.4 Bedömning av nuläget

2.4.1 Förhållandet mellan straffbestämelsen om människohandel och kriminaliseringsförpliktelserna i direktivet

Gärningssätten vid människohandel

På samma sätt som artikel 1.1 i rambeslutet och 25 kap. 3 § 1 mom. i strafflagen delas människohandelsbrottet i artikel 2.1 och 2.3 i direktivet in i tre delar, dvs. medel, gärningssätt och syfte. I rambeslutet och direktivet definieras medlen och gärningssätten i praktiken på samma sätt, när man granskar punkten i rambeslutet och punkterna i direktivet i ljuset av såväl den engelska texten som den finska översättningen. Sedan rambeslutet genomfördes nationellt 2004 är utgångspunkten vid granskningen att det nämnda momentet i strafflagen till dessa delar också motsvarar kraven i direktivet.

I artikel 2.1 i direktivet definieras gärningssätten vid människohandel på motsvarande

sätt som i artikel 1.1 i rambeslutet. Enligt direktivet ska medlemsstaterna straffbelägga rekrytering (recruitment), transport (transportation), överföring (transfer), hysande (harbouring) eller mottagande (reception) av personer, inbegripet utbyte eller överföring av kontroll över dessa personer (including the exchange or transfer of control over those persons) i syfte att utnyttja dem. Utöver rambeslutet har innehållet i människohandelsrekvisitet i Finland också till dessa delar påverkats av tilläggsprotokollet om människohandel till Förenta Nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet och av Europarådets konvention om bekämpande av människohandel.

I strafflagens 25 kap. 3 § 1 mom. definieras gärningssätten vid människohandel genom uttrycket "... tar kontroll över någon eller rekryterar, överlåter, transporterar, tar emot eller inhyser någon i syfte att göra honom eller henne till föremål ...". Trots att de uttryck som används i momentet till vissa delar till sin ordalydelse avviker från de internationella förpliktelseerna, ansågs de vid den tidpunkten när förpliktelseerna genomfördes motsvara de uttryck som används i kriminaliseringsförpliktelseerna. Det är dock fortfarande oklart hur gärningssättet "tar kontroll över någon" i momentet förhåller sig till de internationella förpliktelseerna, i synnerhet enligt den avgränsning som gjordes i motiveringen till momentet. Enligt regeringens proposition RP 34/2004 rd (s. 92/I) avses med att ta kontroll över en annan person (i motiveringen används det tidigare uttrycket bemäktiga sig en annan person, som senare ändrades i paragrafen) att denna person förlorar sin frihet och dessutom kontrolleras av den person som bemäktigat sig honom eller henne så att det är fråga om en handling som går längre än ett vanligt frihetsberövande. I regeringens proposition kopplas detta gärningssätt inte uttryckligen till något uttryck som de internationella förpliktelseerna. Det verkar inte finnas någon motsvarighet till ett så begränsat gärningssätt heller i förklaringsexterna till de internationella förpliktelseerna, t.ex. tilläggsprotokollets tolkningsanvisningar (interpretative notes), rambeslutets och direktivets ingresser eller förklaranderapporten (explanatory report) till konventionen.

Tröskeln för gärningssättet att ta kontroll över en person är mycket hög enligt motiveringen till gärningssättet. Man kan för det första fråga sig i vilken mån en så hög tröskel kan anses motiverad jämfört med de övriga gärningssätt som nämns i strafflagens 25 kap. 3 § 1 mom. Inte heller de internationella förpliktelseerna verkar utgå från en så strikt kontroll av den som är föremål för människohandel. I vissa av förpliktelseerna används i den del som gäller gärningssätten, om också i ett specifikt sammanhang, uttrycket "control over those persons", där det första ordet inte nödvändigtvis kan anses gälla enbart sådana situationer som avses i motiveringen i regeringens proposition.

Med tanke på gärningens allvarlighet och klandervärdhet är det inte av avgörande betydelse huruvida offret har förlorat sin frihet eller inte. Det väsentliga är att offret på grund av att medel för människohandel har använts har förlorat möjligheten att handla på ett sätt som han eller hon själv vill. Det bör räcka att gärningsmannen utövar makt över offret. Denna är i sin tur i allmänhet ett resultat av användningen av de medel som nämns i momentet (t.ex. utnyttjande av en persons beroende ställning eller skyddslösa läge) eller, när det gäller grov människohandel, de medel som avses i strafflagens 25 kap. 3 a § 1 mom. 1 punkt (t.ex. användning av hot). I en sådan situation kan offret för människohandeln t.ex. bo i sin egen bostad, om det kan anses att gärningsmannen ändå utövar makt över honom eller henne.

Människohandelns syften

I artikel 2 i direktivet preciseras och kompletteras syftet med människohandelsbrott jämfört med syftet enligt artikel 1 i rambeslutet.

Av de utnyttjandeformer som gäller sexuell exploatering har man i direktivet slopat pornografi, som tidigare nämndes särskilt i rambeslutet och som kan anses ingå i den formen av exploatering. De delar som gäller tvångsarbete och tvångstjänster har ändrats så att ordet "compulsory" inte längre används i den engelska texten. Dessutom nämns i direktivet som exempel på tvångsarbete eller tvångstjänster tiggeri och som en form av utnytt-

jande också utnyttjande av brottslig verksamhet. Genom direktivet kompletteras också rambeslutet så att avlägsnande av organ nämns som ett syfte med människohandel.

I skäl 11 i ingressen till direktivet sägs det att direktivet omfattar ytterligare former av utnyttjande jämfört med det tidigare rambeslutet. I skälet sägs det för det första att i syfte att angripa den senaste utvecklingen inom människohandel införs i direktivet ett vidare begrepp för vad som bör anses utgöra människohandel än det som används i rambeslutet. På basis av skälet bör inom ramen för direktivet påtvingat tiggeri betraktas som en form av tvångsarbete eller tvångstjänst enligt definitionen i 1930 års ILO-konvention angående tvångs- eller obligatoriskt arbete. Utnyttjande för tiggeri, inbegripet utnyttjande för tiggeri av en person som är offer för människohandel och som befinner sig i beroendeställning, faller därför inom tillämpningsområdet för definitionen av människohandel endast när alla rekvisit för tvångsarbete eller tvångstjänster föreligger. Med beaktande av tillämplig rättspraxis bör giltigheten av ett eventuellt samtycke till att utföra ett sådant arbete eller en sådan tjänst bedömas i varje enskilt fall. I skäl 11 i ingressen till direktivet konstateras det också att när det gäller barn bör dock ett eventuellt samtycke aldrig betraktas som giltigt.

Uttrycket "utnyttjande av brottslig verksamhet" bör förstås som utnyttjande av en person för att begå brott, bland annat fickstöld, snatterier, narkotikahandel och annan liknande verksamhet som är föremål för påföljder och som medför ekonomisk vinning. I ingressen konstateras det ännu att definitionen omfattar också människohandel i syfte att avlägsna organ, vilket utgör en allvarlig kränkning av den mänskliga värdigheten och den fysiska integriteten, samt till exempel andra gärningar, som illegal adoption eller tvångsäktenskap, i den mån dessa uppfyller brottsrekvisiten för människohandel.

När det gäller tiggeri och brottslig verksamhet nämns i strafflagens 25 kap. 3 § 1 mom. som ett syfte med människohandeln att göra en person till föremål för förhållanden som kränker människovärdet. I enlighet med det som sagts tidigare konstateras det i regeringens proposition RP 34/2004 rd (s. 94/I) att som förhållanden som kränker människovär-

det kan räknas åtminstone det att syftet med en handling är att personen i fråga ska bli tvungen att försörja sig genom tiggeri eller brottsliga metoder. Också utifrån de internationella definitionerna är det vid människohandel fråga om att den som är föremål för människohandeln utnyttjas eller åtminstone är tänkt att utnyttjas. I allmänhet är det vid tiggeri och brottslig verksamhet inte fråga om att personen försörjer sig på detta sätt utan om att någon annan drar nytta av verksamheten.

Det som sägs ovan betyder dock inte att strafflagens 25 kap. 3 § 1 mom. behöver kompletteras när det gäller tiggeri eller utnyttjande av brottslig verksamhet. Inte heller de begränsningar i direktivet enligt vilka tiggeriet är knutet till tvångsarbete och tvångstjänster och den brottsliga verksamheten anges som ett självständigt syfte inom människohandeln förutsätter detta. I momentet skiljer man inte mellan tvångsarbete och tvångstjänster, utan förhållanden som kränker människovärdet kan innehålla drag av de senare. Vid det nationella ikraftsättandet av de internationella förpliktelserna räcker det att den verksamhet som avses i förpliktelserna har kriminaliserats. Det finns spelrum för det nationella genomförandet. Man bör vara försiktig med att ta in nya former av utnyttjande i straffbestämmelsen, eftersom det finns många olika former av utnyttjande och det inte är möjligt att i paragrafen uttömmande nämna dem alla, och inte heller de eventuella nya former av utnyttjande som dyker upp i framtiden. Det har inte heller visat sig finnas något praktiskt behov av att i momentet uttryckligen nämna tiggeri och utnyttjande av brottslig verksamhet, t.ex. i syfte att styra aktörerna och förtydliga lagstiftningen.

I Finland kan också utnyttjande av brottslig verksamhet anses sortera under begreppet förhållanden som kränker människovärdet. Tiggeri kan å ena sidan allmänt sortera under förhållanden som kränker människovärdet, men beroende på hur tiggeriet har organiserats och de praktiska arrangemangen kan det även ha drag av det tvångsarbete som nämns särskilt i momentet.

I direktivet nämns alltså som ett syfte med människohandel också avlägsnande av organ, som inte fanns med i rambeslutet. Detta syfte nämns emellertid redan i tilläggsprotokollet

och konventionen, och det har följaktligen också tagits med i strafflagens 25 kap. 3 § 1 mom., dock så att i momentet även nämns avlägsnande av vävnader och en tilläggsförutsättning för straffbarhet i båda fallen är att avlägsnandet sker i ekonomiskt vinningssyfte. Såsom det konstaterades tidigare, motiveras det att man tagit med ekonomiskt vinningssyfte i regeringens proposition RP 34/2004 rd med att det är uppenbart att de internationella förpliktelserna om människohandel bara gäller avlägsnande av organ eller vävnader som sker i ekonomiskt vinningssyfte.

Olagligt avlägsnande av organ eller vävnader är en verksamhet som det i hög grad saknas närmare uppgifter om. Detta gäller såväl verksamhetens omfattning som särdragen i de enskilda fallen. Man kan i varje fall anta att avlägsnandet, när det sker i anslutning till medel och gärningssätt inom ramen för människohandelsbrott, i huvudsak sker i ekonomiskt vinningssyfte. Detta är också karaktäristiskt för de övriga syftena med människohandel. Det är inte uteslutet att avlägsnande av organ sker också i annat syfte än ekonomiskt vinningssyfte. Som exempel kan nämnas att någon gör sig skyldig till människohandelsbrott i syfte att göra en organtransplantation på en närstående person. För att säkerställa att de internationella förpliktelserna kan genomföras fullt ut, bör punkten om ekonomiskt vinningssyfte strykas i strafflagens 25 kap. 3 § 1 mom.

2.4.2 Gränsdragningen mellan människohandel och koppleri

I slutsatserna och rekommendationerna i den nationella människohandelsrapportörens berättelse av 2010 konstateras det i fråga om människohandel som har samband med sexuellt utnyttjande att det inte behövs ändringar av bestämmelserna om människohandel i detta skede, eftersom bestämmelserna i princip möjliggör en tolkning i enlighet med de internationella och europeiska förpliktelserna. Däremot bör man enligt berättelsen överväga om det behövs ändringar av paragraferna om koppleri. Vid beredningen av ändringarna bör man säkerställa att paragraferna om

koppleri inte överlappar straffbestämmelserna om människohandel. Ur paragraferna om koppleri borde man enligt rekommendationen i berättelsen alltså stryka sådana rekvisit som syftar på påtryckning och tvingande avseende människohandel.

Riksdagen förutsätter i sitt uttalande om den nationella människohandelsrapportörens berättelse att statsrådet vidtar åtgärder för att undanröja överlappningar i straffbestämmelserna om människohandel och koppleri (RSk 43/2010 rd). Uttalandet grundar sig på riksdagens arbetslivs- och jämställdhetsutskotts betänkande AjUB 13/2010 rd. I utskottets betänkande upprepas de synpunkter som lagutskottet framför i sitt utlåtande (LaUU 16/2010 rd) och som arbetslivs- och jämställdhetsutskottet omfattar. Arbetslivs- och jämställdhetsutskottets synpunkter kan sammanfattas genom följande citat:

”... Redan när bestämmelserna om människohandel stiftades var man medveten om att de delvis överlappar straffbestämmelserna om koppleri. Överlappningen i bestämmelser kan bereda praktiska problem med tolkningen och tillämpningen. Därför är det enligt lagutskottet bra att se på vilka möjligheter det finns att göra lagstiftningen tydligare, till exempel genom justering av brottsrekvisitet för koppleri.

Arbetslivs- och jämställdhetsutskottet omfattar lagutskottets syn och kräver att regeringen vidtar åtgärder för att undanröja överlappningarna i straffbestämmelserna om människohandel och koppleri till exempel genom att justera rekvisitet för koppleribrott.”

Enligt rekommendationen i styrgruppens slutrapport bör man utreda gränsdragningen mellan människohandelsbrott och koppleribrott i lagstiftningen och eventuella behov av att ändra lagstiftningen till följd av denna. I motiveringen till rekommendationen konstateras det till dessa delar bl.a. följande:

”Problemet vid gränsdragningen mellan människohandels- och koppleribrott är att brottsrekvisiten för människohandel oftast inte utreds vid förundersökningen, utan som föremål för utredningen väljer man rekvisitet för koppleri eller grovt koppleri. Med tanke på förverkligandet av gärningsmannens straffansvar har valet av brottsrubricering inte så stor betydelse, eftersom även straff-

värdet för brott som ligger nära människohandel är stort. För offret har det dock väsentlig betydelse vilken brottsrubricering som väljs vid förundersökningen och under vilken brottsrubricering åklagaren väcker åtal. En person som har utnyttjats vid koppleri har i allmänhet ställning som vittne, medan offret för ett människohandelsbrott får målsägandestatus och därmed har bättre möjligheter att få skadestånd. Om offret är en utlänning, har brottsrubriceringen också betydelse med tanke på möjligheten att få uppehållstillstånd, eftersom ett offer för människohandel kan beviljas särskilt uppehållstillstånd, till skillnad från andra brottsoffer.”

När strafflagens 20 kap. om sexualbrott reviderades, konstaterades det att koppleri är en form av sexuellt utnyttjande. Till koppleri hänför sig dessutom risken att en annans sexuella självbestämmanderätt begränsas. I motiveringen konstaterades det att kriminaliseringen ska inriktas på de former av koppleri som kränker den prostituerade egen bestämmanderätt. Effektiva åtgärder bör vidtas för att förhindra möjligheterna att utnyttja andras prostitution för att bereda sig själv ekonomisk nytta, eftersom en sådan möjlighet är ägnad att öka exploateringen av prostituerade (RP 6/1997 rd, s. 168).

Åtminstone de följande två människohandelsmålen som behandlats i domstol är av relevans med tanke på gränsdragningen mellan koppleri och människohandelsbrott. Den första domen för människohandelsbrott i Finland meddelades av Helsingfors tingsrätt 20.7.2006. I domen betraktades endast de gärningar som hade riktats mot ett offer med en utvecklingsstörning som grov människohandel. De gärningar som hade riktats mot de övriga målsägandena betraktades som grovt koppleri, trots den svaga ställning som dessa personer hade. Detta trots att det av domen framgår att det t.ex. hade bestämts om arbetstider för målsägandena, deras rätt att röra sig ute hade begränsats och det hade uppställts mål för deras arbete. Man hade övervakat att reglerna följdes och bestämt ”böter” för brott mot dem. Åtminstone en del av kvinnorna i fråga hade också hotats med våld. Domstolen ansåg det också vara av betydelse att kvinnorna hade prostituerat sig frivilligt eller åtminstone förstått att de skulle tvingas erbjuda ”intima tjänster” och att kvinnorna hade tjä-

nat pengar på sin verksamhet. I domskälen hänvisade domstolen till riksdagens lagutskotts betänkande LaUB 4/2004 rd, där lagutskottet uppmanar till en snäv tolkning av de öppna begreppen ”beroende ställning” och ”skyddslöst läge” i rekvisitet och säger att den som utsätts för människohandel är kuvad på ett annat sätt, mer intensivt och mer övergripande, än vid koppleri. Varken åklagaren eller målsägandena överklagade till dessa delar domen hos hovrätten, där saken togs till behandling efter överklaganden från svarandena. Det har riktats kritik mot den första människohandelsdomen (t.ex. i den nationella människohandelsrapportörens berättelse av 2010) för den snäva tolkningen av begreppet ”skyddslöst läge” och för att man beaktade att rekryteringen skedde frivilligt. Domen överklagades hos hovrätten, där tingsrättens dom inte ändrades till dessa delar.

Det tredje människohandelsmålet som prövades i domstol i Finland gällde också gränsdragningen mellan koppleri och människohandelsbrott. Utgången i det målet avvek från avgörandet i det tidigare målet. Åklagaren yrkade på att de två svarandena skulle dömas till straff för människohandel, men Helsingfors tingsrätt dömde dem för koppleri genom en dom 28.11.2008. Åklagaren överklagade domen, och efter det dömde hovrätten svarandena för människohandel genom en dom 29.12.2009. Trots att hovrätten även i detta fall hänvisade till samma ställningstaganden av lagutskottet som Helsingfors tingsrätt i det tidigare målet, kom hovrätten till ett annat resultat än i det tidigare målet, enligt vad som sägs i motiveringen till domen. Hovrätten konstaterar i motiveringen till sin dom att målsäganden inte hade något annat verkligt och beaktansvärt alternativ än att underkasta sig och fortsätta att sälja sexuella tjänster, eftersom målsäganden hade bristfälliga språkkunskaper, saknade stödpersoner i Finland, befann sig i en svag ekonomisk ställning till följd av skuldsättning i Estland och på grund av sina psykiska egenskaper inte var i stånd att hitta andra utvägar. Hovrätten konstaterar att målsäganden således vid försäljningen av sexuella tjänster i Finland befann sig i ett skyddslöst läge enligt strafflagens 25 kap. 3 § och var beroende av de personer som i tingsrätten hade dömts till straff för koppleri. Trots skillnaderna i fallen

kan man dra den slutsatsen att hovrättens tolkning av människohandelsbrottets område i det senare fallet har varit vidare än tingsrättens tolkning i det första fallet.

I den nationella människohandelsrapportörens berättelse av 2010 och i HEUNI:s undersökning från 2009 granskades också mål som kommit till domstol som koppleribrott. Av de fall som behandlas i berättelsen och undersökningen samt av slutsatserna i berättelsen och undersökningen framgår det att man har behandlat sådana brott som kopplerifall i straffprocessen där prostituerade kontrolleras, ibland mycket rigoröst, t.ex. genom att man brukar våld eller hotar med våld, begränsar deras rörelsefrihet, uppställer olika slags regler och försätter de prostituerade i skuldförhållanden.

Trots de resultat man kommit till i människohandelsrapportörens berättelse och HEUNI:s undersökning är det i sig inte uteslutet att synen på gränsen mellan koppleribrott och människohandelsbrott och därmed också rättspraxis håller på att förändras. De fall som granskades i berättelsen och undersökningen är från tiden före Helsingfors hovrätts dom 29.12.2009, som är av stor betydelse med tanke på gränsdragningen. Antalet koppleribrott som behandlades i en straffprocess var fortfarande mycket större än de enstaka människohandelsbrotten 2010. De anmälningar som registrerats hos polisen och gränsbevakningsväsendet under de senaste åren visar att situationen har förändrats. T.ex. registrerades det 28 anmälningar om människohandel 2011, när antalet under de fyra föregående åren var mindre också sammanlagt. Denna trend kan dock inte tolkas så att det enbart skulle vara fråga om en förskjutning från koppleribrott till människohandelsbrott. Under 2011 registrerades det också klart fler polisanmälningar om koppleri än under de föregående åren. Enligt de personer som arbetar med handläggningen av koppleri- och människohandelsbrott på det praktiska planet har kunskaperna när det gäller att identifiera människohandel utvecklats efter hand, vilket delvis har att göra med den utbildning som myndigheterna har fått och ökad utredningserfarenhet. Det krävs också tillräckliga resurser för att utreda dessa brott.

De iakttagelser som gjorts om tillämpningspraxis pekar inte nödvändigtvis på ett

behov av att ändra straffbestämmelserna. Det finns många praktiska synpunkter som kan påverka valet av brott vid utredningen. Att skaffa bevis om människohandelsbrott kräver tid och resurser. Man måste samla bevis på de tre nivåerna av gärningen (medel, gärningssätt och syfte). Vid utredningen av ett människohandelsbrott kan man behöva vara i kontakt med offrets hemland, vilket å sin sida kan orsaka ytterligare problem vid utredningen. Det är oundvikligt att svårigheterna vid bevisanskaffningen påverkar möjligheterna att ställa dem som gjort sig skyldiga till människohandel till ansvar, oberoende av vilken den exakta ordalydelsen i straffbestämmelsen är.

På basis av den nationella människohandelsrapportörens berättelse och HEUNI:s undersökning verkar det som om koppleribestämmelserna möjligen upplevs som lättare att tillämpa, vilket i vissa fall kan påverka vilket brott man väljer att börja utreda. Detta är dock inte någon allmänt accepterad ståndpunkt, särskilt inte bland de myndigheter som utför förundersökningar. Förundersökningsmyndigheterna har i sin verksamhet börjat satsa på utredningen av människohandelsbrott, vilket framgår av att antalet anmälningar som registrerades som människohandel ökade klart 2011. Det är knappast eller åtminstone inte enbart fråga om att antalet människohandelsfall plötsligt skulle ha ökat markant.

Ett tecken på att man har satsat på utredningen av människohandelsbrott är Polisstyrelsens anvisning (2020/2011/3768) om ingripande i människohandel och liknande brott samt hjälp till offer för människohandel. Anvisningen är i kraft 1.5.2012–30.4.2017. Syftet med anvisningen är att för enhetliga ingripandet i människohandel och liknande brott (grovt ordnande av olaglig inresa, grovt koppleri och ockerliknande diskriminering i arbetslivet) och förundersökningarna i anslutning till dessa brott samt förfarandet för att hjälpa offren för människohandel. I anvisningen behandlas olika tecken som kan tyda på att en person är föremål för människohandel och betonas att om det finns tecken på människohandel, ska gärningen i regel utredas med rubriceringen människohandel.

Det är inte exceptionellt att det dröjer några år efter det att nya straffbestämmelser, i detta fall straffbestämmelserna om människohandel, har trätt i kraft innan de faller på plats och börjar tillämpas fullt ut. Tolkningen av bestämmelserna styr utformningen av rättspraxis, och för människohandelsbrottens del har detta gått exceptionellt långsamt. Efter hand ökar kännedomen om straffbestämmelsernas innehåll och utvecklas uppfattningen om bestämmelsernas räckvidd, t.ex. på basis av utbildning och synpunkter i rättslitteraturen.

Det att koppleribrotten och människohandelsbrotten delvis överlappar varandra leder i vilket fall som helst till oklarheter, vilket även nämndes i samband med att grovt koppleri och människohandelsbrotten kriminaliserades, såsom konstaterades tidigare. På basis av arbetslivs- och jämställdhetsutskottets betänkande AjuB 13/2010 rd, som låg till grund för den nationella människohandelsrapportörens berättelse av 2010 och riksdagens uttalande, är det uttryckligen straffbestämmelserna om koppleri som är i behov av en översyn. Denna utgångspunkt kan anses motiverad på den grunden att straffbestämmelserna om människohandel ganska ordagrant grundar sig på de internationella förpliktelseerna för rekvisitets del. När det gäller koppleri finns det ett större nationellt spelrum, vilket man också utnyttjade i samband med att de bestämmelserna stiftades.

Överlappningen av koppleribrotten och människohandelsbrotten kan anses gälla två av gärningssätten för koppleribrott. Enligt strafflagens 20 kap. 9 § 1 mom. 5 punkt ska den dömas för koppleri som för att skaffa sig eller någon annan ekonomisk vinning genom påtryckning förmår någon till samlag eller en därmed jämförlig sexuell handling som utförs av någon mot ersättning eller till en uppenbart sedlighetssårande handling som mot ersättning utförs av ett barn under 18 år. Enligt strafflagens 20 kap. 9 a § 1 mom. 3 punkt är det fråga om grovt koppleri, om vid koppleri någon uppsåtligen eller genom grov oaktsamhet tillfogas svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, försätts i livshotande läge eller utsätts för därmed jämförbart synnerligen kännbart lidande.

Påtryckning togs in som gärningssätt i rekvisitet för koppleri i den tredje fasen av total-

reformen av strafflagen, dvs. i samband med att strafflagens gällande 20 kap. stiftades. I allmänna motiveringen till regeringens proposition (RP 6/1997 rd, s. 166) motiverades de ändringar som gällde koppleri rätt knapphändigt. I motiveringen konstateras det endast att koppleri kan betraktas som en form av sexuellt utnyttjande och att till koppleri hänförs sig risken att en annans sexuella självbestämmanderätt begränsas, och att kriminaliseringen därför ska inriktas på de former av koppleri som kränker den prostituerades egen bestämmanderätt. I samband med att människohandelsbrotten kriminaliserades konstaterades det i motiveringen till 9 §, som gäller koppleri, i strafflagens 20 kap. (RP 34/2004 rd, s. 86/II) att påtryckningar ofta innebär åtminstone att den andras ställning utnyttjas, varvid bestämmelsen om människohandel blir tillämplig.

Grovt koppleri kriminaliserades 2004 i samband med att människohandelsbrotten kriminaliserades. Stiftandet av strafflagens 20 kap. 9 a § påverkades av både internationella förpliktelser och nationella synpunkter. De senare har legat till grund för paragrafens 1 mom. 3 punkt. Såsom det redan konstaterades ovan, hänförs sig stiftandet av punkten till att bestämmelserna om koppleri och människohandel ska vara enhetliga och heltäckande (RP 34/2004 rd, s. 89/I). I rekvisitet för grov människohandel i 25 kap. 3 a § i strafflagen finns det en motsvarande kvalificeringsgrund (1 mom. 2 punkten). I den motivering som gäller kvalificeringsgrunden för grovt koppleri (RP 34/2004 rd, s. 87/I) konstateras det att skador är mer typiska för människohandel än för koppleriverksamhet.

Såsom det framgår av regeringens proposition RP 6/1997 rd, är utgångspunkten för bestraffandet av koppleribrott konventionen angående bekämpande av handeln med människor och utnyttjande av andras prostitution (FördrS 33/1972), som antogs av Förenta nationernas generalförsamling 1949. I artiklarna 1 och 2 i konventionen definieras de brott som de fördragsslutande staterna ska kriminalisera. Parterna i konventionen förbinder sig för det första att straffa var och en som för att tillfredsställa andras lidelser, 1) anskaffar, förleder eller lockar med sig i prostitutionssyfte en annan person, även om det sker med samtycke av denna, 2) utnyttjar en

annan persons prostitution, även om detta sker med samtycke av denna. Dessutom för binder sig de fördragsslutande parterna vidare att straffa var och en som 1) håller eller förestår, medvetet finansierar eller deltar i finansieringen av en bordell, 2) medvetet hyr ut eller hyr ett hus eller något annat ställe eller en del av det för andra personers prostitutionssyften.

Bland gärningssätten i 1949 års konvention nämns således inte påtryckning eller andra med påtryckning jämförbara gärningssätt. Av detta kan man givetvis inte dra den slutsatsen att man inte skulle behöva kriminalisera denna typ av gärningssätt, som är allvarligare än t.ex. förledande. Det är snarare fråga om hurvida dessa brott ska kriminaliseras som koppleribrott eller som något annat brott, i detta fall främst människohandelsbrott. I den tredje fasen av totalreformen av strafflagen hittade man en naturlig plats för kriminaliseringen av dessa gärningar i bestämmelsen om koppleri, men efter att straffbestämmelserna om människohandel stiftades har situationen förändrats. Bakgrunden till straffbestämmelserna om människohandel var att de allvarligaste och mest klandervärda gärningarna som gäller prostitution som en annan person bedriver uttryckligen ska betraktas som människohandelsbrott. Att påtryckning nämns i gärningssätten för koppleri återspeglar inte detta synsätt.

I avsnitt 2.3 finns det uppgifter från en internationell jämförelse om hurdana gärningar som betraktas som koppleribrott i de övriga nordiska länderna. I det arbetsgruppsbetänkande som propositionen grundar sig på beskrivs dessutom också lagstiftningen i en del andra länder. Av uppgifterna framgår att det inte finns någon enhetlig reglering om koppleribrott. T.ex. i de svenska och norska bestämmelserna beskrivs gärningssätt där den prostituerade inte kan anses ha en underordnad ställning i förhållande till kopplaren. I Danmark och Tyskland omfattar koppleri t.ex. gärningar där en prostituerad hindras från att upphöra med verksamheten. I Ungern hör gärningar där bedrägeri, våld eller ett direkt hot mot liv eller hälsa utnyttjas när brottet begås till den form av koppleri som bestraffas strängare.

Såsom det konstateras i den regeringsproposition som gäller revidering av straffbe-

stämmelserna om koppleri och kriminalisering av människohandelsbrotten kan påtryckning ta sig uttryck i att en annans ställning utnyttjas. Man talar då om situationer där den som är föremål för gärningen befinner sig i en beroende ställning eller ett skyddslöst läge enligt strafflagens 25 kap. 3 § 1 mom. 1 punkt. Det kan antas att påtryckning främst används och att den främst har effekt uttryckligen i situationer där den som är föremål för påtryckningen befinner sig i en sådan ställning eller ett sådant läge. Gränsdragningen när det gäller påtryckning och utnyttjande av en beroende ställning eller ett skyddslöst läge försvåras dock av att ”påtryckning” kan förstås på många olika sätt. Enligt motiveringen till paragrafen om koppleri verkar det som om man vid tolkningen av den paragrafen med ”påtryckning” främst avser att gärningsmannen uttryckligen åberopar någon omständighet. Å andra sidan kan ”påtryckning” framgå för den som är föremål för koppleri utan något sådant åberopande, varvid man igen närmar sig utnyttjande av en beroende ställning eller ett skyddslöst läge. Det kan dessutom vara svårt att skilja ”påtryckning” från det ”hot” som nämns i rekvisitetet för grov människohandel (strafflagens 25 kap. 3 a § 1 mom. 1 punkt), i synnerhet som det i paragrafmotiveringen när det gäller det senare begreppet endast konstateras att ”tolkningen av hot är relativt vedertagen”.

Det finns således grund för att slopa påtryckning i rekvisitetet för koppleri. Å andra sidan får lagändringen inte leda till att de nu aktuella fallen av påtryckning också blir utanför tillämpningsområdet för straffbestämmelsen om människohandel. I sig är det sällsynt att man slopar något gärningssätt i ett brottsrekvisit. När man gör det och gärningssättet inte samtidigt tas in i rekvisitetet för något annat brott, är syftet vanligtvis att slopa straffbarheten för gärningssättet, vilket det emellertid inte är fråga om i detta fall. Det är dessutom möjligt att ”beroende ställning eller skyddslöst läge” också framöver tolkas så snävt att påtryckningssituationer som kan jämföras med utnyttjande av en sådan ställning eller ett sådant läge inte bestraffas som människohandelsbrott, om påtryckning inte nämns i rekvisitetet för människohandel. Om det visar sig finnas ett nationellt behov, kan strafflagens 25 kap. 3 § 1 mom. 1 punkt

kompletteras, trots att de internationella förpliktelserna inte kräver det.

I samma punkt i bestämmelsen om koppleri i 20 kap. 9 § 1 mom. i strafflagen där ”påtryckning” nämns som gärningssätt nämns även ”förleder”, i enlighet med det som sades tidigare. Enligt motiveringen till paragrafen (RP 6/1997 rd, s. 186) är förledande i det mest typiska fallet att gärningsmannen lockar en annan person att prostituera sig genom att erbjuda honom eller henne ekonomiska förmåner. Enligt motiveringen till punkten avses med ”förledande” i detta sammanhang inte en situation där den som är föremål för brottet befinner sig i en underordnad ställning i förhållande till den som gör sig skyldig till koppleribrottet eller något annat motsvarande förhållande där personen i fråga prostituerar sig mot sin vilja. På basis av 1949 års konvention, som hänför sig till bestraffningen av koppleri, hör ”förledande” och ”lockande” till de gärningssätt som är straffbara i samband med utnyttjande av andras prostitution. Utifrån en internationell jämförelse verkar dessa gärningssätt höra till rekvisitet för koppleri också i andra stater. Att koppleriet sker på initiativ av den som gör sig skyldig till koppleribrottet betyder inte att prostitutionen sker mot den personens vilja som är föremål för koppleriet. Om man påverkar denna persons viljebildning på ett otillbörligt sätt i en sådan situation, handlar det redan om sådan påtryckning som behandlas ovan. Det finns inte heller någon klar grund för att stryka ”förleder” i strafflagens 20 kap. 9 § 1 mom. 5 punkt.

När det gäller bestämmelsen om grovt koppleri i 20 kap. 9 a § 1 mom. 3 punkten i strafflagen, kan det anses att orsakande av svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, försättande i livshotande läge eller utsättande för därmed jämförbart synnerligen kännbart lidande uttryckligen blir aktuella vid människohandelsbrott, om man jämför de gärningssätt som nämns i rekvisitet för de brotten med de gärningssätt som nämns i rekvisitet för koppleribrotten. När någon utnyttjar en annan persons beroende ställning eller skyddslösa läge så som nämns i rekvisitet för människohandel kan detta leda till att offrets fysiska eller psykiska hälsa skadas. Användning av våld nämns i rekvisitet för grov människohandel. I rekvisitet för koppleribrott

nämns inte några motsvarande gärningssätt som skulle ha sådana följder som de som nämns ovan. Det som sades om påtryckning ovan i samband med koppleribrotten gäller i stor utsträckning även 20 kap. 9 a § 1 mom. 3 punkten i strafflagen. De följder som nämns i punkten kan uppstå uttryckligen i situationer där den som är föremål för koppleri förmås att prostituera sig mot sin vilja. Om punkten kvarstår i bestämmelsen om grovt koppleri kan detta snedvrída förhållandet mellan koppleribrotten och människohandelsbrotten.

De grunder som anfördes för att ta in 3 punkten i rekvisitet för grovt koppleri i strafflagens 20 kap. 9 a § 1 mom. i samband med att det brottet stiftades var inte heller särskilt vägande, utan det sades endast att bestämmelserna om koppleri och människohandel ska vara enhetliga och heltäckande. Att punkten upphävs kan inte ge upphov till oklarheter eller lämna rum för tolkning i detta sammanhang, eftersom motsvarande kvalificeringsgrund redan ingår i rekvisitet för grov människohandel (strafflagens 25 kap. 3 a § 1 mom. 3 punkt). Till dessa delar avviker situationen således från det att ”påtryckning” stryks i rekvisitet för koppleri.

Till gränsdragningen mellan människohandel och koppleri hänför sig gränsdragningen mellan dessa brott i de situationer där brottet riktar sig mot ett barn, dvs. en person under 18 år. Man har fäst uppmärksamhet vid förhållandet mellan dessa brott och vid att rekvisiten för dem överlappar varandra. Det har rentav ansetts att samtliga fall av koppleri som riktar sig mot personer under 18 år bör betraktas som människohandelsbrott.

Enligt 25 kap. 3 § i strafflagen gör sig den skyldig till människohandel som tar kontroll över en person som är yngre än 18 år eller rekryterar, överlåter, transporterar, tar emot eller inhyser en sådan person i syfte att göra honom eller henne till föremål för sexuellt utnyttjande enligt 20 kap. 9 § 1 mom. 1 punkten eller därmed jämförbart sexuellt utnyttjande.

Enligt 20 kap. 9 § 1 mom. i strafflagen är det fråga om koppleri, om gärningsmannen för att skaffa sig eller någon annan ekonomisk vinning

1. ordnar ett rum eller något annat ställe för samlag eller en därmed jämförlig sexuell

handling som utförs av någon mot ersättning eller för en uppenbart sedlighetssårande handling som mot ersättning utförs av ett barn under 18 år,

2. väsentligt främjar en sådan handling genom att som en etablerad del av sin affärsverksamhet inkvartera någon som utför handlingen,

3. genom förmedling av kontaktpuffgifter eller på annat sätt marknadsför att någon annan utför sådana handlingar, medveten om att detta handlande väsentligt främjar gärningens fullbordan,

4. på annat sätt utnyttjar att någon utför sådana handlingar, eller

5. förleder eller genom påtryckning förmår någon till sådana handlingar.

I 20 kap. 9 § 1 mom. 2—5 punkten i strafflagen avses med ”en sådan handling” en handling enligt 1 punkten. De sedlighetssårande handlingar som utförs av barn och som avses i 1 punkten är enligt förarbetena till lagen (RP 34/2004 rd, s. 82/I) deltagande i pornografiska filmer eller föreställningar eller fungerande som modell vid framställning av pornografiska bilder. När det är fråga om barn innefattar sedlighetssårande handlingar sexuella handlingar som inte behöver vara samlag eller därmed jämförliga sexuella handlingar. Enligt 20 kap. 10 § 2 mom. i strafflagen är en sexuell handling en handling som har en väsentlig sexuell innebörd med hänsyn till gärningsmannen och den som handlingen riktade sig mot samt omständigheterna vid handlingen.

Enligt 20 kap. 9 a § 1 mom. 4 punkten i strafflagen kan koppleriet vara grovt om brottet riktar sig mot ett barn under 18 år. En förutsättning för att gärningen ska anses som grov är att den bedömd som en helhet är grov.

Utifrån en jämförelse av 20 kap. 9 § 1 mom. och 25 kap. 3 § i strafflagen kan man i fråga om gärningar som riktar sig mot barn under 18 år konstatera att bestämmelserna inte överlappar varandra på ett sådant sätt att koppleribestämmelserna skulle vara helt onödiga när det gäller gärningar som riktar sig mot personer i den åldersgruppen. Gärningssätten beskrivs i paragraferna på olika sätt, och även de uttryck som används i bestämmelserna är olika. Många av de gärningssätt som nämns i rekvisitet för männi-

skohandel finns inte i samma form i rekvisitet för koppleri och vice versa. Trots att formuleringarna skiljer sig åt överlappar bestämmelserna i hög grad varandra, på det sätt som konstateras nedan.

Om tillämpningsområdet för koppleribestämmelserna begränsas så att de inte längre gäller gärningar som riktar sig mot personer under 18 år, finns det en uppenbar risk för att det straffbara området krymper i situationer där rekvisitet för människohandel ändå inte uppfylls. I så fall bör bestämmelserna om människohandel kompletteras på motsvarande sätt, genom att föreskriva att koppleribrott som riktar sig mot personer under 18 år utgör människohandelsbrott i sig. Det finns dock inte några särskilda skäl, t.ex. sådana som skulle kunna härledas ur rättspraxis, som skulle kunna motivera att man till dessa delar slopar den definition av människohandel som finns i internationella förpliktelser och som också strafflagens 25 kap. 3 § 1 mom. grundar sig på när det gäller människohandelsbrott som riktar sig mot barn. De ändringar av lagstiftningen om koppleri- och människohandelsbrott som ansågs vara befogade ovan (att påtryckning stryks i koppleribestämmelsen och tas in som ett medel i bestämmelsen om människohandel, att ”tar kontroll över någon” ersätts med ”utövar makt över någon” i bestämmelsen om människohandel och att den kvalificeringsgrund som gäller svår kroppsskada, allvarlig sjukdom och livshotande läge stryks i bestämmelsen om grovt koppleri) föreslås gälla personer i alla åldrar som är föremål för brott, även barn. Trots att koppleribrotten bestraffas lindrigare än människohandelsbrotten, är det föreskrivna strängaste straffet för t.ex. grovt koppleri fängelse i sex år.

Vid bedömningen av saken bör man även beakta de internationella förpliktelser som är bindande för Finland, så att man ser till att de uppfylls även i fortsättningen. Trots att det i de internationella dokumenten bestäms om en skyldighet att under vissa förutsättningar kriminalisera handlingar som utgör sexuellt utnyttjande av ett barn under 18 år som människohandel, bestäms det i andra dokument som har utarbetats senare av samma organisationer (Europarådet och Europeiska unionen) om en särskild kriminaliseringsskyldighet som gäller brott som har samband med

barnprostitution och andra motsvarande brott, t.ex. sådana som har samband med pornografiska föreställningar. Exempel på sådana dokument är Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (artiklarna 19 och 21) samt Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/93/EU om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi samt om ersättande av rådets rambeslut 2004/68/RIF (artikel 4).

Det finns i varje fall skäl att understryka att rekvisiten för människohandelsbrott och koppleribrott har många gemensamma drag. Vid valet av rekvisit bör man också vara särskilt uppmärksam i de fall när gärningen riktar sig mot ett barn under 18 år, eftersom det inte krävs att något av de medel som nämns i den numrerade förteckningen i 25 kap. 3 § 1 mom. i strafflagen används när det handlar om människohandelsbrott som riktar sig mot personer i den åldersgruppen. I enlighet med vad som sägs i förarbetena till lagen ska bestämmelserna om människohandel prioriteras framför koppleribestämmelserna vid tillämpningen.

Bestämmelserna om människohandel blir också i hög grad tillämpliga i dessa situationer. Till människohandelsbrott hör t.ex. rekrytering av barn för prostitution och tillverkning av pornografi samt sedlighetssärnande föreställningar. I rekvisitet för koppleri motsvaras rekrytering i praktiken av ordet ”förleder”. Lika litet som när det gäller ett människohandelsbrott som riktat sig mot någon annan person krävs det inte när ett människohandelsbrott har riktat sig mot ett barn att gärningen har begåtts i ekonomiskt vinnings syfte, även om människohandelsbrotten vanligtvis begås i detta syfte. Utifrån en jämförelse av rekvisiten kan man dra den slutsatsen att det främst är förmedling av kontaktuppgifter som entydigt är ett sådant gärnings sätt för koppleri som inte som sådant ingår i rekvisitet för människohandel. Detta gärningssätt är dock inte heller nödvändigtvis till sin allvarlighet jämfällbart med de gärningar genom vilka man gör sig skyldig till människohandel. Å andra sidan kan även denna form av koppleri vara straffbar som grovt koppleri, om föremålet för koppleriet är ett barn.

2.4.3 Gränsdragningen mellan människohandel och ockerliknande diskriminering i arbetslivet samt begreppet tvångsarbete vid arbetsrelaterad människohandel

När det gäller möjligheterna att ställa personer som gjort sig skyldiga till människohandel till ansvar sägs det i rekommendationen i styrgruppens slutrapport att man i samarbete med arbetsmarknadsorganisationerna bör utreda gränsdragningen mellan människohandelsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet i lagstiftningen och de eventuella behov av lagändringar som följer att detta.

I styrgruppens slutrapport rekommenderas det att man utreder begreppet tvångsarbete och dess ställning i finländsk kontext och lagstiftning. Till dessa delar konstateras följande i rapporten:

”Enligt vad styrgruppen har noterat är begreppet tvångsarbete oklart i Finland. Varken i den finska strafflagen eller i tilläggsprotokollet till Palermokonventionen definieras det exakt vad som avses med tvångsarbete. Den enda internationella juridiska definitionen finns i ILO:s konvention om tvångsarbete från 1930. Eventuellt kunde de indikatorer för tvångsarbete som ILO har utarbetat användas för att identifiera fallen.”

I 25 kap. 3 § 1 mom. i strafflagen nämns som ett av de alternativa syftena med människohandel att göra personen i fråga till föremål för tvångsarbete. ”Tvångsarbete” definieras inte i det lagrummet och inte heller någon annanstans i lagstiftningen. Såsom det konstaterades tidigare, hänvisas det i motiveringen till momentet till definitionen i 1930 års ILO-konvention angående tvångs- eller obligatoriskt arbete. Enligt artikel 2 stycke 1 i konventionen ska vid tillämpningen av konventionen med beteckningen ”tvångs- eller obligatoriskt arbete” förstås varje arbete eller tjänst, som avfordras en person under hot om något slag av straff och till vars utförande ifrågavarande person inte har erbjudit sig av fri vilja. I stycke 2 i artikeln konstateras det vad som inte avses med ”tvångs- eller obligatoriskt arbete”. T.ex. har man undantagit arbete och tjänst som hänförs till militärtjänst, vissa domstolsavgöranden och fall av force majeure. Med undantag

av hänvisningen till konventionen är motiveringen i regeringens proposition relativt kortfattad till dessa delar.

Innan man kriminaliserade människohandelsbrotten kriminaliserades människorov i strafflagens 25 kap. 3 § (578/1995). Rekvisitet i paragrafen innehöll gärningssätt som i dag ingår i rekvisitet för grov människohandel, och därför ersattes paragrafen i strafflagens 25 kap. med en 3 a §, som gällde det brottet, 2004. Som ett syfte med människorov nämndes i den tidigare paragrafen att försätta den som var föremål för brottet i tvångsarbete. Begreppet tvångsarbete behandlades i motiveringen till den tidigare 3 § (RP 94/1993 rd, s. 106/1) i strafflagens 25 kap. Enligt motiveringen avses med tvångsarbete ett sådant permanent tillstånd där den arbetande inte har sedvanlig rätt att vägra utföra vissa uppgifter eller säga upp sig eller att få lön. I motiveringen hänvisas det liksom i motiveringen till den senare regeringspropositionen RP 34/2004 rd (s. 93) i fråga om tolkningen till artikel 8 i internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 8/1976) och artikel 4 i Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna (FördrS 19/1990). I de artiklarna konstateras det dock på samma sätt som i artikel 2 stycke 2 i ILO:s konvention från 1930 vad som inte avses med tvångsarbete. Man har bl.a. undantagit lagliga frihetsberövanden, militärtjänstgöring och tjänstgöring för att avvärja en fara eller en olycka. Ett viktigt avgörande som gäller artikel 4 i Europarådets människorättskonvention meddelades 2005:

Europadomstolens avgörande Siliadin mot Frankrike 26.7.2005 gäller slaveri, trälldom och tvångsarbete enligt artikel 4 i Europarådets människorättskonvention. Siwa-Akofa Siliadin är en fransk medborgare född 1978 som ursprungligen är hemma i Togo och kom till Frankrike i januari 1994. Siliadin började då arbeta som hembiträde för att betala flygbiljetten som arbetsgivaren hade bekostat. I det sammanhanget konfiskerades hennes pass. I oktober 1994 "lånade" paret som var hennes arbetsgivare hennes tjänster till en bekant familj.

Europadomstolen konstaterar i motiven till sitt avgörande att Siliadin hade arbetat som hembiträde utan avbrott, mot sin vilja och

utan att få lön. Siliadin, som var minderårig under en beaktansvärd tid, befann sig olagligt i landet och var rädd för att bli arresterad av polisen. Det par som hon arbetade hos spädde på hennes rädsla och lät henne förstå att hennes ställning skulle legaliseras. Under dessa förhållanden ansåg Europadomstolen att Siliadin hade försatts i åtminstone tvångsarbete (på engelska "forced labour") i den bemärkelse som avses i artikel 4 i människorättskonventionen.

Dessutom tog domstolen ställning till frågan om Siliadin också hade hållits i slaveri. Trots att Siliadin hade fräntagits sin personliga självbestämmanderätt, ansåg Europadomstolen att det inte var fråga om slaveri (på engelska "slavery") i begreppets traditionella bemärkelse. Begreppet slaveri innefattar dock en skyldighet att ge tjänster under tvång, dvs. trälldom (på engelska "servitude"). Till dessa delar noterade Europadomstolen att tvångsarbetet räckte nästan 15 timmar om dagen, 7 dagar i veckan. Eftersom Siliadin var minderårig var hon maktlös, och hon var sårbar och isolerad. Siliadin, som var rädd för att bli arresterad av polisen, hade ingen rörelsefrihet eller fritid. Trots löften fick hon inte gå i skola. Med beaktande av dessa omständigheter ansåg Europadomstolen att Siliadin hade hållits i trälldom.

Den nationella människohandelsrapportören anser att frågan om hurdan utnyttjandet ska vara för att betraktas som så allvarligt att det uppfyller rekvisitet för människohandel är problematisk. Ovissheten gäller uttryckligen tolkningen av begreppet tvångsarbete. I 2010 års berättelse lyfter man fram de indikatorer som utarbetats inom ILO för att definiera tvångsarbete (Human Trafficking and Forced Labour Exploitation (2005), s. 19–21). När det gäller arbetsrelaterad människohandel sägs det i den nationella människohandelsrapportörens slutsatser att tillämpningsområdet för rekvisitet för ockerliknande diskriminering i arbetslivet enligt en preliminär utredning är omfattande och att rekvisitet för människohandel på motsvarande sätt tillämpas i tämligen få fall, fastän det kunde finnas förutsättningar för tillämpningen av dem. Till dessa delar innehåller rekommendationerna inte någon uttrycklig rekommendation om att ändra strafflagen. I rekommendationerna fäster man bl.a. uppmärksamhet

vid utbildning av myndigheterna och myndighetsamarbete.

Enligt HEUNI:s undersökning från 2011 är den nuvarande lagstiftningen tillräcklig för den arbetsrelaterade människohandeln del, men problemet är att det saknas tolkningsanvisningar. I undersökningen föreslår man att det utarbetas tolkningsanvisningar för förundersökningsmyndigheterna och de rättsliga myndigheterna för att åskådliggöra de olika komponenterna inom arbetsrelaterad människohandel och särskilt tvångsarbete. Tolkningsanvisningarna kunde grunda sig på ILO:s indikatorer för tvångsarbete och människohandel. Med deras hjälp kunde man utifrån konkreta exempel beskriva vilket slags vilseledande, kontroll och utnyttjande som kan uppfylla rekvisitet för arbetsrelaterad människohandel.

Både i den nationella människohandelsrapportörens berättelse och i HEUNI:s undersökning fäster man uppmärksamhet vid de indikatorer för tvångsarbete som ILO utarbetade 2005, dvs.

1. fysiskt eller sexuellt våld eller hot om sådant,
2. begränsning av arbetstagarens rörelsefrihet,
3. att arbetet grundar sig på ett skuldförhållande,
4. innehållande av lön eller vägran att betala lön helt och hållet,
5. beslagtagande av pass eller annat identitetsbevis,
6. hot om angivande till myndigheterna.

ILO har senare utarbetat ännu mer detaljerade indikatorer för arbetsrelaterad människohandel (Operational indicators of trafficking in human beings. Results from a Delphi survey implemented by the ILO and the European Commission. Revised version of September 2009). Indikatorerna har delats in i grupper enligt följande:

- vilseledande i samband med rekrytering,
- tvång i samband med rekrytering,
- utnyttjande av en persons sårbara ställning vid rekrytering,
- utnyttjande på arbetsplatsen,
- tvingande i destinationslandet och
- utnyttjande av en persons sårbara ställning i destinationslandet.

Inom varje grupp finns det starka, medelstarka och svaga indikatorer. Det beror på an-

talet indikatorer i det enskilda fallet och deras styrka om det finns skäl att misstänka att det handlar om ett offer för människohandel. ILO publicerade också 2012 en broschyr om indikatorer för tvångsarbete (ILO indicators of forced labour). Förutom indikatorerna innehåller broschyren också beskrivningar av olika fall av tvångsarbete.

I rekvisitet för människohandel och ockerliknande diskriminering i arbetslivet anges de olika medlen för att utnyttja en person på så sätt att brotten kan vara jämfällbara med varandra för dessa medels del och så att medlen delvis kan överlappa varandra. I 1 mom. 1 och 2 punkten i strafflagens 25 kap. 3 §, som gäller människohandel, används i fråga om vissa medel uttrycket ”utnyttja någon annans beroende ställning eller skyddslösa läge”. I strafflagens 47 kap. 3 a §, som gäller ockerliknande diskriminering i arbetslivet, sägs det när det gäller medlen ”genom att arbetsökandens eller arbetstagarens ekonomiska trångmål eller annars trängda läge, beroende ställning, oförstånd, lättsinne eller okunnighet utnyttjas”. När man beaktar det som sägs i motiveringen till paragraferna och, i fråga om ockerliknande diskriminering i arbetslivet, även i rättslitteraturen, överlappar de olika medlen varandra, vid ockerliknande diskriminering i arbetslivet framför allt när det gäller utnyttjande av någons trångmål eller trängda läge.

Det finns dock också klara skillnader mellan bestämmelserna om människohandel och ockerliknande diskriminering i arbetslivet, framför allt när det gäller den ställning som arbetstagarna enligt bestämmelsen försätts i när medlet används. Enligt straffbestämmelsen om människohandel är det fråga om ”tvångsarbete [eller andra förhållanden som kränker människovärdet]” och vid ockerliknande diskriminering i arbetslivet om att personen ”försätts i märkbart ofördelaktig ställning”. Trots att motiveringen till paragrafen om ockerliknande diskriminering i arbetslivet är knapphändig, är 47 kap. 3 a § i strafflagen uppenbarligen främst tänkt att tillämpas i situationer som gäller löneutbetalning och iakttagande av arbetstider.

I den nationella människohandelsrapportörens berättelse av 2010 och i HEUNI:s undersökning från 2011 granskas sådana fall som i straffprocessen har behandlats som

människohandel och ockerliknande diskriminering i arbetslivet. Granskningen omfattar huvudsakligen material från sådana år när ett relativt litet antal av dessa brott kom till prövning. Uppgifterna i berättelsen och undersökningen är i varje fall av betydelse när man bedömer om det finns gränsdragningsproblem mellan människohandelsbrotten och ockerliknande diskriminering i arbetslivet och, om så är fallet, vad man borde göra åt saken.

I den nationella människohandelsrapportörens berättelse och i HEUNI:s undersökning beskrivs fall som har behandlats som ockerliknande diskriminering i arbetslivet och som har haft drag av människohandel, i synnerhet när de bedöms i ljuset av ILO:s indikatorer. Exempelvis kan man i praxis hitta fall där arbetstagare har skrämts eller hotats, de har tvingats bo under dåliga förhållanden, deras rörelse- eller handlingsfrihet har begränsats, arbetsgivaren har lagt beslag på deras rese-dokument eller arbetet har grundats på ett skuldförhållande som har etablerats mellan arbetsgivaren och arbetstagaren i synnerhet i rekryteringsfasen. Också experter som har deltagit i behandlingen av arbetsrelaterade brott har berättat om motsvarande fall.

Vid utgången av 2011 hade man i domstolarna behandlat fyra fall där en eller flera svarande åtalades för arbetsrelaterad människohandel. I dessa mål förkastades åtalet om människohandel. Den första fällande domen om arbetsrelaterad människohandel (arbete i en nagelstudio) meddelades i Helsingfors tingsrätt i mars 2012. De två svarandena ansågs ha gjort sig skyldiga till två fall av människohandel enligt 25 kap. 3 § i strafflagen. I båda fallen hade en person värvats till tvångsarbete i Finland genom att utnyttja personens beroende ställning och skyddslösa läge och genom vilseledande. Målsägandena hade anknytning till varandra genom ett gemensamt barn. När det gäller begreppet tvångsarbete hänvisas det i tingsrättens dom till ILO:s definitioner samt till dess rapporter av 2005 och 2009.

När det gällde barnets mor motiverade tingsrätten sitt avgörande med att målsäganden inte fick någon lön, att det fanns ett skuldförhållande mellan henne och gärningsmännen som grundade sig på kostnaderna för att komma till Finland, att måls-

äganden i ett års tid hade skött hushållsarbete hemma hos svarandena både före och efter arbetsdagen, att målsäganden hade arbetat vardagar kl. 10—20 och lördagar kl. 12—18, att målsäganden hade stått i ett arbets- och släktskapsförhållande till svarandena och bött hos dem, att målsäganden hade befunnit sig i ett främmande land utan att kunna vare sig finska eller engelska och att hon hade vilseletts genom att utlovas lön.

För den andra målsägandens del var motiveringen till domen delvis densamma. Också för hans del fanns det ett skuldförhållande som grundade sig på kostnaderna för att komma till Finland, han fick ingen lön, man hade utnyttjat en nära anhörigs, dvs. den andra målsägandens, beroende ställning för att försätta honom i tvångsarbete, han kunde inte finska eller engelska, han var beroende av den bostad som svarandena erbjöd och han hade vilseletts att tro att han skulle få lön.

Också i den i ordningen andra fällande domen om arbetsrelaterad människohandel fäste man uppmärksamhet vid liknande synpunkter (Birkalands tingsrätt 29.6.2012). Arbetstagarna befann sig i en beroende ställning och ett skyddslöst läge till följd av att de bodde hos arbetsgivaren och befann sig i Finland utan några som helst språkkunskaper, inte hade något som helst socialt skyddsnät här och stod i ett så gott som permanent skuldförhållande till arbetsgivarna. Arbetstagarna trodde också att arbetsgivaren skulle kunna skicka dem tillbaka till Vietnam mot deras vilja.

Valet mellan straffbestämmelserna om människohandel och andra straffbestämmelser kan påverkas av de praktiska synpunkter som redan behandlades ovan i samband med gränsdragningen mellan människohandel och koppleri (t.ex. att det kan vara arbetskrävande att skaffa bevis om människohandel, de resurser som står till buds i straffprocessen är av betydelse och domstolarna börjar tillämpa nya straffbestämmelser fullt ut först efter hand, t.ex. när man har fått utbildning och praktiska erfarenheter). Merparten av de människohandelsmål som kom till prövning 2011 gällde arbetsrelaterad människohandel. Det framgår också av de första domarna om arbetsrelaterad människohandel att domstolarna har beredskap att handlägga dessa mål.

Dessa synpunkter talar inte nödvändigtvis för att bestämmelserna ska ändras.

Man kan dock inte bortse från de drag av människohandel som kommer fram i rättspraxis i samband med arbetsbrott. I rekommendationen i styrgruppens slutrapport och i slutsatserna i både den nationella människohandelsrapportörens berättelse av 2010 och HEUNI:s undersökning från 2011 poängteras behovet av att klarlägga innehållet i och tolkningen av begreppet "tvångsarbete" i 25 kap. 3 § 1 mom. i strafflagen. I lagen finns det inte någon definition av "tvångsarbete". Begreppet "tvångsarbete" behandlas relativt knapphändigt i motiveringen till momentet, och man har inte heller hunnit beakta det arbete som gjorts t.ex. inom ILO efter det att straffbestämmelsen stiftades. Klarläggandet av begreppet "tvångsarbete" främjar en behörig gränsdragning mellan människohandelsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet.

Varken styrgruppen i sin slutrapport eller den nationella människohandelsrapportören rekommenderar lagändringar i samband med klarläggandet av begreppet "tvångsarbete". Också i HEUNI:s undersökning föreslås det att man utarbetar tolkningsanvisningar och inte att man vidtar lagstiftningsåtgärder. T.ex. är det på basis av regeringens proposition RP 94/1993 rd och de tidigare nämnda indikatorer för tvångsarbete som utarbetats inom ramen för ILO i stor utsträckning möjligt att göra en sammanfattning av de omständigheter som visar att det är fråga om tvångsarbete, dock endast på ett allmängiltigt plan och i form av exempel. Det handlar om ett permanent tillstånd, där arbetstagaren inte har sedvanlig rätt att vägra utföra uppgifterna eller upphöra med att utföra dem, och där man för att upprätthålla detta tillstånd använder hot som riktar sig mot arbetstagarens liv, hälsa eller sexuella självbestämmanderätt eller andra avsevärda hot (t.ex. hot om att "ange" arbetstagaren för myndigheterna), begränsning av arbetstagarens rörelsefrihet, ett skuldförhållande mellan arbetsgivaren och arbetstagaren eller beslagtagning av ett pass eller något annat identitetsbevis. Dessutom är det typiskt att det inte betalas någon lön för arbetet eller att lönen väsentligt underskrider den lön som normalt betalas för arbetet i fråga. Det bör noteras att det också kan vara

fråga om människohandel i en sådan situation när offret kanske inte själv ens förstår att han eller hon är föremål för utnyttjande. När det gäller arbetsrelaterad människohandel kan en sådan situation tänkas föreligga i synnerhet när offret är en utlänning och t.ex. inte känner till den finska lagstiftningen eller arbetstagarnas rättigheter.

Det verkar inte vara något genomförbart alternativ att ta in en definition av "tvångsarbete" i lagen, dvs. i praktiken i straffbestämmelserna om människohandel. Eftersom definitionerna i strafflagen påverkar rekvisitens innehåll, är det ett krav att de är noggrant avgränsade och exakta i enlighet med den straffrättsliga legalitetsprincipen. I det nu aktuella fallet är det problematiskt att skapa en legaldefinition som är heltäckande och exakt. Det är inte möjligt att i paragrafen föreskriva uttömmande om alla de omständigheter som visar att det är fråga om människohandel, på det sätt som legalitetsprincipen kräver. Dessutom kan det komma fram nya omständigheter som påverkar saken efter hand när gärningssätten för brottet utvecklas och åsikterna om vad som är tvångsarbete ändras i enlighet med det.

Ett annat alternativ kunde vara att ersätta termen "tvångsarbete" med någon annan term som bättre beskriver denna form av utnyttjande. Problemet är dock att hitta ett lämpligt uttryck. Uttrycket borde dessutom vara sådant att det betonar skillnaden mellan människohandel och ockerliknande diskriminering i arbetslivet, som även det är utnyttjande av arbetskraft. I detta avseende bidrar "tvångsarbete" till att skilja mellan brotten. Dessutom används den termen trots allt i de internationella förpliktelserna om kriminalisering av människohandel, och den har därför också införts i lagstiftningen i andra stater.

Till alternativen hör också att behålla skrivningen i paragrafen för tvångsarbetsdel. I det fallet är det viktigt att myndigheterna får behövlig utbildning och att de som tillämpar människohandelsbestämmelsen sätter sig in i den internationella utveckling som skett under de senaste åren när det gäller definitionen av begreppet tvångsarbete.

I 25 kap. 3 § 1 mom. i strafflagen sägs det att syftet med människohandel är att göra personen i fråga till föremål för sexuellt ut-

nyttjande enligt 20 kap. 9 § 1 mom. 1 punkten eller därmed jämförbart sexuellt utnyttjande, tvångsarbete eller andra förhållanden som kränker människovärdet eller att avlägsna organ eller vävnader i ekonomiskt vinningsyfte. Genom ordet ”andra” kan man få det intrycket att sexuellt utnyttjande och tvångsarbete är exempel på förhållanden som kränker människovärdet. T.ex. i motiveringen till paragrafen (RP 34/2004 rd, s. 94) fäster man dock inte något avseende vid det ordet till dessa delar, utan konstaterar att det tredje syftet med gärningen är att en människa utsätts för förhållanden som kränker människovärdet. För att definitionen av tvångsarbete ska uppfyllas krävs det således inte dessutom att kriteriet att utsätta en person för förhållanden som kränker människovärdet uppfylls samtidigt.

Tanken om en eventuell anknytning till förhållanden som kränker människovärdet för tvångsarbetets del är motiverad så till vida att det handlar om helhetsbedömning av situationen och inte enbart om att fästa uppmärksamhet vid arbetsförhållandena. Detta tänkesätt motsvarar också det innehåll som termen ”tvångsarbete” har fått efter att 25 kap. 3 § i strafflagen stiftades, särskilt inom ILO:s verksamhet. Om de förhållanden under vilka arbetet utförs ges en avgörande betydelse blir tolkningen av begreppet ”tvångsarbete” snäv. I det betänkande av människohandelsarbetsgruppen som ligger till grund för propositionen föreslogs det att man försöker klarlägga begreppet tvångsarbete genom att knyta det till förhållanden som kränker människovärdet. Det föreslogs att man skulle ändra skrivningen i 1 mom. i bestämmelsen om människohandel så att den skulle ha formen ”till föremål för sexuellt utnyttjande... eller för förhållanden som kränker människovärdet, såsom tvångsarbete, eller i syfte att avlägsna organ eller vävnader...”. Förslaget motiverades med att man genom ändringen kunde ha fäst lagtillämparnas uppmärksamhet vid att innehållet i tvångsarbete hade preciserats sedan 2004. Genom denna lagstiftningslösning skulle man dessutom ha kunnat betona betydelsen av förhållanden som kränker människovärdet som ett av syftena med människohandel, som när de övriga rekviriten för människohandel är uppfyllda innefattar t.ex. tiggeri, utnyttjande av

brottslig verksamhet, illegal adoption och tvångsäktenskap. I betänkandet ansågs det dock att tvångsarbete på grund av sin särskilda betydelse fortfarande bör nämnas skilt i paragrafen, eftersom begreppet ingår i alla de internationella kriminaliseringsförpliktelserna.

Vid bedömningen av ändringsbehoven bör man beakta att de första domarna för arbetsrelaterad människohandel i Finland meddelades så sent som 2012. Även 2013 meddelades det två domar om arbetsrelaterad människohandel. Dessa domar visar att domstolarna har beredskap att tillämpa begreppet tvångsarbete utifrån den gällande bestämmelsen om människohandel. Eftersom det först nu håller på att skapas rättspraxis om begreppet tvångsarbete, kunde en ändring av bestämmelsen till dessa delar leda till ett oförutsett resultat. Såsom det redan konstaterades, förutsätter begreppet tvångsarbete inte enligt den gällande bestämmelsen att kriteriet om förhållanden som kränker människovärdet dessutom är uppfyllt. Den ändring som arbetsgruppen föreslår kunde också leda till att begreppet tvångsarbete skulle tolkas snävare än i dag. Detta var inte avsikten med arbetsgruppens förslag.

Med beaktande av det som sägs ovan och av att det varken i den nationella människohandelsrapportörens berättelse eller i styrgruppens rapport rekommenderas lagändringar när det gäller begreppet tvångsarbete, har man i propositionen stannat för att inte föreslå ändringar i bestämmelsen om människohandel för begreppets del.

2.4.4 Betydelsen av offrets samtycke vid människohandel

I den nationella människohandelsrapportörens berättelse av 2010 finns det inte någon uttrycklig rekommendation om betydelsen av ett samtycke. På basis av de iakttagelser som gjorts utifrån den rättspraxis som gäller koppleri- och människohandelsbrott fäster rapportören dock uppmärksamhet vid frågan om samtycke i slutsatserna i det avsnitt som gäller människohandel som har samband med prostitution. Enligt människohandelsrapportören verkar det som om man fäster onödig vikt vid om offren ursprungligen har samtyckt till prostitutionen, och med hjälp av

detta samtycke gör man skillnad mellan koppleri- och människohandelsbrott. Om metoder som används vid människohandel brukas i ett senare skede för att kontrollera de prostituerade, tolkas verksamheten ofta som koppleri. Den nationella människohandelsrapportören återkommer i sin berättelse vid behandlingen av arbetsrelaterad människohandel till betydelsen av offrets samtycke eller ursprungliga frivillighet vid tillämpningen och tolkningen av straffbestämmelserna om människohandel. Ingen vikt borde läggas vid att offret är nöjd med situationen eller har samtyckt till att utföra arbete på vissa villkor eller under vissa förhållanden, även om offret är av annan åsikt.

Riksdagens arbetslivs- och jämställdhetsutskott fäster i sitt betänkande (AjUB 13/2010 rd) om den nationella människohandelsrapportörens berättelse uppmärksamhet vid betydelsen av ett samtycke av ett människohandelsoffer. Utskottet omfattar de synpunkter som lagutskottet framförde i sitt utlåtande (LaUU 16/2010 rd). I betänkandet konstateras det till dessa delar följande:

"Om brottsrekvisitet för koppleri uppfylls befriar offrets samtycke ändå inte gärningsmannen från ansvar. Men det har inte lagstiftats om vilken juridisk roll offrets samtycke spelar i straffbestämmelserna om vare sig människohandel eller andra brott. Behovet av tydligare lagstiftning måste enligt lagutskottets mening bedömas med hänsyn också till de juridiska frågor som hänger samman med offrets samtycke.

Arbetslivs- och jämställdhetsutskottet omfattar lagutskottets åsikter och kräver att regeringen vidtar åtgärder för att utveckla lagstiftningen så att den ger offret för koppleri en starkare juridisk status och klarlägger vilken betydelse offrets samtycke ska tillmätas."

Också enligt styrgruppens slutrapport bör man även bedöma möjligheten att genom lagstiftning förtydliga den juridiska betydelsen av ett (ursprungligt) samtycke. I rapportens motivering konstateras det följande:

"I rättslitteraturen har det ansetts att en målsägande kan ge sitt samtycke till mindre brott som riktar sig mot honom eller henne själv, men människohandelsbrotten är inte sådana brott. Offrets samtycke befriar inte gärningsmannen från ansvar för ett männi-

skohandelsbrott, om brottsrekvisiten är uppfyllda. Varken i straffbestämmelserna om människohandel eller i straffbestämmelserna för andra brott föreskrivs det särskilt om detta.

För att rekvisitet för ett människohandelsbrott ska uppfyllas krävs det i enlighet med de internationella förpliktelseerna att man försöker påverka offrets viljebildning på ett otillbörligt sätt. Detta betyder att man utnyttjar offrets beroende ställning eller skyddslosa läge, vilseleder offret eller utnyttjar att offret vilseletts, eller använder våld, hot eller list mot offret. Såsom det framgår av motiveringen till straffbestämmelserna om människohandel, kan verksamheten bli människohandel medan den pågår (t.ex. efter att offret har kommit till Finland) och efter att samtycket ursprungligen gavs. Det är skäl att granska betydelsen av ett samtycke när man utreder straffen för koppleri och människohandel."

Såsom det redan konstaterades tidigare, sägs det inte i strafflagens 25 kap. 3 §, som gäller människohandel, att målsägandens samtycke saknar betydelse i en situation där de medel som nämns i paragrafens 1 mom. har använts. Som medel ska i detta sammanhang anses också våld, hot och list som nämns i 1 mom. 1 punkten i strafflagens 25 kap. 3 a §, som gäller grov människohandel. Trots att det i de internationella dokument som förpliktar till kriminalisering av människohandel nämns att ett samtycke saknar betydelse när det ges i samband med att vissa medel används, konstaterades det när straffbestämmelserna om människohandel stiftades att det i strafflagen inte heller i övrigt finns några bestämmelser om betydelsen av ett samtycke när det gäller enskilda brottstyper och att utgångspunkten hos oss också annars ska anses vara att ett samtycke saknar betydelse i samband med dessa brott. Människohandelsbrotten är överlag så allvarliga brott att det enligt den samtyckeslära som utvecklats inom rättsvetenskapen inte är möjligt att ge samtycke till dem.

I Finland är utgångspunkten enligt motiveringen till regeringens proposition klar: offrets samtycke utesluter inte rättsstridighet i fråga om människohandelsbrott och inte heller straffbarheten för gärningen i övrigt, om rekvisiten för brottet är uppfyllda. I regeringens

proposition sägs det också att trots luckorna i de internationella förpliktelserna eliminerar ett samtycke inte straffbarheten för en gärning, inte heller i de fall där gärningen har riktat sig mot en person under 18 år.

Som en komplettering till den tidigare regeringspropositionen bör det konstateras att människohandelsbrotten, särskilt på basis av de medel som används vid begåendet av brotten, redan i sig är sådana brott att man vanligtvis inte ens kan tala om något giltigt samtycke, även om den som gärningen riktar sig mot är medveten om vilket slags utnyttjande han eller hon kommer att bli föremål för och trots det underkastar sig detta. Ett straffrättsligt giltigt samtycke förutsätter att samtycket ges frivilligt och att det är allvarligt menat och ges med full insikt om relevanta förhållanden. Utifrån de medel som används vid människohandel kan detta villkor i praktiken inte uppfyllas. Ett medel kan t.ex. vara att utnyttja någons skyddslösa läge, att vilseleda någon eller att använda våld eller hot.

Det finns dock fortfarande skäl att fästa uppmärksamhet vid att frågan om betydelsen av ett samtycke är mer mångbottnad än normalt för människohandelsbrottens del, på grund av brottets tre nivåer (medel, gärnings sätt och syfte). Ett människohandelsbrott kan framskrida stegvis så att ett offer som till en början vilseletts först senare, när gärningen framskrider, märker vilka förhållanden och vilket slags utnyttjande han eller hon sist och slutligen blir föremål för. Å andra sidan kan en verksamhet som började som t.ex. koppleri bli människohandel om något medel för människohandel används, trots att offret inte i begynnelsefasen av gärningen vilseleddes om den kommande verksamhetens art. I anslutning till detta bör det understrykas att ett samtycke inte eliminerar gärningens straffbarhet, oavsett om samtycket ges i rekryteringsfasen eller i en senare fas av gärningen.

Det finns dock fortfarande inte något behov av att undantagsvis i fråga om ett enda brott, dvs. människohandel, föreskriva särskilt om att ett samtycke saknar betydelse. Den samtyckeslära som utvecklats inom rättsvetenskapen går i linje med de internationella förpliktelserna, särskilt när man dessutom beaktar

motiveringen till den tidigare regeringspropositionen.

2.4.5 Ställningen i straffprocessen för den som är föremål för koppleri

I den nationella människohandelsrapportörens berättelse av 2010 konstateras det (s. 122) att eftersom tillgodoseendet av offrens rättigheter i hög grad beror på hur offren identifieras och den brottsbenämning som används i förundersökningen, är det inte irrelevant ur deras synvinkel om de definieras som offer för människohandel eller som prostituerade som är föremål för koppleri. Förutom hjälpsystemet ser även straffprocessen annorlunda ut för offret, beroende på vilken brottsbenämning som används. Den nationella människohandelsrapportören rekommenderar (s. 130) att de som är föremål för grovt koppleri beviljas ställning som målsägande i förundersökningen och straffprocessen.

Med anledning av den nationella människohandelsrapportörens berättelse förutsatte riksdagen att statsrådet vidtar åtgärder för att bevilja en person som är föremål för koppleri målsägandestatus i straffprocessen för att stärka personens rättsliga ställning (RSk 43/2010 rd). Riksdagens arbetslivs- och jämställdhetsutskott gav ett betänkande om berättelsen (AjUB 13/2010 rd), som riksdagens uttalande grundade sig på. I utskottets betänkande upprepas de synpunkter som lagutskottet framförde i sitt utlåtande (LaUU 16/2010 rd) och som arbetslivs- och jämställdhetsutskottet omfattar:

”Lagutskottet anser i sitt utlåtande att ett offer för koppleribrott redan nu kan ha målsägandestatus om det handlar om påtryckning eller att tillfoga kroppsskada eller sjukdom, försätta i livshotande läge eller utsätta för lidande eller om gärningsmannen i samband med koppleri gör sig skyldig till något annat brott där kopplerioffret är målsägande. Villkoret för målsägandestatus uppfylls däremot svårligen för andra gärningsformer av koppleri. Att de som utsätts för koppleribrott medges målsägandestatus förbättrar deras ställning i straffprocessen. Därför ser lagutskottet gärna att man klarlägger vilken status de som utsätts för koppleri har sig i straffprocessen och om det behövs ändringar i lagstiftningen.”

I styrgruppens slutrapport konstateras det att man kan utreda möjligheten att genom lagstiftning klarlägga den problematik som hänför sig till frågan om målsägandestatus för den som är föremål för koppleri. Rekommendationen motiveras på följande sätt, och det första stycket hänför sig också till klarläggandet av gränsdragningen mellan människohandels- och koppleribrott:

”Problemet vid gränsdragningen mellan människohandels- och koppleribrott är att brottsrekvisiten för människohandel oftast inte utreds vid förundersökningen, utan som föremål för utredningen väljer man rekvisitet för koppleri eller grovt koppleri. Valet av brottsrubricering har inte särskilt stor betydelse med tanke på förverkligandet av gärningsmannens straffansvar, eftersom också de brott som ligger nära människohandel har ett högt straffvärde. För offret har det dock väsentlig betydelse vilken brottsrubricering som väljs vid förundersökningen och när åklagaren väcker åtal. En person som har utnyttjats vid koppleribrott har i allmänhet ställning som vittne, medan offret för ett människohandelsbrott får ställning som målsägande och bättre möjligheter till skadestånd. Om offret är en utlänning, har brottsrubriceringen också betydelse med tanke på möjligheterna att få uppehållstillstånd, eftersom ett offer för människohandel kan beviljas särskilt uppehållstillstånd, till skillnad från offer för andra brott.

Med tanke på offrets målsägandestatus handlar det uttryckligen om att klarlägga frågan om ställningen som målsägande i straffprocessen för den som är föremål för koppleri. Inte heller till dessa delar är frågan enkel, och den kräver inte heller nödvändigtvis lagändringar. I Finland föreskrivs det inte för något brotts del om vem som är målsägande i brottet eller vilken ställning en person ska ha för att vara målsägande i brottet. Innebörden i begreppet målsägande har slagits fast i rättsvetenskapen.”

Såsom det framgår av avsnitt 2.1 har de som är föremål för koppleri redan i dag målsägandestatus i straffprocessen i vissa situationer. Detta beror på att det rättsligt skyddade intresset för den som är föremål för koppleri genom vissa av gärningssätten för brottet kränks eller äventyras på ett sådant sätt att personen i fråga får rätt att kräva att

gärningsmannen åläggs att betala skadestånd. Det är inte ställningen som målsägande som medför rätt till skadestånd, utan frågan bedöms utifrån brottet: om den person som brottet riktats mot genom brottet har orsakats eller åtminstone kunde ha orsakats sådan skada som ska ersättas med stöd av skadeståndslagen, ska personen betraktas som målsägande i brottet. Samtidigt kan han eller hon yrka på straff i sin egenskap av målsägande. Kopplerioffrets egen åsikt om saken och de yrkanden som framställs på offrets vägnar samt myndigheternas agerande (vilket slags koppleribrott brottet behandlas som och hur kopplerioffrets åsikter utreds) är av betydelse för i vilken mån kopplerimål där det finns en målsägande behandlas i straffprocessen. Nu handlar det om huruvida målsägandestatus ska knytas till alla koppleribrott eller åtminstone till de grova fallen av koppleri.

I enlighet med det som sades tidigare föreslås det i denna proposition att människohandels- och koppleribestämmelserna ändras för det första så att gärningssättet påtryckning i bestämmelsen om koppleri 20 kap. 9 § 1 mom. 5 punkten i strafflagen stryks och överförs till bestämmelsen om medel för människohandel i 25 kap. 3 § 1 mom. 1 punkten i strafflagen. I rekvisitet för grovt koppleri (strafflagens 20 kap. 9 a § 1 mom. 3 punkt) stryks den kvalificeringsgrund som gäller tillfogande av svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, försättande i livshotande läge eller utsättande för därmed jämförbart synnerligen kännbart lidande. En motsvarande kvalificeringsgrund finns redan i bestämmelsen om grov människohandel i 25 kap. 3 a § 1 mom. 2 punkten i strafflagen. Gränsdragningen mellan koppleri och människohandel påverkas också av att det nuvarande uttrycket ”tar kontroll över någon” i 25 kap. 3 § 1 mom. i strafflagen ersätts med uttrycket ”utövar makt över någon”, vilket till skillnad från det nuvarande uttrycket inte förutsätter att en person berövas sin frihet. Genom lagändringarna utsträcks människohandelsbrottet till att omfatta sådana gärningar som visar att gärningsmannen kontrollerar offret och som i dag anses utgöra koppleri. I rekvisitet för koppleri kvarstår inga gärningssätt som skulle ange att offret är kuvat av gärningsmannen. Eftersom den som är föremål för ett

människohandelsbrott är målsägande i brottet, leder lagändringarna i sig till att kretsen av målsägande utvidgas i praktiken och till att de personer vars rättssfär kränks genom brottet betraktas som målsägande. Dessa lagändringar begränsar således behovet av att fästa uppmärksamhet vid den rättsliga ställningen för de personer som är föremål för koppleri jämfört med i dag.

Kravet på att den som är föremål för koppleribrott ska beviljas målsägandestatus har motiverats med att personens ställning i straffprocessen förbättras genom ändringen. Detta påstående stämmer särskilt i det avseendet att en målsägande kan få gratis rätts hjälp om hans eller hennes förmögenhetsförhållanden förutsätter det, och att ett rättegångsbiträde och en stödperson kan förordnas för att bistå målsäganden under förundersökningen och rättegången. Detta är inte möjligt när det gäller vittnen. Det går dock inte att dra några avgörande slutsatser enbart utifrån denna omständighet. Att få målsägandestatus är inte något självändamål, utan eventuella lagändringar måste grunda sig på praktiska behov. Man kan fråga sig vilket rättsligt intresse en person som är föremål för koppleri har av att delta i rättegången som målsägande, om han eller hon inte får målsägandestatus utifrån den definition som preciserats genom rättspraxis och -litteraturen.

Såsom det framgår av avsnitt 2.1 och det stycke som gäller målsäganden i ett brott, finns det i lagstiftningen få klarläggande bestämmelser om vem som ska betraktas som målsägande i fråga om vissa brott eller vem som för målsägandens talan i fråga om vissa brott. Att föreskriva att alla de personer som är föremål för koppleri eller åtminstone grovt koppleri är målsägande är inte jämförbart med den förtydligande reglering som finns i de bestämmelserna. Nu handlar det om att alla de personer som är föremål för brotten i fråga allmänt definieras som målsägande i brottet, varvid definitionen av målsägande utvidgas så att den går utöver tillämpningsområdet för den definition som uppkommit i rättspraxis och -litteraturen.

Det väsentliga för att man ska kunna trygga rättigheterna för den som är föremål för koppleribrott i straffprocessen är att personen i fråga får anlita ett biträde och en stödperson vid behov. Detta gäller särskilt situationer

där man ännu bara bedömer om brottet är sådant att den som är föremål för det har fått ställning som målsägande och om den eventuella målsäganden har anspråk i målet. Det är då i allmänhet fråga om förundersökningens begynnelsefas. Att biträdet kan delta i handläggningen av ärendet redan på ett så tidigt stadium som möjligt kan också främja utredningen av brottet.

Bestämmelser om förordnande av ett rättegångsbiträde för en målsägande finns i 2 kap. 1 a § i lagen om rättegång i brottmål. Enligt paragrafens 1 punkt kan domstolen förordna ett rättegångsbiträde för att bistå målsäganden under förundersökningen och, om målsäganden har anspråk i ett mål som drivs av åklagaren, under rättegången, när målet gäller sexualbrott som avses i 20 kap. i strafflagen, om inte ett förordnande av särskilda skäl ska anses onödigt. Koppleribrotten kriminaliseras i strafflagens 20 kap. 9 och 9 a §, vilka således omfattas av hänvisningen i punkten. Enligt 2 kap. 3 § i lagen om rättegång i brottmål kan det under de förutsättningar som framgår av 1 a § för målsäganden som blir hörd personligen för utredning av saken och anses behöva stöd vid förundersökningen och i rättegången förordnas en stödperson som har tillräcklig kompetens för att sköta uppdraget. I 2 kap. 1 a och 3 § i den lagen är förordnandet av ett rättegångsbiträde och en stödperson således kopplat till ställningen som målsägande. Också i förundersökningslagen finns det bestämmelser om rätten för en målsägande att anlita ett biträde och en stödperson under förundersökningen.

Trots de ändringar som görs i straffbestämmelserna om koppleribrott och människohandelsbrott och som enligt vad som konstateras ovan också utsträcker sig till ställningen som målsägande, bör man, av orsaker som gäller tryggheten av rättigheterna för dem som deltar i processen och främjandet av utredningen av ärenden, komplettera bestämmelserna i lagen om rättegång i brottmål så att ett rättegångsbiträde och en stödperson kan förordnas för den som är föremål för koppleri oberoende av om personen betraktas som målsägande eller inte. På detta sätt säkerställer man att rättigheterna för dem som blivit föremål för koppleri tillgodoses fullt ut i straffprocessen. Detta behov gäller i synnerhet processens inledningsfas, då man ännu

bara utreder ett hurtant brott det är fråga om och hur det påverkar rättigheterna för den som blivit föremål för brottet. Å andra sidan kommer de tidigare nämnda ändringarna i straffbestämmelserna om koppleribrott och människohandelsbrott att leda till att denna kompletterande reglering uppenbart bara behöver tillämpas i relativt få fall.

Det är naturligt att förordna ett biträde under förundersökningsfasen, när saken ännu bara utreds, för en person som har varit föremål för koppleribrott och som inte har definierats som målsägande. I rättegångsfasen har ett biträde för en sådan person dock inte någon naturlig roll, om personen hörs som vittne. Av denna orsak föreslås det i propositionen att ett biträde ska kunna förordnas för att bistå den som har varit föremål för koppleri under förundersökningen också i det fallet att personen i fråga inte betraktas som målsägande. Om personens ställning under förundersökningen preciseras så att han eller hon blir målsägande, kan man redan på basis av de gällande bestämmelserna förordna ett biträde för att bistå personen under rättegången. Däremot finns det inte något hinder för att man förordnar en stödperson för att bistå den som är föremål för koppleri under både förundersökningen och rättegången, oberoende av vilken ställning personen i fråga har i processen. Redan i dag kan man enligt 17 kap. 21 § i rättegångsbalken under vissa förutsättningar förordna en stödperson under rättegången för ett vittne som är under 15 år eller vars psykiska funktioner är störda.

2.4.6 Juridiska personers straffansvar och näringsförbud i samband med människohandelsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet

I styrgruppens slutrapport konstateras det i anslutning till gränsdragningen mellan människohandel och ockerliknande diskriminering i arbetslivet att behoven av att ändra lagstiftningen bör utredas också för tilläggsåtgärdernas del. I samband med denna rekommendation konstateras det i rapporten att riksdagen när den behandlade revisionsutskottets betänkande om insatser mot den svarta ekonomin (Ö 8/2010) förutsatte att regeringen tar upp juridiska personers straffansvar till granskning.

I rekommendationerna i styrgruppens slutrapport nämns således tilläggsåtgärderna i samband med gränsdragningen mellan människohandelsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet. Av dessa tas för juridiska personers straffansvar upp i motiveringen. I slutrapporten nämns till dessa delar riksdagens uttalande 11, som ingår i riksdagens skrivelse RSk 42/2010 rd om insatser mot den svarta ekonomin och som således gäller den grå ekonomin rent allmänt och inte uttryckligen människohandelsbrott och närstående brott. I dag har straffansvaret för juridiska personer redan utsträckts till människohandelsbrotten (strafflagens 25 kap. 10 §).

Även näringsförbudet kan betraktas som en betydande "tilläggsåtgärd" till de nu aktuella brotten. Enligt 3 § 3 mom. i lagen om näringsförbud får näringsförbud meddelas den som vid drivandet av rörelse gjort sig skyldig till människohandelsbrott. I styrgruppens slutrapport intogs en rekommendation enligt vilken man vid utredningen av fall som gäller ockerliknande diskriminering i arbetslivet regelbundet bör utreda möjligheten att använda näringsförbud. Uttalandet hänför sig till att näringsförbudet under vissa förutsättningar kan användas i samband med ockerliknande diskriminering i arbetslivet.

Juridiska personers straffansvar vid ockerliknande diskriminering i arbetslivet

Enligt 47 kap. 9 § i strafflagen är det i 1 § nämnda arbetarskyddsbrottet det enda arbetsbrott som bestämmelserna om juridiska personers straffansvar tillämpas på. Frågan om att utsträcka juridiska personers straffansvar till arbetarskyddsbrott hänför sig till en större reform av bestämmelserna om ekonomiska brott, och i allmänna motiveringen till den regeringsproposition som gäller den reformen behandlas frågan om hur samfundsansvar lämpar sig för arbetsbrott (RP 53/2002 rd, s. 23/II–25). Enligt regeringens proposition talar brottens art för att samfundsansvaret utsträcks även till de mest betydande arbetsbrotten. De begås vanligen inom en juridisk person, betydande ekonomiska intressen kan vara knutna till dem, brotten baserar sig ofta på en avvägning av fördelar och nackdelar och det är ofta svårt

att peka ut vem som bär det individuella straffansvaret hos en juridisk person.

I propositionen konstateras det att alla arbetsbrott har sådana gemensamma drag som talar för att samfundsansvar införs. Det föreslogs dock inte att straffansvaret för juridiska personer skulle utvidgas till andra än arbetarskyddsbrotten, eftersom de övriga arbetsbrotten är sådana att de inte lämpar sig för samfundsansvar på bästa möjliga sätt. När det föreskrevs att straffansvaret för juridiska personer skulle utvidgas till arbetarskyddsbrott, kriminaliserades diskriminering i arbetslivet redan i strafflagens 47 kap. 3 §.

Efter reformen av bestämmelserna om ekonomiska brott infördes ockerliknande diskriminering i arbetslivet som ett nytt arbetsbrott i strafflagens 47 kap. 3 a §. På basis av regeringens proposition RP 151/2003 rd verkar det inte som om man övervägde att utsträcka straffansvaret för juridiska personer till detta nya brott med i samband med kriminaliseringen av brottet.

I synnerhet rambeslutet ansågs i tiden förutsätta att straffansvaret för juridiska personer utsträcks till människohandelsbrotten. Det finns inga sådana internationella förpliktelser om ockerliknande diskriminering i arbetslivet. Frågan ska således helt och hållet prövas nationellt. I regeringens proposition RP 53/2002 rd behandlas ingående frågan om hur juridiska personers straffansvar lämpar sig för arbetsbrott. Det resultat man kom till kan betecknas som positivt, trots att man i propositionen slutligen kommer fram till att arbetarskyddsbrottet är det enda av arbetsbrotten som bör omfattas av straffansvaret för juridiska personer. Slutsatsen att de övriga arbetsbrotten inte skulle omfattas av straffansvaret för juridiska personer motiverades endast med att de "är sådana" att de inte lämpar sig för det.

I regeringens proposition RP 53/2002 rd motiveras avgränsningen av straffansvaret för juridiska personer med att straffskalorna för andra arbetsbrott än arbetarskyddsbrott och arbetsförmedlingsbrott är rätt milda. Denna grund gäller dock inte straffskalan för ockerliknande diskriminering i arbetslivet, som kriminaliserades senare. Straffskalan för ockerliknande diskriminering i arbetslivet är böter till fängelse i två år. På basis av straffskalan är brottet det allvarligaste av de brott

som kriminaliseras i strafflagens 47 kap. Ockerliknande diskriminering i arbetslivet kan anses uppfylla det kriterium som uppställdes i samband med att det föreskrevs om straffansvar för juridiska personer (RP 95/1993 rd) och enligt vilket samfundsbot ska användas som en påföljd för relativt allvarliga brottstyper.

Såsom det framgår av styrgruppens slutrapport fäste riksdagen uppmärksamhet vid straffansvaret för juridiska personer när den behandlade frågor i anslutning till insatser mot den svarta ekonomin (Ö 8/2010 rd). Enligt revisionsutskottets betänkande ReUB 9/2010 rd förutsätter utskottet att regeringen tar upp juridiska personers straffansvar till kritisk granskning när man stärker kampen mot ekonomisk brottslighet. Riksdagen konstaterar i sin skrivelse RSk 42/2010 rd med anledning av betänkandet att riksdagen förutsätter att regeringen tar upp juridiska personers straffansvar till granskning. Vid granskningen av insatserna mot den svarta ekonomin fäste man således egentligen inte uppmärksamhet vid behovet av att bedöma vilka brott som ska omfattas av straffansvaret för juridiska personer. Granskningen gällde egentligen inte heller arbetsbrott. Varken utskottets betänkande eller riksdagens uttalande är således till någon hjälp när man bedömer om straffansvaret för juridiska personer ska utsträckas till ockerliknande diskriminering i arbetslivet. Å andra sidan kan man uppenbarligen inte heller vänta sig någon mer omfattande bedömning av vilka brott straffansvaret för juridiska personer ska utsträckas till. Detta talar för att en bedömning av enskilda brott kan göras vid behov och att detta också är ändamålsenligt. Så har man gjort tidigare t.ex. när det gäller arbetsbrotten.

Såsom det framgår av den regeringsproposition som gällde införandet av straffansvar för juridiska personer, RP 95/1993 rd, är samfundsbot ett särskilt motiverat straff vid sådan verksamhet som planeras relativt omsorgsfullt, eftersom sanktionens brottsförebyggande effekt då är som störst. Dessutom har det för arbetsbrottens del fästs uppmärksamhet (RP 53/2002 rd) vid det är ofta svårt att peka ut vem som bär det individuella straffansvaret hos en juridisk person, vilket redan konstaterades ovan. Dessa grunder kan

inte nödvändigtvis, åtminstone inte i någon högre grad, anförs till stöd för att utsträcka straffansvaret för juridiska personer till ockerliknande diskriminering i arbetslivet, eftersom fallen av ockerliknande diskriminering i arbetslivet ofta hänför sig till rörelse som drivs i liten skala. Också de fall som gäller ockerliknande diskriminering i arbetslivet kan dock ha sådana drag. Det är i varje fall fråga om en helhetsbedömning, där man ska beakta också de övriga omständigheter som inverkar på saken. Sådana omständigheter är särskilt att brottet vanligen begås inom en juridisk person, att betydande ekonomiska intressen kan vara knutna till det och att brottet ofta baserar sig på en avvägning av fördelar och nackdelar. Redan tidigare har man inom lagberedningen kommit fram till att arbetsbrotten allmänt har drag som talar för att samfundsansvar ska införas för dem. Enligt vad som sägs ovan är ockerliknande diskriminering i arbetslivet det allvarligaste av de brott som kriminaliseras i strafflagens 47 kap. Slutsatsen av dessa omständigheter är att det föreslås att straffansvaret för juridiska personer utsträcks till ockerliknande diskriminering i arbetslivet.

Näringsförbud och ockerliknande diskriminering i arbetslivet

För näringsförbudets del är situationen densamma som vid straffansvar för juridiska personer: de internationella förpliktelseerna förutsätter inte att näringsförbudet utsträcks till ockerliknande diskriminering i arbetslivet. Situationen skiljer sig emellertid också i det avseendet att näringsförbud redan i dag kan meddelas under vissa förutsättningar, när en person vid drivandet av rörelse har gjort sig skyldig till arbetsbrott, inbegripet ockerliknande diskriminering i arbetslivet.

Enligt 3 § 1 mom. i lagen om näringsförbud kan näringsförbud meddelas den som 1) vid drivandet av rörelse väsentligen har åsidosatt de lagstadgade skyldigheter som hänför sig därtill, eller 2) vid drivandet av rörelse har gjort sig skyldig till brottsligt förfarande som inte kan anses ringa. En ytterligare förutsättning för att näringsförbud ska kunna meddelas är att verksamheten som helhet bedömd ska anses skadlig för borgenärer, av-

talsparter, den offentliga ekonomin eller en sund och fungerande ekonomisk konkurrens. Såsom det konstaterades redan tidigare, kan punkt 2 i momentet gälla t.ex. arbetsbrott (RP 198/1996 rd), men då ska dock även villkoret om ekonomisk skada uppfyllas.

Finlands tillträde till två Europarådskonventioner har lett till att området för näringsförbud i 3 § 3 mom. i lagen om näringsförbud har utvidgats till att omfatta pornografi- och koppleribrott som hänför sig till minderåriga samt människohandelsbrott. I dessa fall krävs det således inte att något av villkoren i paragrafens 1 mom. är uppfyllda.

Med undantag av genomförandet av konventionerna har man inte i någon större utsträckning behandlat förutsättningarna för att använda näringsförbud under de senaste 15 åren. Detta gäller även frågan om huruvida näringsförbud borde användas i samband med vissa brott för att förhindra att den kriminella verksamheten fortsätter enbart på den grunden att brottet har begåtts vid drivandet av rörelse. Också när det gäller ockerliknande diskriminering i arbetslivet handlar det snarare om detta och inte om att i 3 § 1 mom. i lagen om näringsförbud göra en ändring som gäller ockerliknande diskriminering i arbetslivet.

I samband med behandlingen av det ärende som gäller insatser mot den svarta ekonomin fästes det även uppmärksamhet vid näringsförbudet. Riksdagens revisionsutskott förutsätter i sitt betänkande ReUB 9/2010 rd att det startas en utredning av vilka problem-punkter som finns i lagen om näringsförbud och dess tillämpningspraxis. Ett uttalande som motsvarar revisionsutskottets ställningstagande togs in i riksdagens skrivelse RSk 42/2010 rd. Revisionsutskottet fäster i sitt betänkande uppmärksamhet vid kringgåendet av näringsförbud, vid att tröskeln för att meddela någon näringsförbud är hög och vid tillgängligheten hos uppgifterna i näringsförbudsregistret. Enligt programmet för statsminister Jyrki Katainens regering ska åtgärder vidtas för att göra näringsförbudet effektivare och möjligheterna att införa personer med näringsförbud i ett separat offentligt register utredas.

Varken riksdagens revisionsutskotts ställningstaganden till näringsförbudet, riksdagens uttalande eller skrivningen i regerings-

programmet verkar åtminstone inte direkt förutsätta att det görs en bedömning av behovet av att utvidga kretsen av brott som näringsförbudet kan utsträckas till. Någon sådan bedömning kommer veterligen inte heller att göras inom den närmaste tiden. Därför bör man i detta sammanhang utreda frågan om huruvida den som gjort sig skyldig till ockerliknande diskriminering i arbetslivet vid drivandet av rörelse borde kunna meddelas näringsförbud enbart på basis av det brottet. Å andra sidan krävs det vägande grunder för att något visst enskilt brott ska kunna ges en sådan särställning med avseende på förutsättningarna för att meddela näringsförbud.

Bedömningen av frågan om man ska slopa de förutsättningar för att meddela näringsförbud som nämns i 3 § 1 mom. i lagen om näringsförbud för ett brotts del skiljer sig från de överväganden som gäller straffansvaret för juridiska personer. Till skillnad från när det gäller straffansvaret för juridiska personer har det hittills inte heller gjorts några sådana överväganden i fråga om något brott utifrån nationella synpunkter och regleringsbehov. Såsom det konstaterades tidigare infördes den gällande undantagsregleringen, som gäller vissa brott, i anslutning till näringsförbudet för att uppfylla förpliktelseerna i två konventioner.

Näringsförbud kan redan i dag under vissa förutsättningar användas i fall av ockerliknande diskriminering i arbetslivet, till skillnad från straffansvar för juridiska personer. En förutsättning för att näringsförbud ska kunna användas är dock att den näringsverksamhet inom vilken det brottsliga förfarandet har skett som helhet bedömd ska anses skadlig för borgenärer, avtalsparter, den offentliga ekonomin eller en sund och fungerande ekonomisk konkurrens. Trots att lagen inte uppställer några ytterligare villkor för de skadliga verkningarnas omfattning eller art, uppfylls skadekriteriet inte nödvändigtvis i samtliga fall av ockerliknande diskriminering i arbetslivet.

Också näringsförbudets art har betydelse vid bedömningen av saken. Näringsförbudet är inte ett straff på samma sätt som straffansvaret för juridiska personer utan, fränsett de undantag som föreskrivits på grund av internationella förpliktelser, en näringsrättslig säkringsåtgärd vars syfte följer av 1 § i lagen

om näringsförbud: att förhindra att otillbörlig och skadlig rörelse drivs samt att bevara förtroendet för näringsverksamheten. Den fråga som nu bedöms är huruvida näringsförbudet också ska öppnas för att skydda andra intressen, i detta fall arbetstagarnas rättigheter. Visserligen är det också vid drivandet av rörelse av betydelse med tanke på att bevara ett behövligt förtroende att en viss typ av brott begåtts vid drivandet av rörelse.

Enligt 47 kap. 3 a § i strafflagen handlar det vid ockerliknande diskriminering i arbetslivet om att en arbetssökande eller arbetstagare försätts i en märkbart ofördelaktig ställning genom att man utnyttjar hans eller hennes ekonomiska trångmål eller annars trängda läge, beroende ställning, oförstånd, lättsinne eller okunnighet. I praktiken är det när någon försätts i en ofördelaktig ställning särskilt fråga om löner och arbetstider. Det handlar hur som helst om ett brott som allvarligt kränker arbetstagarens rättigheter och som till rekvisitet påminner om rekvisitet för människohandel. Straffbestämmelserna om diskriminering i arbetslivet och ockerliknande diskriminering i arbetslivet är bara ett uttryck för strävan efter ett jämställt och likvärdigt bemötande av arbetstagare, vilket utöver 2 kap. 2 § i arbetsavtalslagen (55/2001) också de internationella förpliktelser om arbetsrätt och grundläggande och mänskliga rättigheter som är bindande för Finland förpliktar till.

Trots att området för näringsförbud och utvidgningen av detta bör bedömas på ett så övergripande sätt som möjligt, kan man i denna granskning, som gäller ett brott, finna grunder för att ockerliknande diskriminering i arbetslivet fogas till de brott för vilka näringsförbud får meddelas i de fall när brottet begås vid drivandet av rörelse.

Genom användningen av näringsförbud ingriper man i den i grundlagens 18 § föreskrivna näringsfriheten. Riksdagens grundlagsutskott har i sin praxis formulerat allmänna grunder utifrån vilka de grundläggande rättigheterna får begränsas. Förslaget om att foga ockerliknande diskriminering i arbetslivet till de brott för vilka näringsförbud får meddelas i 3 § 3 mom. i lagen om näringsförbud behandlas närmare nedan i detaljmotiveringen i avsnitt 3, som gäller förhållandet till grundlagen samt lagstiftnings-

ordningen. Slutsatsen i avsnittet är att regeringen anser att lagförslaget kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning. Denna slutsats har betydelse inte bara för bedömningen av lagstiftningsordningen utan också för bedömningen av om det över huvud taget finns förutsättningar för att utvidga användningen av näringsförbudet på detta sätt.

3 Målsättning och de viktigaste förslagen

3.1 Målsättning

I denna proposition föreslås det att straffbestämmelserna om människohandel och koppleri ändras, så att bestämmelsen om människohandel i 25 kap. 3 § i strafflagen bättre motsvarar kriminaliseringsförpliktelserna i de internationella dokument som är bindande för Finland och så att gränsdragningen mellan dels människohandelsbrott och koppleribrott, dels människohandelsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet blir klarare. Gränsdragningen mellan de två senare brotten har samband med innehållet i begreppet "tvångsarbete", som man har försökt klarlägga i motiveringen till propositionen.

Trots att propositionen inte innehåller något förslag till lagstiftning om vilken betydelse ett samtycke av ett människohandelsoffer har vid bedömningen av om en person har gjort sig skyldig till ett människohandelsbrott, betonas det i propositionen, på samma sätt som i de internationella förpliktelserna, att ett samtycke av offret saknar betydelse vid bedömningen av skuldfrågan.

Syftet med lagstiftningsförslagen i propositionen är också att utvidga det straffrättsliga ansvaret för ockerliknande diskriminering i arbetslivet och hindra dem som gjort sig skyldiga till det brottet från att fortsätta med sin näringsverksamhet under en viss tid. Meningen är att förbättra ställningen för den som varit föremål för koppleri i straffprocessen genom en lagändring som gäller förordnandet av ett rättegångsbiträde och vars konsekvenser samtidigt också utsträcker sig till förordnandet av en stödperson.

3.2 De viktigaste förslagen

Det föreslås att bestämmelsen om koppleri i 20 kap. 9 § 1 mom. 5 punkten i strafflagen ändras så att man slopar gärningssättet "genom påtryckning förmår" och i stället fogar motsvarande uttryck, "genom att utöva påtryckning mot någon annan", till bestämmelsen om människohandel i 25 kap. 3 § 1 mom. 1 punkten i strafflagen. I bestämmelsen om grovt koppleri 20 kap. 9 a § 1 mom. i strafflagen stryks 3 punkten, enligt vilken koppleriet kan vara grovt om någon vid gärningen uppsåtligen eller genom grov oaktsamhet tillfogas svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, försätts i livshotande läge eller utsätts för därmed jämförbart synnerligen kännbart lidande, eftersom en motsvarande punkt redan finns i straffbestämmelsen om grovt människohandel.

Det föreslås att bestämmelserna om människohandel i 25 kap. 3 § 1 och 2 mom. i strafflagen ändras så att gärningssättet "tar kontroll över någon" ersätts med gärningssättet "utövar makt över någon". Enligt 1 mom. är det dessutom inte heller längre ett krav vid avlägsnande av organ och vävnader att avlägsnandet sker i ekonomiskt vinningssyfte.

I motiveringen till propositionen försöker man klarlägga begreppet tvångsarbete i bestämmelsen om människohandel samt att koppleri som riktar sig mot en person under 18 år som utgångspunkt ska bedömas som människohandelsbrott.

Det föreslås att till 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål fogas en 3 a §, enligt vilken ett rättegångsbiträde kan förordnas för att bistå den som varit föremål för koppleribrott under förundersökningen, oberoende av om han eller hon anses vara målsägande i brottet. Den som har varit föremål för koppleribrott kan också få en stödperson under förundersökningen och rättegången.

Med anledning av de ändringar som nämns ovan föreslås det också mindre ändringar i tvångsmedelslagen och förundersökningslagen. Samtidigt görs i tvångsmedelslagen också en ändring för att korrigera en felaktig hänvisning som i dag finns i lagen.

Det föreslås att ockerliknande diskriminering i arbetslivet fogas till bestämmelsen om juridiska personers straffansvar för arbets-

brott i 47 kap. 9 § i strafflagen. Efter det finns det brottet med bland de brott på vilka man kan tillämpa bestämmelserna om straffansvar för juridiska personer i strafflagens 9 kap. Det föreslås att 3 § 3 mom. i lagen om näringsförbud kompletteras så att näringsförbud kan meddelas, om någon vid drivandet av rörelse har gjort sig skyldig till ockerliknande diskriminering i arbetslivet.

4 Propositionens konsekvenser

4.1 Ekonomiska konsekvenser

Enligt den 3 a § som föreslås bli fogad till 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål kan ett rättegångsbiträde förordnas för att bistå den som varit föremål för koppleribrott under förundersökningen, oberoende av om han eller hon anses vara målsägande i brottet. I fråga om dessa brott kan i dag tillämpas kapitlets 1 a § 1 punkt, enligt vilken ett rättegångsbiträde kan förordnas för att bistå målsäganden under förundersökningen och, om målsäganden har anspråk i ett mål som drivs av åklagaren, under rättegången, när målet gäller sexualbrott som avses i 20 kap. i strafflagen, om inte ett förordnande av särskilda skäl anses onödigt. Punkten kan även framöver bli tillämplig också i mål som gäller koppleribrott, dock så att det nya momentet fungerar som en kompletterande bestämmelse till punkten. För den som varit föremål för koppleri kan det också förordnas en stödperson under förundersökningen och rättegången, oberoende av om han eller hon är målsägande i målet.

Med stöd av 2 kap. 1 a § 2 punkten i lagen om rättegång i brottmål kan ett rättegångsbiträde och, under de förutsättningar som anges i 3 §, också en stödperson förordnas för en målsägande även i ett mål som gäller ett människohandelsbrott. De lagstiftningsändringar som föreslås i denna proposition och motiveringen till ändringarna betyder att det sker en förskjutning från koppleribrott till människohandelsbrott. Till skillnad från koppleribrotten finns det alltid en målsägande i människohandelsbrotten. Detta kommer sannolikt att öka antalet förordnanden till rättegångsbiträde och stödperson nå-

got. Det är dock i stor utsträckning fråga om fall där den som varit föremål för brottet redan i dag ska betraktas som målsägande, trots att brottet bedöms som koppleribrott och inte som människohandelsbrott.

Enligt bestämmelserna i 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål betalas det arvode och ersättning av statens medel till ett rättegångsbiträde. Också till en stödperson betalas det ersättning av statens medel. Om domstolen finner att den misstänkte har gjort sig skyldig till brottet, ska den misstänkte åläggas att till staten betala de ersättningar som har betalats av statens medel. För ett rättegångsbiträdes del bestäms de belopp som betalas av statens medel av hur krävande fallet är och av andra omständigheter som påverkar arbetsmängden i det enskilda fallet. Som mest kan rättegångsbiträdets arvode i praktiken uppgå till något tusental euro.

Det är svårt att uppskatta exakt hur mycket de föreslagna lagstiftningsändringarna om de genomförs kommer att öka beloppet av arvodet och ersättningar som betalas av statens medel. Det finns osäkerhetsfaktorer när det gäller såväl antalet mål som måltyperna, särskilt hur krävande de är. Antalet koppleribrott som behandlas i en straffprocess har varierat t.o.m. mycket kraftigt under olika år. Att man fäster uppmärksamhet vid koppleri- och människohandelsbrottsligheten kan leda till att antalet sådana brott som uppdagas ökar i framtiden. En del av koppleribrotten är också sådana att det för deras del redan i dag hade varit motiverat att betrakta den som var föremål för brottet som målsägande, vilket skulle ha gjort det lättare att förordna ett rättegångsbiträde. Trots att det finns stora osäkerhetsfaktorer kan de föreslagna lagstiftningsändringarna bedömas öka beloppet av arvoden och ersättningar som betalas av statens medel. Beloppen kan dock bedömas vara rätt små, och det uppskattas därför att merkostnaderna ryms inom ramen för de nuvarande anslagen.

I övrigt kan propositionen inte antas ha några sådana ekonomiska konsekvenser som bör beaktas vid lagberedningen. Inga nya myndigheter föreslås bli inrättade, och det föreslås inte heller att myndighetsuppgifterna ökas på ett sådant sätt att det skulle krävas mer resurser.

4.2 Konsekvenser för myndigheterna

Propositionen har inte några konsekvenser för de inbördes förhållandena mellan myndigheterna. Detsamma gäller myndigheternas förfaringsätt. Varken det att området för juridiska personers straffansvar utvidgas till att omfatta ockerliknande diskriminering i arbetslivet eller den ändring av lagen om näringsförbud som gäller det brottet ökar nämnvärt myndigheternas arbetsmängd. Vid allokeringen och användningen av de resurser som står till buds bör man dock beakta att människohandelsbrotten är synnerligen allvarliga brott.

4.3 Samhälleliga konsekvenser

Genom de föreslagna lagstiftningsändringarna främjas en behörig inriktning av straffansvaret så att straffet döms ut för ett brott som motsvarar gärningens allvarlighet, skadlighet och farlighet, och förbättras ställningen för den som varit föremål för koppleribrott i straffprocessen. Eftersom det huvudsakligen är kvinnor som är föremål för koppleri, kan de ändringar som föreslås i särskilt koppleribestämmelserna och bestämmelsen om förordnande av ett biträde till dessa delar bedömas ha konsekvenser när det gäller kvinnors ställning i straffprocessen.

5 Beredningen av propositionen

Den 16 november 2011 tillsatte justitieministeriet en arbetsgrupp med uppdrag att bereda de behövliga lagstiftningsändringarna i bestämmelserna om människohandel och koppleri i strafflagen. Arbetsgruppen skulle också bedöma behoven av att ändra lagstiftningen om gränsdragningen mellan männi-

skohandel och ockerliknande diskriminering i arbetslivet och bereda de behövliga ändringarna i lagstiftningen, inbegripet tilläggs-påföljderna (juridiska personers straffansvar och näringsförbud). Dessutom skulle arbetsgruppen granska den rättsliga betydelsen av ett samtycke av ett offer för människohandel och de frågor som hänför sig till ställningen som målsägande för den som är föremål för koppleri. Arbetsgruppen skulle i sitt arbete beakta de krav som följer av det nya människohandelsdirektivet 2011/36/EU. Till den del det gällde att bedöma behoven av och förslagen om att ändra lagstiftningen skulle arbetsgruppens betänkande ha formen av en regeringsproposition.

I arbetsgruppen fanns företrädare för justitieministeriet och dessutom för inrikesministeriets migrationsavdelning, inrikesministeriets polisavdelning, inrikesministeriets gränsbevakningsavdelning, social- och hälsovårdsministeriets arbetarskyddsavdelning, arbets- och näringsministeriet, Polisstyrelsen, åklagarämbetet i Helsingfors, minoritetsombudsmannens byrå, Finlands domareförbund rf, Finlands Advokatförbund, Finlands Fackförbunds Centralorganisation FFC rf och Pro-tukipiste rf.

Arbetsgruppen överlämnade sitt betänkande den 28 september 2012, och efter det sändes betänkandet på en omfattande remiss. Det kom in 32 utlåtanden om betänkandet. Ett sammandrag har gjorts av utlåtandena (justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 3/2013). Remissinstanserna samt utlåtandenas innehåll framgår av sammandraget. I utlåtandena understöddes i huvudsak de föreslagna ändringarna. Synpunkterna i utlåtandena har beaktats vid beredningen av regeringens proposition.

DETALJMOTIVERING

1 Lagförslag

1.1 Strafflagen

20 kap. Om sexualbrott

9 §. *Koppleri*. Enligt 1 mom. 5 punkten ska den dömas för koppleri som för att skaffa sig eller någon annan ekonomisk vinning förleder eller genom påtryckning förmår någon till sådana handlingar som avses i momentets 1 punkt. Den punkt som det hänvisas till gäller samlag eller en därmed jämförlig sexuell handling som utförs av någon mot ersättning eller en uppenbart sedlighetssårande handling som mot ersättning utförs av ett barn under 18 år.

Det föreslås att momentets 5 punkt ändras så att gärningssättet påtryckning stryks. ”Genom att utöva påtryckning mot någon annan” fogas som ett medel vid människohandel till straffbestämmelsen om människohandel, dvs. till 25 kap. 3 § 1 mom. 1 punkten. Genom dessa ändringar betonas att de allvarligaste och mest klandervärda gärningarna när det gäller prostitution som någon annan bedriver uttryckligen ska betraktas som människohandelsbrott och att uttryckligen människohandelsbrotten kännetecknas av att den som är föremål för brottet befinner sig i en underordnad ställning i förhållande till gärningsmannen. Om någon t.ex. genom påtryckning förmås att prostituera sig, är medlet vid människohandel inom ramen för 25 kap. 3 § 1 mom. ”genom att utöva påtryckning mot någon annan”, gärningssättet ”rekryterar” och syftet med gärningen ”i syfte att göra honom eller henne till föremål för sexuellt utnyttjande enligt 20 kap. 9 § 1 mom. 1 punkten”. Det närmare innehållet i påtryckning behandlas nedan i motiveringen till 25 kap. 3 §.

Dessutom ändras skrivningen i momentet så att uttrycket ”någon annan” i 3 punkten ersätts med ordet ”någon”. Syftet med ändringen är att förenhetliga skrivningen i momentet och därmed klarlägga bestämmelsens innehåll. Koppleribestämmelsen är tillämplig i de fall där någon annan än den prostituerade själv drar nytta av prostitutionen. Den gällande skrivningen i momentet är inte tydlig

till dessa delar, eftersom uttrycket ”någon annan” används i det inledande stycket för att s.a.s. ange en tredje part som drar nytta av verksamheten och i 3 punkten för sin del för att ange en person som utför samlag eller en därmed jämförlig sexuell handling mot ersättning enligt 1 punkten. I punkt 4 i momentet används däremot ordet ”någon” för att hänvisa till den person som bedriver prostitution, dvs. den som utför samlag eller en därmed jämförlig sexuell handling mot ersättning enligt 1 punkten. För klarhetens och konsekvensens skull föreslås det att ordet ”någon” används i 3—5 punkten för att hänvisa till en person som bedriver prostitution.

9 a §. *Grovt koppleri*. Det föreslås att 1 mom. ändras så att momentets 3 punkt stryks, varvid den nuvarande 4 punkten blir 3 punkt. Enligt den punkt som stryks kan koppleri anses som grovt, om vid koppleri någon uppsåtligt eller genom grov oaktsamhet tillfogas svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, försätts i livshotande läge eller utsätts för därmed jämförbart synnerligen kännbart lidande.

Den föreslagna ändringen i momentet hänför sig till en likadan syn på förhållandet mellan människohandelsbrott och koppleribrott som den ändring som föreslås i den föregående paragrafen. De följder som avses i 3 punkten kan uppstå uttryckligen i situationer där någon förmås att prostituera sig mot sin vilja, varvid det är fråga om påtryckning eller hotelser som är karaktäristiska för människohandelsbrott. I rekvisitet för människohandelsbrotten ingår det också i övrigt element som kan ha sådana följder (utnyttjande av någon annans beroende ställning eller skyddslösa läge, förhållanden som kränker människovärdet, användning av våld och gärningar som hänför sig till slaveri). På basis av lagstiftningsändringarna i denna proposition ska sådana gärningar betraktas som människohandelsbrott och framför allt som grov människohandel, i vars rekvisit (25 kap. 3 a § 1 mom. 2 punkten) det redan finns en punkt som motsvarar den punkt som föreslås bli struken.

Det bör betonas att det att 3 punkten stryks inte betyder att brott som orsakar sådana

följder som nämns i punkten (t.ex. misshandel och grov misshandel samt tillfogande av skada och tillfogande av svår skada) skulle sakna relevans för koppleribrottens del. Om sådana brott begås i samband med en gärning som avses i 20 kap. 9 § 1 mom. i strafflagen och alla rekvisiten för människohandelsbrott dock inte uppfylls, ska gärningsmannen i varje fall dömas särskilt för koppleribrott och det brott som orsakade följden i fråga. Det straff som döms ut för brotten ska i dessa fall överstiga det straff som döms ut för enbart koppleribrottet. Hur mycket högre straffet blir beror för sin del på hur allvarligt det brott som hänförde sig till koppleribrottet är. Det väsentliga är att ett straff som motsvarar brottets allvarlighet och skadlighet ska dömas ut vid brott som riktar sig mot någons hälsa.

25 kap. Om brott mot friheten

3 §. Människohandel. I 1 mom. föreslås det tre ändringar. För det första fogas ”genom att utöva påtryckning mot någon annan” som ett medel för människohandel till momentets 1 punkt. I enlighet med det som sägs ovan stryks påtryckning ur rekvisitet för koppleri. Den andra ändringen gäller att av medlen i momentet ersätts ”tar kontroll över” med medlet ”utövar makt över”. Den tredje ändringen är att det inte längre förutsätts att människohandel i syfte att avlägsna organ eller vävnader sker i ekonomiskt vinnings syfte.

Påtryckning hänför sig i allmänhet till en situation där gärningsmannen befinner sig i en starkare ställning än den som är föremål för påtryckningen och på basis av denna ställning kraftfullt försöker övertala honom eller henne. Kraftfullheten kan gälla både intensiteten i påverkandet och dess varaktighet eller bådadera. Påverkandet ska i varje fall vara så kraftfullt att det med beaktande av gärningsomständigheterna och omständigheter som gäller målsägandens person kan anses påverka viljebildningen hos honom eller henne. Påtryckningen behöver inte, liksom inte heller de övriga medel som nämns i de numrerade punkterna i momentet, användas genast från början, utan gärningen kan senare anta formen av människohandel om t.ex. en

person som ursprungligen frivilligt samtyckte till verksamheten vill upphöra med den.

Vid påtryckningen kan man uttryckligen låta den som är föremål för påtryckningen förstå att det har negativa följder för honom eller henne att inte gå med på att bedriva verksamhet i människohandelssyfte. I de situationerna kan påtryckningen ha drag av hot eller utpressning, t.ex. att man berättar om känsliga frågor för målsägandens närmaste krets eller att målsäganden förlorar någon laglig förmån. Gärningsmannen kan också låta förstå att det kan ha skadliga följder för personen i fråga om han eller hon nekar, utan att närmare specificera dessa följder. Påtryckningen kan också framgå för den som är föremål för brottet av förhållandena i situationen, utan att några specifika omständigheter nämns uttryckligen. Även i dessa fall ska förhållandena vara sådana att gärningsmannen kan beakta konsekvenserna av dem, i enlighet med det krav på uppsåt som människohandeln förutsätter.

Det är t.ex. inte fråga om påtryckning bara för att man gör någon uppmärksam på möjligheterna att förtjäna pengar genom prostitution. Vid påtryckning handlar det inte heller om att hota med våld enligt bestämmelsen om grov människohandel i 3 a § 1 mom. 1 punkten, vilket således som utgångspunkt gör att brottet ska bedömas som ett strängare brott. Allt som allt ska man lägga vikt vid en helhetsbedömning av situationen samt parternas ställning och förhållandet mellan dem.

Påtryckningen kan närma sig utnyttjande av någon annans beroende ställning eller skyddslösa läge, som redan nu nämns i momentet. De personer på vilka påtryckning utövas är ofta i en sådan ställning eller ett sådant läge, och påtryckningen kan bedömas leda till resultat uttryckligen när den riktas mot den som befinner sig i en sådan ställning eller ett sådant läge. Genom att foga påtryckning till momentets 1 punkt strävar man framför allt efter att se till att sådana former av osakligt påverkande av en persons viljebildning som dock inte är utnyttjande av någons beroende ställning eller skyddslösa läge inte blir ostraffade.

Att ”ta kontroll över en annan person” innebär enligt motiveringen till det gällande momentet (RP 34/2004 rd, s. 92/I) att denna person förlorar sin frihet och dessutom kon-

trolleras av den person som bemäktigat sig honom eller henne. Enligt motiveringen kan det sägas att den som tagit kontroll över en annan person (i motiveringen används det gamla uttrycket bemäktigat sig en person, som senare ändrades i paragrafen) har fått rätten att råda över denna person. Det är alltså fråga om en handling som går längre än ett vanligt frihetsberövande. I enlighet med det som sägs i allmänna motiveringen är tröskeln för gärningssättet att ta kontroll över en person enligt motiveringen till den tidigare regeringspropositionen så hög att det inte nödvändigtvis står i samklang med de internationella kriminaliseringsförpliktelserna. Med tanke på gärningens allvarlighet och klandervärdhet är det inte heller annars av avgörande betydelse huruvida målsäganden har förlorat sin frihet, utan det väsentliga är att målsäganden har förlorat möjligheten att handla på ett sätt som han eller hon själv vill. I momentet föreslås det att detta ska anges genom uttrycket ”utövar makt över”. De situationer där målsäganden dessutom har förlorat sin frihet ska fortfarande vara specialfall av att utöva makt över någon.

Maktutövningen uppstår i praktiken när de medel som nämns i de punkter som räknas upp i momentet, särskilt i 1 punkten, används. I allmänhet är det fråga om att utnyttja någon annans beroende ställning eller skyddslösa läge eller om påtryckning. I situationer av grov människohandel kunde gärningsmannen även utöva makt över målsäganden genom att använda våld eller hot enligt 3 a § 1 mom. Till följd av att dessa medel används har målsäganden inte något annat alternativ än att underkasta sig gärningsmannens maktutövning genom att börja bedriva verksamhet i människohandels syfte eller fortsätta med sådan verksamhet.

När någon utövar makt över en målsägande genom att använda ett medel för människohandel handlar det om psykisk kontroll av målsäganden. Det går att sluta sig till att gärningsmannen utövar makt över målsäganden av de yttre omständigheterna. Medlen för psykisk kontroll syns dock inte nödvändigtvis utåt och begränsar inte alltid heller målsägandens liv i övrigt. Underkuvandet kan innebära psykisk påtryckning eller psykiskt tvång som är mer subtilt och svårare att upptäcka och som leder till att offret på

grund av rädsla inte är i stånd att handla enligt sin egen vilja. När det gäller ett utländskt människohandelsoffer kan ett synligt tecken på att någon utövar makt över målsäganden vara att han eller hon tvingats ge ifrån sig sitt pass eller något annat motsvarande dokument. Andra tecken i samma riktning är att målsäganden har försatts i ett betydande skuldförhållande och att målsägandens möjligheter att röra sig fritt och hans eller hennes fritidsaktiviteter har begränsats t.ex. genom att man har förbjudit målsäganden att hålla kontakt med andra människor och att studera finska. Man kan också ha uppställt andra liknande ”regler” för målsäganden som begränsar hans eller hennes liv och belagt brott mot dessa med t.ex. ekonomiska sanktioner.

T.ex. vid straffmätningen kan det dock fortfarande vara av betydelse om offret under den tid gärningsmannens utövade makt över honom eller henne också berövades sin frihet. I en sådan situation kan brottet som utgångspunkt betraktas som ett allvarligare brott som ska bestraffas strängare än i andra situationer.

Den tredje ändringen som föreslås i momentet gäller avlägsnande av organ eller vävnader. Det ska inte längre krävas att avlägsnandet sker i ekonomiskt vinningssyfte. I de internationella förpliktelser som gäller kriminalisering av människohandel finns det inte något sådant krav. Dessutom kan man på samma sätt som när det gäller de övriga syftena med människohandel föreställa sig situationer där ett människohandelsbrott inte begås i ekonomiskt vinningssyfte. När det gäller avlägsnande av organ och vävnader kan det t.ex. handla om en situation där någon i gärningsmannens närmaste krets är i behov av ett organ.

Det föreslås inte några ändringar i lagstiftningen när det gäller de övriga elementen i bestämmelsen om människohandel. Eftersom bestämmelsen om människohandel i hög grad grundar sig på internationella förpliktelser, är det också för de övriga elementens del skäl att fästa uppmärksamhet vid den internationella utveckling som skett efter att paragrafen om människohandel stiftades. Denna utveckling klarläggs i avsnitt 2, som gäller nuläget (2.1 Lagstiftning och 2.4 Bedömning av nuläget).

47 kap. Om arbetsbrott

9 §. *Juridiska personers straffansvar.* Paragrafen ändras så att i den vid sidan av arbetskyddsbrott också nämns ockerliknande diskriminering i arbetslivet som ett brott på vilket ska tillämpas vad som föreskrivs om juridiska personers straffansvar. Närmare bestämmelser om juridiska personers straffansvar finns i strafflagens 9 kap., där det föreskrivs t.ex. om förutsättningar för straffansvar (2 §), förhållandet mellan gärningsmannen och den juridiska personen (3 §) samt samfundsbotens belopp och grunder för fastställande av samfundsbot (5 och 6 §).

1.2 Lagen om rättegång i brottmål

2 kap. Om biträdande av part

3 a §. Enligt kapitlets 1 a § 1 punkt kan domstolen förordna ett rättegångsbiträde för att bistå målsäganden under förundersökningen och, om målsäganden har anspråk i ett mål som drivs av åklagaren, under rättegången, när målet gäller sexualbrott som avses i 20 kap. i strafflagen, om inte ett förordnande av särskilda skäl anses onödigt. I kapitlets 3 § sägs det för sin del att under de förutsättningar som framgår av 1 a § kan för en målsägande som blir hörd personligen för utredning av saken och anses behöva stöd vid förundersökningen och i rättegången förordnas en stödperson som har tillräcklig kompetens för att sköta uppdraget.

Det föreslås att till kapitlet fogas en ny 3 a §, enligt vars 1 mom. utöver det som i 1 a § föreskrivs om förordnande av ett rättegångsbiträde och i 3 § om förordnande av en stödperson för en målsägande, kan domstolen förordna ett rättegångsbiträde för att bistå också någon annan person som har varit föremål för ett koppleribrott som avses i 20 kap. 9 eller 9 a § i strafflagen än en målsägande under förundersökningen, om inte ett förordnande av särskilda skäl anses onödigt, och en stödperson för att bistå personen under förundersökningen och rättegången, om den som varit föremål för brott hörs personligen för utredning av saken och antas behöva stöd.

Den föreslagna nya paragrafens 1 mom. betyder för det första att ett rättegångsbiträde

kan förordnas för att bistå den som varit föremål för koppleribrott under förundersökningen, oberoende av om personen anses uppfylla definitionen av målsägande enligt rättspraxis och -litteraturen. När biträdet förordnas behöver man ännu inte känna till om personen i fråga eventuellt har anspråk i saken. Om personen betraktas som målsägande, kan kriterierna för att förordna ett rättegångsbiträde i den gällande 1 a § 1 punkt uppfyllas. Från denna synpunkt sett har den nya bestämmelsen således framför allt betydelse som komplement till den gällande regleringen. Den som varit föremål för koppleri får inte ställning som målsägande för att ett biträde förordnas, utan den straffprocessuella ställningen bestäms självständigt och kan förändras under processens gång.

Med uttrycket ”om inte ett förordnande av särskilda skäl anses onödigt” avses att tröskeln för att förordna ett rättegångsbiträde inte ska vara hög. Utgångspunkten ska vara att ett biträde förordnas, om det inte anses vara onödigt av särskilda skäl. När man överväger ett eventuellt negativt beslut ska man fästa särskild vikt vid behovet av rättsskydd för den som varit föremål för koppleri.

I allmänhet kommer biträdet att förordnas i en situation där man ännu bara utreder vilket brott det är fråga om och hur brottet påverkar rättigheterna för den som är föremål för koppleribrott. Ställningen för den som är föremål för koppleribrott kan då vara oklar på så sätt att han eller hon t.ex. hörs i egenskap av en person som ska höras, vilket uttryckligen är möjligt enligt 4 kap. 9 § 2 mom. i den nya förundersökningslagen. Vid denna utredning, som i allmänhet inleds i början av förundersökningen, kan det också vara fråga om vilket brott det finns skäl att misstänka i saken, dvs. särskilt om gränsdragningen mellan människohandelsbrott och koppleribrott. Att anlita ett rättegångsbiträde kan också främja utredningen av fakta, trots att förundersökningsmyndigheten givetvis alltid ansvarar för utredningen av brottet.

Det föreslagna momentet gör det också möjligt att förordna en stödperson för att bistå den som varit föremål för koppleri under förundersökningen och rättegången, om han eller hon hörs personligen för utredning av saken och antas behöva stöd. Som utgångspunkt ska således samma principer gälla vid

förordnandet av stödpersonen som vid förordnandet av en stödperson för målsäganden i ett brott som avses i 1 a § i enlighet med 3 §. Vanligtvis kan den som varit föremål för koppleri antas ha en sådan ställning i processen att det är motiverat att förordna en stödperson.

Enligt den föreslagna paragrafens 2 mom. ska på ett rättegångsbiträde och en stödperson för den som varit föremål för koppleribrott tillämpas vad som i kapitlet föreskrivs om ett biträde och en stödperson för en målsägande. Detta betyder bl.a. att man vid förordnandet av ett biträde ska iaktta vad som i kapitlets 2 § föreskrivs om förordnande av ett biträde för en målsägande. Enligt den paragrafens 1 mom. ska till biträde som utgångspunkt förordnas ett offentligt rättsbiträde eller en advokat. T.ex. arvudet och ersättningen till ett biträde och en stödperson för den som varit föremål för koppleribrott ska för sin del bestämmas enligt kapitlets 10 §.

1.3 Lagen om näringsförbud

3 §. Förutsättningarna för näringsförbud. Det föreslås att 3 mom. ändras så att det i den 5 punkten som fogas till momentet nämns det brott som kriminaliseras i 47 kap. 3 a § i strafflagen, dvs. ockerliknande diskriminering i arbetslivet. Efter denna ändring kan en person som avses i 2 § i lagen om näringsförbud meddelas näringsförbud, om han eller hon gör sig skyldig till det brottet vid drivan- det av rörelse.

Förutsättningarna för att meddela näringsförbud framgår uttömmande av den nya punkten. Man behöver således inte lägga vikt vid de omständigheter som nämns i paragrafens 1 och 2 mom. Däremot blir flera andra av bestämmelserna i lagen om näringsförbud tillämpliga även i dessa fall. Det gäller t.ex. näringsförbudets personkrets (2 §), förbudets innehåll (4 §), förbudets varaktighet (5 §), meddelande av näringsförbud (6 §) och tiden för anhängiggörande (8 §).

Med att en person har gjort sig skyldig till ockerliknande diskriminering i arbetslivet enligt den nya 5 punkten avses att personen redan har dömts eller i samband med att näringsförbud meddelas kommer att dömas för ockerliknande diskriminering i arbetslivet. Om det ärende som gäller näringsförbud i ett

undantagsfall behandlas separat från brottmålet, krävs det inte för att förbud ska kunna meddelas att domen i brottmålet har vunnit laga kraft eller kan verkställas som en laga-kraftvunnen dom. När en person fortfarande bara är misstänkt eller åtalad kan man meddela ett tillfälligt näringsförbud med stöd av 11 § 1 mom.

1.4 Tvångsmedelslagen

10 kap. Hemliga tvångsmedel

3 §. Teleavlyssning och dess förutsättningar. I 3 mom. görs det en ändring för att korrigera en felaktig hänvisning. I punkt 8 i momentet hänvisas det i dag till grov kursmanipulation, trots att den motsvarande brottsbe-teckningen sedan den totalreform av straffla-gens 51 kap. om värdepappersmarknadsbrott som genomfördes 2012 (753/2012) har varit grov marknadsmanipulation.

Enligt 5 mom. kan tillstånd till teleavlyssning beviljas när någon är skäligen misstänkt för grovt koppleri där synnerligen stor vinning har eftersträvat och brottet har begåtts särskilt planmässigt eller brottet är sådant som avses i 20 kap. 9 a § 1 mom. 3 eller 4 punkten i strafflagen. Eftersom det föreslås att 1 mom. 3 punkten upphävs i den straff-lagsparagrafen, som gäller grovt koppleri, varvid den tidigare 4 punkten blir punkt 3, bör motsvarande korrigering göras i denna bestämmelse i tvångsmedelslagen.

1.5 Förundersökningslagen

2 kap. Vilka som deltar i förundersökning

6 §. Biträde och stödperson. Det föreslås att till paragrafen fogas ett 2 mom., enligt vilket en annan person som har varit föremål för ett koppleribrott som avses i 20 kap. 9 eller 9 a § i strafflagen än en målsägande har rätt till ett biträde enligt vad som föreskrivs i 4 kap. 10 § i förundersökningslagen. Enligt 1 mom. i den bestämmelsen i förundersök-ningslagen har en part vid förundersökningen rätt att anlita ett biträde som parten väljer själv. Innan parten hörs ska han eller hon skriftligen underrättas om denna rätt. Förun-dersökningsmyndigheten ska således se till

att en parts rätt att anlita ett biträde faktiskt tillgodoses när parten önskar det.

Enligt momentet ska dessutom tillämpas vad som i 4 kap. 10 § i förundersökningslagen föreskrivs om en framställning om att förordna ett biträde och en stödperson och om biträdets behörighet och vad som i 7 kap. 12 § i den lagen föreskrivs om rätten för ett biträde och en stödperson att närvara när huvudmannen förhörs. Undersökningsledaren eller åklagaren ska således göra framställning till domstolen om att ett rättegångsbiträde eller en stödperson ska förordnas för den som varit föremål för koppleribrott, om det finns orsak till det enligt bestämmelserna i 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål, som nu föreslås bli kompletterat med en ny 3 a §. Hänvisningen till 7 kap. 12 § i förundersökningslagen betyder att ett biträde och en stödperson för den som har varit föremål för koppleri har rätt att närvara när denna person förhörs, om inte undersökningsledaren av vägande skäl som gäller undersökningen av brottet förbjuder detta.

Till övriga delar bestäms ställningen och rättigheterna under förundersökningen för den som varit föremål för koppleribrott utifrån den roll personen har vid förundersökningen. Om personen betraktas som vittne, tillämpas t.ex. i fråga om förhör vad som i 7 kap. 8 § i förundersökningslagen föreskrivs om vittnens skyldighet att berätta vad de vet och rätt att vägra vittna.

2 Ikraftträdande

De föreslagna lagarna avses träda i kraft så snart som möjligt efter det att de har antagits och blivit stadfästa.

3 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

Det föreslås att 3 § 3 mom. i lagen om näringsförbud kompletteras så att näringsförbud ska kunna meddelas, om någon vid drivandet av rörelse har gjort sig skyldig till ockerliknande diskriminering i arbetslivet. Till dessa delar förutsätts det inte i enlighet med paragrafens 1 mom. att personens verksamhet som helhet bedömd ska anses skadlig för borgenärer, avtalsparter, den offentliga ekonomin eller en sund och fungerande ekono-

misk konkurrens. Genom användningen av näringsförbud begränsas den näringsfrihet som det föreskrivs om i grundlagens 18 §.

Nu handlar det inte om att stifta om en ny typ av åtgärd som begränsar näringsfriheten. I 3 § 3 mom. i lagen om näringsförbud anges det redan nu pornografi-, koppleri- och människohandelsbrott som redan i sig berättigar till att meddela näringsförbud, om de har begåtts vid drivandet av rörelse. De lagändringar som gällde momentet ansågs inte vara problematiska med tanke på skyddet av näringsfriheten (RP 282/2010 rd och RP 122/2011 rd). Å andra sidan grundade sig ändringarna på genomförandet av förpliktelserna i två Europarådskonventioner i samband med det nationella ikraftsättandet av konventionerna, då den nationella prövningsrätten är begränsad, och ändringsförslagen granskades inte heller av riksdagens grundlagsutskott i lagstiftningsfasen.

Riksdagens grundlagsutskott har i sin praxis formulerat allmänna grunder utifrån vilka man kan begränsa de grundläggande rättigheterna. Dessa grunder förutsätter bl.a. att det ska finnas ett tungt vägande samhälleligt behov av begränsningarna, att begränsningarna ska vara nödvändiga för att ett godtagbart syfte ska uppnås och att det intresse som den grundläggande rättigheten skyddar och det intresse som begränsningen gäller står i rätt proportion till varandra. Den godtagbara grunden för begränsning behöver inte i sig vara att trygga en annan grundläggande rättighet.

Vid ockerliknande diskriminering i arbetslivet försätts en arbetssökande eller arbetstagarare i en märkbart ofördelaktig ställning genom att man utnyttjar hans eller hennes ekonomiska trångmål eller annars trängda läge, beroende ställning, oförstånd, lättsinne eller okunnighet. Ockerliknande diskriminering i arbetslivet är ett brott som allvarligt kränker arbetstagarens rättigheter, och rekvisitet för brottet påminner om rekvisitet för människohandel. Kriminaliseringen av brottet är ett uttryck för strävan efter ett jämställt och likvärdigt bemötande av arbetstagarare.

Att ockerliknande diskriminering i arbetslivet fogas till 3 § 3 mom. i lagen om näringsförbud innebär inte någon betydande utvidgning av näringsförbudets område, eftersom näringsförbud redan i dag kan meddelas

för brottet under de förutsättningar som anges i paragrafens 1 mom. Att skydda arbetstagarnas rättigheter mot allvarliga kränkningar kan inte betraktas som ett mindre viktigt skyddsintresse än de intressen för vilka näringsförbud i regel används i dag enligt 1 § i lagen om näringsförbud: att förhindra att otillbörlig och skadlig rörelse drivs samt att bevara förtroendet för näringsverksamheten.

Enligt grunderna för att begränsa de grundläggande rättigheterna ska det sörjas för tillräckliga rättssäkerhetsarrangemang. Också i övrigt ska man vid bedömningen av saken fästa vikt vid innehållet i bestämmelserna i lagen om näringsförbud, som är av betydelse med tanke på förbudets kännbarhet och de konsekvenser som gäller utövandet av näringsfriheten. Enligt lagens 6 § meddelas näringsförbud av domstol, som fattar sitt beslut på basis av prövning och som när den meddelar förbudet kan begränsa omfattning-

en av förbudet i det enskilda fallet med stöd av 4 § 3 mom. Näringsförbud meddelas alltid för en viss tid, som enligt lagens 5 § kan uppgå till minst tre och högst sju år. Enligt lagens 15 § kan domstolen på ansökan av den som meddelats näringsförbud upphäva förbudet helt eller delvis, om förändrade förhållanden eller andra särskilda omständigheter föranleder detta.

På de grunder som anges ovan anser regeringen att lagförslaget om ändring av 3 § i lagen om näringsförbud kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning. Detsamma gäller också de övriga lagförslagen i propositionen. På grund av den föreslagna utvidgningen i lagen om näringsförbud kan det dock anses motiverat att begära grundlagsutskottets utlåtande om propositionen.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs riksdagen följande lagförslag:

Lagförslag

1.

Lag**om ändring av strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen (39/1889) 20 kap. 9 § 1 mom. och 9 a § 1 mom., 25 kap. 3 § 1 och 2 mom. och 47 kap. 9 §, sådana de lyder, 20 kap. 9 § 1 mom. i lagarna 563/1998 och 650/2004, 20 kap. 9 a § 1 mom. och 25 kap. 3 § 1 och 2 mom. i lag 650/2004 samt 47 kap. 9 § i lag 61/2003, som följer:

20 kap.

9 a §

Om sexualbrott*Grovt koppleri*

9 §

Koppleri

Den som för att skaffa sig själv eller någon annan ekonomisk vinning

1) ordnar ett rum eller något annat ställe för samlag eller en därmed jämförlig sexuell handling som utförs av någon mot ersättning eller för en uppenbart sedlighetssårande handling som mot ersättning utförs av ett barn under 18 år,

2) väsentligt främjar en sådan handling genom att som en etablerad del av sin affärsverksamhet inkvartera någon som utför handlingen,

3) genom förmedling av kontaktuppgifter eller på annat sätt marknadsför att någon utför sådana handlingar, medveten om att detta handlande väsentligt främjar gärningens fullbordan,

4) på annat sätt utnyttjar att någon utför sådana handlingar, eller

5) förleder någon till sådana handlingar, ska för *koppleri* dömas till böter eller fängelse i högst tre år.

Om vid koppleri

1) eftersträvas avsevärd ekonomisk vinning,

2) brottet begås särskilt planmässigt, eller
3) brottet riktar sig mot ett barn under 18 år, och gärningen även bedömd som en helhet är grov, ska gärningsmannen för *grovt koppleri* dömas till fängelse i minst fyra månader och högst sex år.

25 kap.

Om brott mot friheten

3 §

Människohandel

Den som genom att

1) utnyttja någon annans beroende ställning eller skyddslösa läge eller genom att utöva påtryckning mot någon annan,

2) vilseleda någon annan eller genom att utnyttja att någon vilseletts,

3) betala ersättning till en person som utövar makt över en annan person, eller

4) ta emot en sådan ersättning utövar makt över någon eller rekryterar, överlåter, transporterar, tar emot eller inhyser någon i syfte att göra honom eller henne till föremål för sexuellt utnyttjande enligt 20 kap. 9 § 1 mom. 1 punkten eller därmed jämförbart sexuellt utnyttjande, tvångsarbete eller andra förhållanden som kränker människovärdet eller i syfte att avlägsna organ eller vävnader, ska för *människohandel* dömas till fängelse i minst fyra månader och högst sex år.

För människohandel döms också den som utövar makt över en person som är yngre än 18 år eller som rekryterar, överlåter, transporterar, tar emot eller inhyser en sådan person i sådant syfte som anges i 1 mom., även

om inget av de medel som nämns i 1 mom. 1—4 punkten har använts.

47 kap.

Om arbetsbrott

9 §

Juridiska personers straffansvar

På arbetarskyddsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet tillämpas vad som föreskrivs om juridiska personers straffansvar.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag**om ändring av 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål**

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) en ny 3 a § som följer:

2 kap.

Om biträdande av part

3 a §

Utöver det som i 1 a § föreskrivs om förordnande av ett rättegångsbiträde och i 3 § om förordnande av en stödperson för en målsägande, kan domstolen förordna ett rättegångsbiträde för att bistå också någon annan person som har varit föremål för ett koppleribrott som avses i 20 kap. 9 eller 9 a § i strafflagen än en målsägande under förun-

dersökningen, om inte ett förordnande av särskilda skäl anses onödigt, och en stödperson för att bistå personen under förundersökningen och rättegången, om den som varit föremål för brott hörs personligen för utredning av saken och antas behöva stöd.

På ett rättegångsbiträde och en stödperson för en person som avses i 1 mom. tillämpas vad som i detta kapitel föreskrivs om ett rättegångsbiträde och en stödperson för en målsägande.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag**om ändring av 3 § i lagen om näringsförbud**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om näringsförbud (1059/1985) 3 § 3 mom., sådant det lyder i lag
228/2012, som följer:

3 §

Förutsättningarna för näringsförbud

Dessutom kan en person som avses i 2 §
meddelas näringsförbud, om han eller hon
vid drivandet av rörelse har gjort sig skyldig
till

1) ett brott som är straffbart enligt 17 kap.
18 eller 18 a § i strafflagen (39/1889) eller
försök eller medverkan till ett sådant brott,

2) ett brott som är straffbart enligt 17 kap.
19 § i strafflagen eller medverkan till ett så-
dant brott,

3) ett brott som har riktat sig mot en person
som är yngre än 18 år och som är straffbart
enligt 20 kap. 9 eller 9 a § i strafflagen eller
försök eller medverkan till ett sådant brott,

4) ett brott som är straffbart enligt 25 kap.
3 eller 3 a § i strafflagen eller försök eller
medverkan till ett sådant brott, eller

5) ett brott som är straffbart enligt 47 kap.
3 a § i strafflagen.

Denna lag träder i kraft den
20 .

4.

Lag**om ändring av 10 kap. 3 § i tvångsmedelslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i tvångsmedelslagen (806/2011) 10 kap. 3 § 3 mom. 8 punkten och 5 mom. som följer:

10 kap.

Hemliga tvångsmedel

3 §

Teleavlyssning och dess förutsättningar

Tillstånd till teleavlyssning kan också beviljas när någon i samband med drivande av rörelse eller utövning av yrke är skäligen misstänkt för

8) grovt missbruk av insiderinformation, grov marknadsmanipulation, eller

Tillstånd till teleavlyssning kan beviljas också när någon är skäligen misstänkt för grovt koppleri där synnerligen stor vinning har eftersträvats och brottet har begåtts särskilt planmässigt eller brottet är sådant som avses i 20 kap. 9 a § 1 mom. 3 punkten i strafflagen.

Denna lag träder i kraft den 20 .

5.

Lag**om ändring av 2 kap. 6 § i förundersökningslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till 2 kap. 6 § i förundersökningslagen (805/2011) ett nytt 2 mom. som följer:

2 kap.

Vilka som deltar i förundersökning

6 §

Biträde och stödperson

I fråga om rätten att anlita ett biträde vid förundersökningen, en framställning till domstolen om att ett biträde eller en stödperson ska förordnas samt biträdets behörighet

när det gäller någon annan person som har varit föremål för ett koppleribrott som avses i 20 kap. 9 eller 9 a § i strafflagen (39/1889) än en målsägande tillämpas 4 kap. 10 §. I fråga om rätten för ett biträde och en stödperson för en sådan person att vara närvarande när huvudmannen förhörs tillämpas vad som i 7 kap. 12 § föreskrivs om en parts biträde och den som förordnats till stödperson för en målsägande.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 28 augusti 2014

Statsminister

ALEXANDER STUBB

Justitieminister *Anna-Maja Henriksson*

1.

Lag**om ändring av strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut *ändras* i strafflagen (39/1889) 20 kap. 9 § 1 mom. och 9 a § 1 mom., 25 kap. 3 § 1 och 2 mom. och 47 kap. 9 §, sådana de lyder, 20 kap. 9 § 1 mom. i lagarna 563/1998 och 650/2004, 20 kap. 9 a § 1 mom. och 25 kap. 3 § 1 och 2 mom. i lag 650/2004 samt 47 kap. 9 § i lag 61/2003, som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

20 kap.

Om sexualbrott

9 §

9 §

*Koppleri**Koppleri*

Den som för att skaffa sig eller någon annan ekonomisk vinning

Den som för att skaffa sig själv eller någon annan ekonomisk vinning

1) ordnar ett rum eller något annat ställe för samlag eller en därmed jämförlig sexuell handling som utförs av någon mot ersättning eller för en uppenbart sedlighetssårande handling som mot ersättning utförs av ett barn under aderton år,

1) ordnar ett rum eller något annat ställe för samlag eller en därmed jämförlig sexuell handling som utförs av någon mot ersättning eller för en uppenbart sedlighetssårande handling som mot ersättning utförs av ett barn under 18 år,

2) väsentligt främjar en sådan handling genom att som en etablerad del av sin affärsverksamhet inkvarterar någon som utför handlingen,

2) väsentligt främjar en sådan handling genom att som en etablerad del av sin affärsverksamhet inkvartera någon som utför handlingen,

3) genom förmedling av kontaktuppgifter eller på annat sätt marknadsför att någon annan utför sådana handlingar, medveten om att detta handlande väsentligt främjar gärningens fullbordan,

3) genom förmedling av kontaktuppgifter eller på annat sätt marknadsför att någon utför sådana handlingar, medveten om att detta handlande väsentligt främjar gärningens fullbordan,

4) på annat sätt utnyttjar att någon utför sådana handlingar, eller

4) på annat sätt utnyttjar att någon utför sådana handlingar, eller

5) förleder *eller genom påtryckning förmår* någon till sådana handlingar,

skall för *koppleri* dömas till böter eller fängelse i högst tre år.

5) förleder någon till sådana handlingar, ska för *koppleri* dömas till böter eller fängelse i högst tre år.

9 a §

Grovt koppleri

Om vid koppleri

- 1) avsevärd ekonomisk vinning eftersträvas,
 - 2) brottet utförs särskilt planmässigt,
 - 3) *någon uppsåtligen eller genom grov oaksamhet tillfogas svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, försätts i livshotande läge eller utsätts för därmed jämförbart synnerligen kännbart lidande, eller*
 - 4) föremålet för brottet är ett barn under aderton år,
- och gärningen även bedömd som en helhet är grov, skall gärningsmannen för *grovt koppleri* dömas till fängelse i minst fyra månader och högst sex år.

9 a §

Grovt koppleri

Om vid koppleri

- 1) eftersträvas avsevärd ekonomisk vinning,
 - 2) brottet *begås* särskilt planmässigt, eller
 - 3) brottet *riktar sig mot* ett barn under 18 år,
- och gärningen även bedömd som en helhet är grov, ska gärningsmannen för *grovt koppleri* dömas till fängelse i minst fyra månader och högst sex år.

25 kap.

Om brott mot friheten

3 §

Människohandel

Den som genom att

- 1) utnyttja någon annans beroende ställning eller skyddslösa läge,
 - 2) vilseleda någon annan eller genom att utnyttja att någon vilseletts,
 - 3) betala ersättning till en person som har kontroll över en annan person, eller
 - 4) ta emot en sådan ersättning
- tar kontroll över någon eller rekryterar, överlåter, transporterar, tar emot eller inhyser någon i syfte att göra honom eller henne till föremål för sexuellt utnyttjande enligt 20 kap.

3 §

Människohandel

Den som genom att

- 1) utnyttja någon annans beroende ställning eller skyddslösa läge *eller genom att utöva påtryckning mot någon annan,*
 - 2) vilseleda någon annan eller genom att utnyttja att någon vilseletts,
 - 3) betala ersättning till en person som *utövar makt* över en annan person, eller
 - 4) ta emot en sådan ersättning
- utövar makt* över någon eller rekryterar, överlåter, transporterar, tar emot eller inhyser någon i syfte att göra honom eller henne till föremål för sexuellt utnyttjande enligt 20

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

9 § 1 mom. 1 punkten eller därmed jämförbart sexuellt utnyttjande, tvångsarbete eller andra förhållanden som kränker människovärdet eller i syfte att avlägsna organ eller vävnader i *ekonomiskt vinningsyfte*, skall för *människohandel* dömas till fängelse i minst fyra månader och högst sex år.

För människohandel döms också den som tar kontroll över en person som är yngre än aderton år, rekryterar, överläter, transporterar, tar emot eller inhyser en sådan person i sådant syfte som anges i 1 mom., även om inget av de medel som nämns i 1 mom. 1—4 punkten har använts.

kap. 9 § 1 mom. 1 punkten eller därmed jämförbart sexuellt utnyttjande, tvångsarbete eller andra förhållanden som kränker människovärdet eller i syfte att avlägsna organ eller vävnader, ska för *människohandel* dömas till fängelse i minst fyra månader och högst sex år.

För människohandel döms också den som *utövar makt* över en person som är yngre än 18 år eller som rekryterar, överläter, transporterar, tar emot eller inhyser en sådan person i sådant syfte som anges i 1 mom., även om inget av de medel som nämns i 1 mom. 1—4 punkten har använts.

47 kap.

Om arbetsbrott

9 §

Juridiska personers straffansvar

I fråga om arbetarskyddsbrott tillämpas vad som bestäms om straffansvar för juridiska personer.

9 §

Juridiska personers straffansvar

På arbetarskyddsbrott och *ockerliknande diskriminering i arbetslivet* tillämpas vad som *föreskrivs* om juridiska personers straffansvar.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag**om ändring av 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål**

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) en ny 3 a § som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

Om biträdande av part

(Ny)

3 a §

Utöver det som i 1 a § föreskrivs om förordnande av ett rättegångsbiträde och i 3 § om förordnande av en stödperson för en målsägande, kan domstolen förordna ett rättegångsbiträde för att bistå också någon annan person som har varit föremål för ett koppleribrott som avses i 20 kap. 9 eller 9 a § i strafflagen än en målsägande under förundersökningen, om inte ett förordnande av särskilda skäl anses onödigt, och en stödperson för att bistå personen under förundersökningen och rättegången, om den som varit föremål för brott hörs personligen för utredning av saken och antas behöva stöd.

På ett rättegångsbiträde och en stödperson för en person som avses i 1 mom. tillämpas vad som i detta kapitel föreskrivs om ett rättegångsbiträde och en stödperson för en målsägande.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag**om ändring av 3 § i lagen om näringsförbud**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om näringsförbud (1059/1985) 3 § 3 mom., sådant det lyder i lag 228/2012,
som följer:

Gällande lydelse

3 §

Förutsättningarna för näringsförbud

Dessutom kan en person som avses i 2 §
meddelas näringsförbud, om han eller hon vid
drivandet av rörelse har gjort sig skyldig till

1) ett brott som är straffbart enligt 17 kap.
18 eller 18 a § i strafflagen (39/1889) eller
försök eller medverkan till ett sådant brott,

2) ett brott som är straffbart enligt 17 kap.
19 § i strafflagen eller medverkan till ett så-
dant brott,

3) ett brott som har riktat sig mot en person
som är yngre än 18 år och som är straffbart
enligt 20 kap. 9 eller 9 a § i strafflagen eller
försök eller medverkan till ett sådant brott, *el-*
ler

4) ett brott som är straffbart enligt 25 kap. 3
eller 3 a § i strafflagen eller försök eller med-
verkan till ett sådant brott.

Föreslagen lydelse

3 §

Förutsättningarna för näringsförbud

Dessutom kan en person som avses i 2 §
meddelas näringsförbud, om han eller hon
vid drivandet av rörelse har gjort sig skyldig till

1) ett brott som är straffbart enligt 17 kap.
18 eller 18 a § i strafflagen (39/1889) eller
försök eller medverkan till ett sådant brott,

2) ett brott som är straffbart enligt 17 kap.
19 § i strafflagen eller medverkan till ett så-
dant brott,

3) ett brott som har riktat sig mot en person
som är yngre än 18 år och som är straffbart
enligt 20 kap. 9 eller 9 a § i strafflagen eller
försök eller medverkan till ett sådant brott,

4) ett brott som är straffbart enligt 25 kap.
3 eller 3 a § i strafflagen eller försök eller
medverkan till ett sådant brott, *eller*

5) ett brott som är straffbart enligt 47 kap.
3 a § i strafflagen.

Denna lag träder i kraft den
20 .

4.

Lag**om ändring av 10 kap. 3 § i tvångsmedelslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i tvångsmedelslagen (806/2011) 10 kap. 3 § 3 mom. 8 punkten och 5 mom. som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

10 kap.

Hemliga tvångsmedel

3 §

3 §

Teleavlyssning och dess förutsättningar

Teleavlyssning och dess förutsättningar

Tillstånd till teleavlyssning kan också beviljas när någon i samband med drivande av rörelse eller utövning av yrke är skäligen misstänkt för

Tillstånd till teleavlyssning kan också beviljas när någon i samband med drivande av rörelse eller utövning av yrke är skäligen misstänkt för

8) grovt missbruk av insiderinformation, grov kursmanipulation, eller

8) grovt missbruk av insiderinformation, grov *marknadsmanipulation*, eller

Tillstånd till teleavlyssning kan beviljas också när någon är skäligen misstänkt för grovt koppleri där synnerligen stor vinning har eftersträvats och brottet har begåtts särskilt planmässigt eller brottet är sådant som avses i 20 kap. 9 a § 1 mom. 3 *eller* 4 punkten i strafflagen.

Tillstånd till teleavlyssning kan beviljas också när någon är skäligen misstänkt för grovt koppleri där synnerligen stor vinning har eftersträvats och brottet har begåtts särskilt planmässigt eller brottet är sådant som avses i 20 kap. 9 a § 1 mom. 3 punkten i strafflagen.

Denna lag träder i kraft den 20 .

5.

Lag**om ändring av 2 kap. 6 § i förundersökningslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till 2 kap. 6 § i förundersökningslagen (805/2011) ett nytt 2 mom. som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

Vilka som deltar i förundersökning

(Ny)

6 §

Biträde och stödperson

I fråga om rätten att anlita ett biträde vid förundersökningen, en framställning till domstolen om att ett biträde eller en stödperson ska förordnas samt biträdets behörighet när det gäller någon annan person som har varit föremål för ett koppleribrott som avses i 20 kap. 9 eller 9 a § i strafflagen (39/1889) än en målsägande tillämpas 4 kap. 10 §. I fråga om rätten för ett biträde och en stödperson för en sådan person att vara närvarande när huvudmannen förhörs tillämpas vad som i 7 kap. 12 § föreskrivs om en parts biträde och den som förordnats till stödperson för en målsägande.

Denna lag träder i kraft den 20 .
